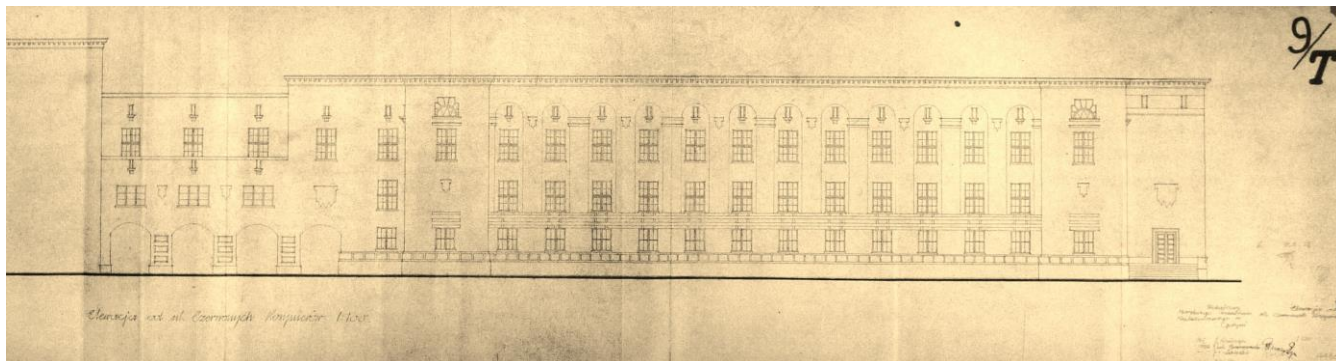


## Budynek C Akademii Morskiej w Gdyni



<b>Nazwa obiektu:</b>	Gmach budynku C Akademii Morskiej w Gdyni
<b>Zamawiający:</b>	Akademia Morska w Gdyni
<b>Adres:</b>	ul. Morska 81 - 87 81 – 225 Gdynia

**Autor opracowania:**



mgr Anna Nowakowska  
ul. Witkiewicza 3/6  
80- 319 Gdańsk  
[fresco.post@gmail.com](mailto:fresco.post@gmail.com)  
+48 606 973 358

## KARTA IDENTYFIKACYJNA DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

### Przedmiot opracowania:

Przedmiotem opracowania jest gmach C Akademii Morskiej w Gdyni. Badaniom poddano substancję zabytkową obiektu z zewnątrz: ściany, elementy artykulacji elewacji i detale architektoniczne oraz kraty.

### Cel opracowania:

Dokumentacja konserwatorska pozwoli na podsumowanie zagadnień technologicznych dotyczących budowy gmachu budynku C Akademii Morskiej w Gdyni. Wyniki badań posłużą wytyczeniu priorytetów konserwatorskich uwzględniających jego unikatowy, ważny dla architektury gdyńskiego modernizmu charakter, czego konsekwencją będzie bardziej pieczołowite podejście do jego istotnych, zabytkowych aspektów.

Sporządzona ekspertyza będzie zawierała wskazówki niezbędne w tworzeniu projektu prac remontowo - budowlanych przy budynku.

Jednocześnie badania umożliwią wyeksponowanie w trakcie planowanych prac walorów architektonicznych i historycznych obiektu, do czego zobowiązuje Inwestora ochrona konserwatorska wynikająca z indywidualnego wpisu do Rejestru Zabytków Województwa Pomorskiego - wpis nr 1002, z 1987 r.

### Adres:

ul. Morska 81 - 87  
81 – 225 Gdynia;

### Użytkownik:

Akademia Morska w Gdyni;

### Inwestor/Zleceniodawca:

Akademia Morska w Gdyni;

### Autor opracowania:

- mgr Anna Nowakowska, Ul. Witkiewicza 3/6, 80 – 319 Gdańsk;  
nr uprawnień (nr dyplomu ukończenia studiów magisterskich: 1400/106957/2006)  
- mgr inż. arch. Marta Jedlikowska;

### Autorzy badań:

- badania stratygraficzne (odkrywkowe): mgr Anna Nowakowska,  
mgr inż. arch. Marta Jedlikowska;  
- badania historyczne: mgr Anna Nowakowska;

### Data opracowania:

marzec, kwiecień 2015;

### Zakres opracowania

- dokumentacja opisowa,  
- opracowanie fotograficzne,  
- badania archiwalne,  
- opracowanie graficzne zawierające na schematach elewacji informacje dotyczące zakresu przeprowadzonych badań (odkrywek schodkowych);  
ponadto do dokumentacji dołączono:  
- kompletne opracowanie w formie elektronicznej;

**Istniejąca dokumentacja archiwalna:** - archiwalne fotografie zamieszczone w rozdziale 1. Historia Obiektu;

### Wpis do Rejestru Zabytków:

Dnia 25 marca 1987 r. decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku kompleks budynków AM w Gdyni wpisano do Rejestru Zabytków Województwa Gdańskiego (obecnie Pomorskiego) pod numerem 1002.

## Spis treści:

KARTA IDENTYFIKACYJNA DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ .....	1
I. HISTORIA OBIEKTU, ZAGADNIENIA STYLISTYCZNE .....	3
II. OPIS BUDYNKU .....	13
FOTOGRAFIE DO OPISU BUDYNKU.....	19
III. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	22
FOTOGRAFIE DO STANU ZACHOWANIA.....	24
IV. BADANIA STRATYGRAFICZNE (ODKRYWKOWE).....	29
PODSUMOWANIE BADAŃ STRATYGRAFICZNYCH .....	34
V. ELEMENTY PIERWOTNE I WTÓRNE.....	35
VI. WYTYCZNE KONSERWATORSKIE .....	36
VII. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH .....	47
VIII. ANEKSY.....	59
ANEKS I. ARCHIWALNY PLAN SYTUACYJNY KOMPLEKSU Z 1931 R. SYGNOWANY PRZEZ WACŁAWA TOMASZEWSKIEGO .....	59
ANEKS II. PROJEKT BUDYNKU C Z 15. 02. 1952 R., ZBIORY ARCHIWUM AKADEMII MORSKIEJ.....	60

## I. HISTORIA OBIEKTU, ZAGADNIENIA STYLISTYCZNE

Budynek C Akademii Morskiej w Gdyni, podobnie jak będący najbardziej cennym obiektem w kompleksie uczelnianych zabudowań Gmach Centralny budynku B należą do czołowych przykładów polskiej architektury doby modernizmu<sup>1</sup>.

Ideologia modernistyczna zakładała, że o pięknie budynku stanowi głównie jego funkcjonalność, zatem w obiekcie przede wszystkim muszą zostać spełnione wymogi funkcji, którą ma on pełnić. Jednym z naczelnych haseł modernizmu było: *Form follows function*, co tłumaczy się jako *forma wynika z funkcji* (lub też *forma następuje po funkcji*)<sup>2</sup>. Duże znaczenie miały także nawołujące do minimalizmu sentencje: *Less is more* (tłumaczone jako *Mniej znaczy więcej*)<sup>3</sup> oraz *ornament to crime*.<sup>4</sup> Budynek stanowić miał dzieło abstrakcyjne a wszelkie ornamenty były odrzucane. Najbardziej znanymi manifestami modernizmu pozostaje *Pięć punktów nowoczesnej architektury* Le Corbusiera i poniekąd *Karta Ateńska*.

Ruch nowoczesny w architekturze nie był zjawiskiem jednolitym i nie posiadał jednoznacznej ideologii. W obrębie modernizmu wyróżnić można kilkadziesiąt prądów, kierunków i szkół architektonicznych. Rozgraniczenie pomiędzy poszczególnymi prądami modernizmu jest niejasne, różni krytycy stosują np. wobec głównego nurtu ruchu nowoczesnego określenie *funkcjonalizm* bądź *racjonalizm*, mając jednak na myśli tylko różne ujęcia tego samego zjawiska. Nazwa *funkcjonalizm*, często nadużywana, posiada przy tym negatywną konotację z technokratyzmem. Modernizm, jako pojęcie szersze, obejmuje czasem poza *obiektywnym modernizmem* również *romantyczny modernizm*, czyli architekturę związaną ściśle z indywidualnością twórcy. W obrębie ideologii architektury szeroko rozumianego modernizmu mieści się zarówno sceptyczny humanizm (np. Mies van der Rohe), jak i radykalny komunizm (np. H. Meyera).

Zasadniczy wpływ na ukształtowanie się architektury lat 20-tych i 30-tych XX w. miały cztery nurty stylowe: Art Déco, ekspresjonizm, modernizm klasycyzujący, funkcjonalizm (z podziałem na konstruktywizm i styl międzynarodowy).<sup>5</sup> Art Déco, ekspresjonizm i modernizm klasycyzujący stanowiły samodzielne style i ukształtowały się już na początku wieku. Funkcjonalizm był natomiast najbardziej nowatorskim stylem międzywojnia.

Głównymi centrami kształtowania się stylu modernistycznego były największe artystyczne stolicy Europy: Paryż, Berlin, Wiedeń, Rotterdam, Stuttgart, Hamburg.

Architektura modernizmu rodziła się głównie ze sprzeciwu wobec form tradycyjnych, przede wszystkim wobec tradycji historyzmu. Ideologia „czystości formy” mogła być radykalna (funkcjonalizm, konstruktywizm, styl międzynarodowy) bądź umiarkowana (Art Déco, ekspresjonizm, modernizm klasycyzujący).

Art Déco pozostając przy klasycznych zasadach kompozycji zerwała z typową ornamentyką i przeszła do zastosowania kubizującej formy inspirowanej estetyką kryształu. Pewne pokrewieństwo z Art Déco znajdujemy w nurcie ekspresjonizmu niemieckiego (głównie Hamburg), gdzie zdobnie komponowano geometryczny detal ceglany i fakturę budynków.

„Oblicze architektoniczne międzywojennej Gdyni ukształtowane zostało w znacznej większości przez idee i stylistykę modernizmu. Zadecydowała o tym przede wszystkim specyfika dziejów tego miasta, gdyż okres narodzin modernizmu (w Polsce) był również okresem narodzin samej Gdyni.”<sup>6</sup>

Rozwijające się miasto przyciągało głównie ludzi poszukujących pracy, co sprzyjało oszczędności i racjonalnemu podejściu do wszelkich problemów, także tych urbanistycznych. Będące ideami modernizmu: prostota form, inżynierski stosunek do architektury, kult nowoczesności trafiały więc w Gdyni na podatny grunt.

Stylistyka kompleksu budynków Akademii Morskiej w Gdyni utrzymana jest w charakterystycznej dla II fazy modernizmu, zapoczątkowanej w latach 30-tych, tendencji do pewnego sceptycyzmu wobec czysto funkcjonalistycznych form. Druga połowa lat trzydziestych przyniosła pewien zwrot w estetyce europejskiej. Wzrost tendencji nacjonalistycznych i totalitarnych spowodował tęsknotę za formą monumentalną i podniosłą. Dodatkowo koniec światowego kryzysu finansowego pozwolił na zaprzestanie oszczędności i pewien zwrot ku materiałowej perfekcji.

<sup>1</sup> Nazwa *modernizm* wywodzi się z francuskiego (a pośrednio z łacińskiego) wyrazu *moderne*, oznaczającego nowoczesność, określa stosowny do współczesnych okoliczności sposób działania i formę bytu. Jako określenie prądu w architekturze konkurowała z określeniami *funkcjonalizm*, dziś mającym zwykle węższe znaczenie, oraz *racjonalizm*, który może jednak określać również całą racjonalistyczną tradycję w architekturze od XIX wieku począwszy. Dawniej stosowało się również termin *architektura nowoczesna*, który w szerszym znaczeniu obejmuje jednak również postmodernizm. Precyzyjnym, lecz rzadko stosowanym synonimem modernizmu jest *ruch nowoczesny w architekturze*.

Modernizm w architekturze nie jest tożsamy z wcześniejszym czasowo i skrajnie różnym ideowo modernizmem w sztuce i literaturze, któremu w architekturze odpowiada secesja. Natomiast w języku hiszpańskim zwykło się jako *modernismo* określać właśnie secesję w architekturze.

<sup>2</sup> Autor maksymy Louis Henry Sullivan (1856 – 1924).

<sup>3</sup> Ludwig Mies van der Rohe (1886 – 1969).

<sup>4</sup> Adolfa Loosa (1870 – 1933).

<sup>5</sup> Maria Jolanta Sołtysik; „*Modernizm gdyński – modernizm europejski. Inspiracje i analogie.*”; [w:] *Modernizm w Gdyni, Modernizm w Europie; Architektura lat międzywojennych i jej ochrona*; Urząd Miasta Gdyni, Gdynia 2009, s. 69.

<sup>6</sup> *Ibid.*, s. 70.



Przedstawione powyżej tło historyczne nowopowstającego miasta portowego Gdynia dało doskonałe podstawy do rozwoju umiarkowanego modernizmu z elementami Art Déco. Tego rodzaju nurt stylistyczny szczególnie odpowiedni był dla gmachów użyteczności publicznej: banków, szkół, urzędów. Była to architektura nowoczesna, ale jednocześnie monumentalna i dostatecznie dekoracyjna.

W opisywanym kompleksie budynków w pewnym stopniu zrezygnowano z czysto praktycznych form na rzecz zastosowania elementów nadających obiektom wrażenie solidności i trwałości. Tendencje te uwidaczniają się szczególnie w partiach cokołu (oryginalnie masywne, znacznie wystające przed lico płyciny nawiązujące do rustykalnych bonii) czy w charakterze dość okazałych gabarytów gierowanego, ząbkowanego gzymsu wieńczącego (podokapowego).

Wzniesiony w stylu wyraźnie nawiązującym do Art Déco kompleks wykazuje wyraźne znamiona wpływów ceglanej architektury z kręgu szkoły hamburskiej. Całość założenia monumentalna i oparta na klasycznych kanonach symetrii wykazuje w rozwiązaniu poszczególnych budynków wyraźnie modernizujący charakter. W formach przestrzennych centralnie położonego budynku tego zespołu – Szkoły Handlu Morskiego widzimy oryginalną grę detalu ceglano, podobną do tej, która wywodzi się od twórczości architektów hamburskich. Stojący obok gmach Szkoły Morskiej ( ul. Morska 83 ) – obecnie Akademii Morskiej – prezentuje również pięknie opracowany, geometryczny detal elewacji, który w oryginale ceglany został jednak w latach 70-tych ubiegłego wieku w części środkowej otynkowany. Szczególnie efektownie rozwiązano część wejściową do budynku, gdzie portal ujęto w trzy arkadki wsparte na kubizujących konsolach i podparte kryształkowymi emblematami.

Użyty do budowy gmachów materiał: cegła w połączeniu z pasowo multiplikowanym, horyzontalnym podziałem partii cokołowej z zastosowaniem betonowych opasek i wyraźnymi, poziomymi formami gzymsu wieńczącego jest dość znośnym rozwiązaniem. Inspiracje dla ww. form odnaleźć możemy w wielu głównych ośrodkach europejskich stanowiących centra modernizmu. Ceglany ornament był mocno wpisany w tradycję architektoniczną północnych Niemiec, Prus i Pomorza z końca XIX w., lecz właśnie architekci z kręgu hamburskiego podnieśli go do rangi artystycznej kreując zjawisko zwane ekspresjonizmem „ceglanym”. Niezwykle oryginalna wersja „ceglanego” ekspresjonizmu zrodziła się też w Amsterdamie, gdzie właśnie materiał ten stosowany był przez architektów nie ornamentalnie lecz płaszczyznowo. W budynkach Akademii Morskiej wpływy ww. okręgów zastosowane zostały z nieco skromniejszym naciskiem na ekspresyjny charakter. Wprowadzono tam natomiast znamienne dla opisanych powyżej połączenia pasowych, naprzemiennych rysunków linii z zastosowaniem dwóch (lub więcej ) rodzajów materiałów. W zastosowaniu dekoracyjnego, ząbkowanego fryzu wieńczącego rozpoznajemy pewne wpływy tradycji klasycznej. Zgodnie ze stylistyką Art Déco gzyms wieńczący przywodzić może na myśl także kryształkowe<sup>7</sup> i kubizujące formy.

### **Nota o autorze projektu**

Autorem zespołu szkół Morskich przy ul. Morskiej w Gdyni był Wacław Tomaszewski, który przybył do Gdyni już na samym początku budowy miasta w 1928 roku i związany był zawodowo z tym miejscem przez niemal całe swoje zawodowe życie. Architektura, którą stworzył na przestrzeni ponad 50-ciu lat pracy twórczej w doskonały sposób odzwierciedla ówczesne zwroty stylowe zarówno w samym mieście portowym jak również w Polsce i całej Europie. Życie architekta wpisane jest w okres trzech epok historii politycznej Europy (Europa Mocarstw, Europa po Traktacie Wersalskim oraz podzielona żelazną kurtyną Europa po 1945 roku).<sup>8</sup> Każda z tych epok posiadała specyficzne uwarunkowania kulturowo-społeczne a przede wszystkim polityczne, co znalazło odbicie w ówczesnej architekturze.

Wacław Tomaszewski urodził się w 1884 roku w Carskiej Rosji, w Odessie jako syn inżyniera i właściciela ziemskiego. Edukację wyższą rozpoczął na wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Kijowskiej. Po trzech latach przeniósł się na Wydział Architektury Politechniki w Karlsruhe, gdzie uczył się u wiodących architektów Cesarstwa Niemieckiego przełomu XIX i XX w. Czas jego studiów w Karlsruhe (1906-1910) przypada na okres gorących dyskusji wokół historyzmu, secesji oraz tzw. Nowego Budownictwa (niem. Neues Bauen) – czyli na czas samych początków modernizmu w Niemczech. Jego nauczycielami byli m.in. Josef Durm (przedstawiciel monumentalnej architektury w stylach historyzujących) oraz Hermann Biling (zwolennik nowych tendencji przy zastosowaniu oszczędnego ornamentu i uproszczonego detalu). Żaden z jego nauczycieli nie był jednak tak radykalny w nowatorskim podejściu do funkcjonalizmu jak zaczynający zyskiwać wówczas znaczną popularność np. Victor Horta czy Henry van de Velde.

Architekt w trakcie trwania studiów odbył praktyki przy pracach inwentaryzacyjnych we Włoszech (dokładnie w Pompejach) a następnie zdecydował się na podróż edukacyjną po głównych ośrodkach miejskich Italii, zgłębiając tajniki stylów antyku, renesansu i baroku, co było wówczas warunkiem klasycznego architektonicznego wykształcenia.

<sup>7</sup> Kryształowe inspiracje charakterystyczne były dla architektury Art Déco.

<sup>8</sup> Ewa Maria Wolańska „ Architekt Wacław Tomaszewski (1884-1969). Architektura jako autobiografia”, [w:] *Modernizm w Gdyni, Modernizm w Europie; Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie.*, Gdynia, 2014 r. , s.77.

Wacław Tomaszewski jako spadkobierca obu swych nauczycieli pozostanie wierny pewnym tendencjom historyzującym i monumentalnym w całej swej karierze.

Po I wojnie światowej Tomaszewski znalazł się w Warszawie. Zgodnie z obowiązującą wówczas tendencją, mającą na celu propagowanie naszej narodowej odrębności, tworzył projekty w stylu polskiego dworu szlacheckiego m. in. na Podlasiu i Kujawach. W samej Warszawie Wacław Tomaszewski wygrał konkurs na projekt bardzo ważnego obiektu - gmachu Najwyższej Izby Kontroli. Projekt, choć ostatecznie niezrealizowany, był bardzo ważnym osiągnięciem w dorobku młodego architekta. W tymże budynku o monumentalnej formie zastosował bowiem autor cały zespół tak często powtarzających się w jego późniejszych dziełach elementów stylowych: masywne gzymsy z antyczną dekoracją, wyraźny cokół, attyka, medaliony, masywny portal wejściowy. I właśnie zamiłowanie do monumentalnych form oraz niechęć do radykalnego funkcjonalizmu padnie później na podatny grunt w gdyńskich realizacjach architekta.

W 1926 roku zapadła decyzja o budowie obszernego kompleksu szkół zawodowych: Szkoły Morskiej i Rzemieślniczej. Jako miejsce lokalizacji wskazano obszerną, prostokątną działkę przy szosie Gdańskiej przylegającą od wschodu do zabudowań folwarku na terenie osiedla Grabówek.<sup>9</sup> Nazwa „Grabówek” pojawiła się na początku lat trzydziestych XX w. Pierwotna nazwa tego osiedla (wcześniej wioski) to „Grabowo”.<sup>10</sup>

Władze oświatowe planowały zbudować ogromny kompleks aż pięciu szkół: Szkoła Handlu Morskiego, Budowlano-Drogowa, Rzemieślniczo-Przemysłowa, Szkoła Morska, Szkoła Jungów (niższej kadry marynarskiej), dwie bursy i kilka budynków mieszkalnych dla profesorów.

Zlecenie na zaprojektowanie tego kompleksu otrzymał Wacław Tomaszewski. Było to najważniejsze zlecenie architektoniczne w jego karierze dlatego postanowił przenieść się z Warszawy do Gdyni. Pierwsze projekty powstały już w na początku 1928 roku.

Projekt przewidywał monumentalne, bardzo prestiżowe założenie architektoniczno-przestrzenne. Centrum całego, silnie osiowego, układu stanowił Gmach Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej<sup>11</sup> usytuowany przy otwartym dziedzińcu, ujętym z prawej strony gmachem Państwowej Szkoły Morskiej, z lewej gmachem Bursy. Całe założenie było ogromne i przewidywało także budowę warsztatów szkolnych oraz strefy mieszkalnej (np. domy dla profesorów).

Pierwsze obiekty szkolne zostały zrealizowane bardzo szybko i już w październiku 1929 roku oddana została do użytku Szkoła Handlu Morskiego i Techniki Portowej (o. ul. Morska 79). Natomiast w czerwcu 1930 roku przeniesiono z Tczewa do Gdyni Państwową Szkołę Morską. Uroczystego poświęcenia budynków PSM dokonano w grudniu 1930 roku. Oddano wtedy do użytku gmach główny i skrzydło wschodnie (skrzydło zachodnie dobudowane zostało dopiero po wojnie).

Oba budynki są dość podobne w ogólnym wystroju architektonicznym. Gmach Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej posiada liczne podobieństwa do projektu Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie: symetryczna kompozycja fasady, masywne gzymsy, pod gzymsem strefa tryglifów, poniżej okna szczelinowe z symboliczną konsolą, wyraźny cokół, oraz uproszczone elementy dekoracyjne fasad tym razem w postaci proporców. Osiowy układ architektury dodatkowo podkreśla masywny portal, zaś monumentalność bryły uwypuklono poprzez zastosowanie nadbudowy w formie „belwederu”. Elewację frontową budynku zakomponowano w sposób wertykalny poprzez oddzielenie poszczególnych pionów prostokątnych okien płytkami pilastrami. Ciekawy rodzaj zdobienia ornamentalnego stanowi opracowanie płycin podokiennych (w pasach pomiędzy pilastrami) poprzez dekoracyjne ułożenia kształtek szarej cegły na tzw. „jodełkę”. Najbardziej historyzującym elementem zdobiącym elewację wydaje się być portal wejściowy do budynku. Nadano mu formę wyraźnego ryzalitu, którego bazy wyznaczono poziomymi rzędami wysuniętych cegieł. W zwieńczeniu ryzalitu znajduje się analogiczny do pozostałych partii elewacji poziom rozbudowanego gzymsu wieńczącego oraz kondygnacja okien szczelinowych z symboliczną konsolą. Poniżej umieszczono strefę pionowych pasów cegieł, która wyznacza zasięg arkady/łuku. Wnętrze arkady podzielono dodatkowo na dwie części. W jednej trzeciej wysokości umieszczono samo wejście, a powyżej partię przeszkloną oddzieloną pięcioma kasetonowymi słupami i dwoma rzędami poziomych płycinowych pól. Wnętrze gmachu (szczególnie klatka schodowa) zostały ozdobione detalami o proveniencji antycznej (girlandy, pilastry, tryglify). Bardzo nowoczesne było natomiast podejście architekta do kwestii oświetlenia wnętrza gmachu, gdzie zadbano o silne doświetlenie naturalne, a w przypadku auli także za pomocą dodatkowych świetlików dachowych

Bardzo podobne rozwiązania funkcjonalne i estetyczne zastosował Wacław Tomaszewski w pozostałych obiektach kompleksu z nieznacznymi różnicami w obrębie samego detalu. W gmachu głównym Szkoły Morskiej (budynek B)

<sup>9</sup> Sołtysik Maria Jolanta, *Gdynia miasto dwudziestolecia międzywojennego, urbanistyka i architektura*, PWN, Warszawa, 1993, s. 165.

<sup>10</sup> Sołtysik Maria Jolanta, *Gdynia miasto dwudziestolecia międzywojennego, urbanistyka i architektura*, PWN, Warszawa, 1993, s. 158.

<sup>11</sup> Gmach Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej opisano w następujących pracach naukowych:

Antoni Kosecki, *Architektura Gdyni w latach 1933-1939*, Warszawa 1991, praca doktorska pod kierunkiem Andrzeja Olszewskiego w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego, s. 173;

Maria Jolanta Sołtysik, *Gdynia miasto dwudziestolecia międzywojennego, Urbanistyka i architektura*, Warszawa 1993, s. 166-170;

Arnold Bartetzky, Marina Dmitrieva, Stefan Troebst, *Neue Staaten – neue Bilder?: visuelle Kultur im Dienst staatlicher Selbstdarstellung in Zentral und Osteuropa seit 1918*, Köln: Böhlau, 2005, s. 39.

zastosowano również układ symetryczny o zdecydowanie wertykalnych podziałach elewacji. Centralna część kompozycji gmachu została cofnięta uskokowo i dekorowana geometrycznym detalem by w dolnej kondygnacji przejść w ujęty trzema łukami, wsparty na konsolach portal.

Po wybudowaniu dwóch pierwszych gmachów szkolnych tempo inwestycji zmalało; Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa znalazła swą prowizoryczną siedzibę w gmachu Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej (niedługo później przemianowanej na Instytut Handlu Morskiego i Techniki Portowej).<sup>12</sup> W latach 1935-36 zbudowano jeszcze na wschodniej części parceli już mniej interesujący formalnie gmach Żeńskiej Szkoły Przysposobienia Zawodowego (ul. Morska 77), w którym mieściło się także Gimnazjum Krawieckie. Pozostała część zespołu nie została zrealizowana, wskutek czego lokalizacja poszczególnych gmachów wydaje się dzisiaj mocno przypadkowa. O tym jak naprawdę miała wyglądać całość zespołu, świadczy więc tylko zachowana ilustracja (ryc.1).

W Zespole Szkół Zawodowych na Grabówku architekt zawarł niemal wszystkie ważne dla swej dojrzałej już wówczas twórczości elementy, których styl wyraża się przede wszystkim poprzez spójną relację form historyzmu z nowoczesnością.

Wśród kolejnych, znaczących gdyńskich realizacji Wacława Tomaszewskiego wymienić należy:

- Państwowy Instytut Meteorologiczny (1930 r.);
- Urząd Rybacki (1930 r.);
- Dom Marynarza (1932 r.);
- Dworzec Morski (projekt z 1933 roku, ostatecznie zrealizowano tylko wnętrza);
- Budynek Bergtrans (1936 r.);
- Budynek firmy „Gdynika” na Kamiennej Górze (1937 r.);
- Izba Arbitrażowa Bawełny (1938 r.);

W czasie trwania II Wojny Światowej Wacław Tomaszewski wyjechał z Gdyni i przebywał m.in. w Wilnie, Kownie oraz Warszawie.

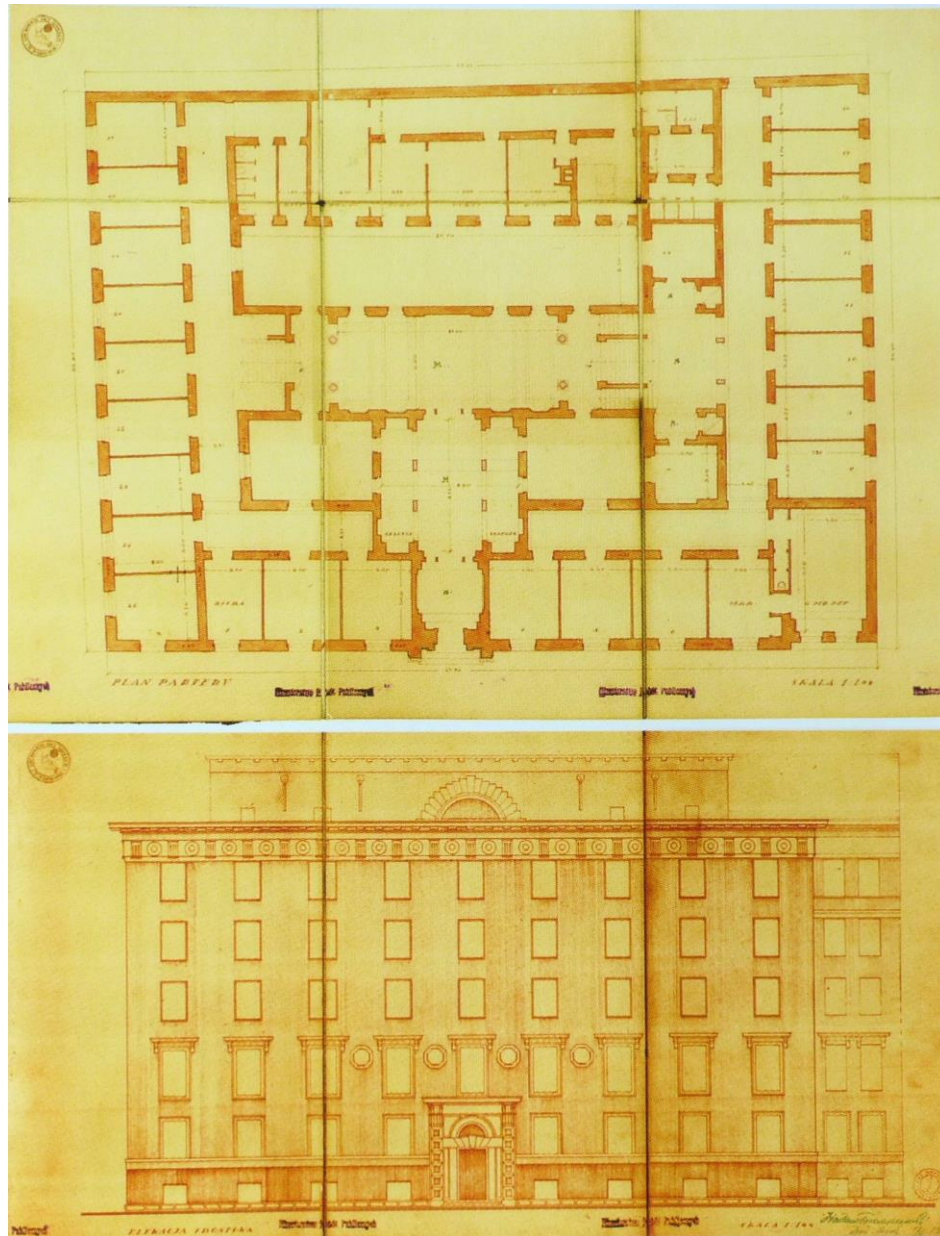
W pierwszych powojennych miesiącach pracował w Warszawie w Ministerstwie Odbudowy. Następnie powrócił na pomorze. Ponieważ po powojennych podziałach politycznych Europy Gdynia nie miała już takiego wyjątkowego znaczenia (jako jedyne miasto portowe) architekt osiadł w Gdańsku, gdzie rozpoczął pracę na Politechnice Gdańskiej. W 1949 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Zaczął wówczas wykonywać projekty dla Gdańska w specyficznym dla siebie umiarkowanie modernistycznym, klasycyzującym i monumentalnym stylu. Tak powstały m. in.: Główny Urząd Morski, plan nowej zabudowy ul. Grunwaldzkiej w Gdańsku Wrzeszczu z Domem Książki i Hotel Orbis.

Najważniejsze powojenne architektoniczne dzieło Wacława Tomaszewskiego to kompleks Dworca Głównego w Gdyni, który powstał w latach 1950-1955. Nowe wymogi architektury socrealistycznej doskonale wpasowały się w stylistyczne zamiłowania architekta do form monumentalnych i historyzujących dając bardzo zadowalające rezultaty.

W późniejszych latach architekt był czynnym pedagogiem na Politechnice Gdańskiej w katedrze Portów i Przymorza Wydziału Architektury, gdzie brał udział w wielu zespołowych pracach projektowych i współtworzył nową dyscyplinę naukową – architekturę okrętów. W 1960 roku przeszedł na emeryturę, choć nadal pozostał czynny zawodowo. Zmarł w Gdańsku, w 1969 roku.

---

<sup>12</sup> Sołtysik Maria Jolanta, *op. cit.*, str. 170.

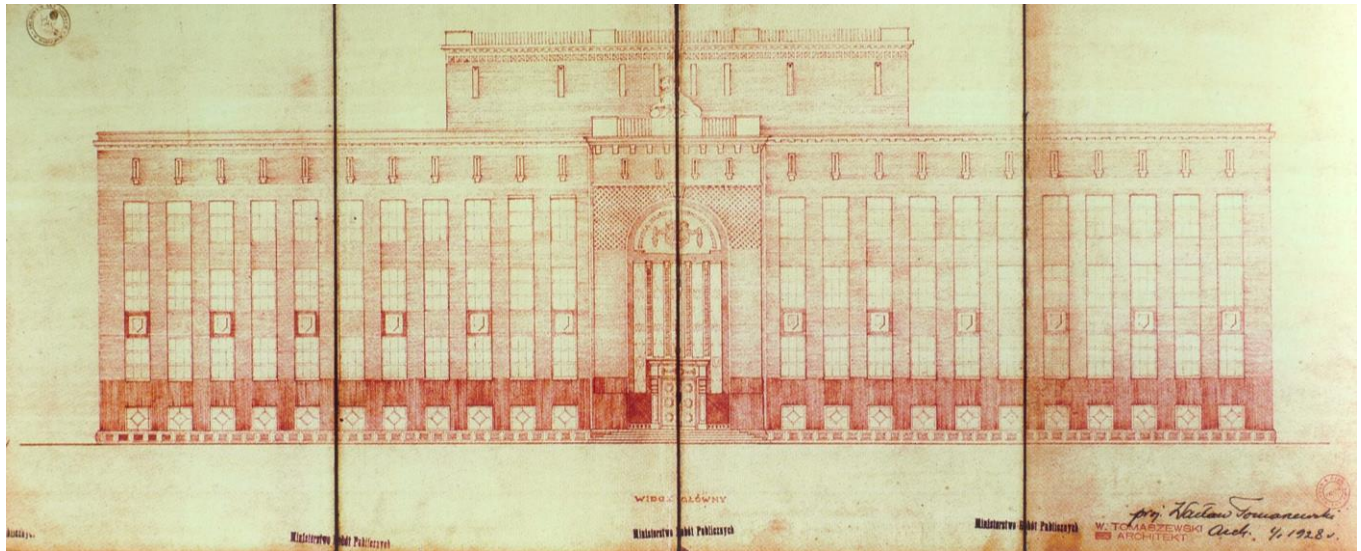


Ryc. 1. Projekt Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie 1925 r. wykonany przez W. Tomaszewskiego, zbiory ANN w Warszawie.

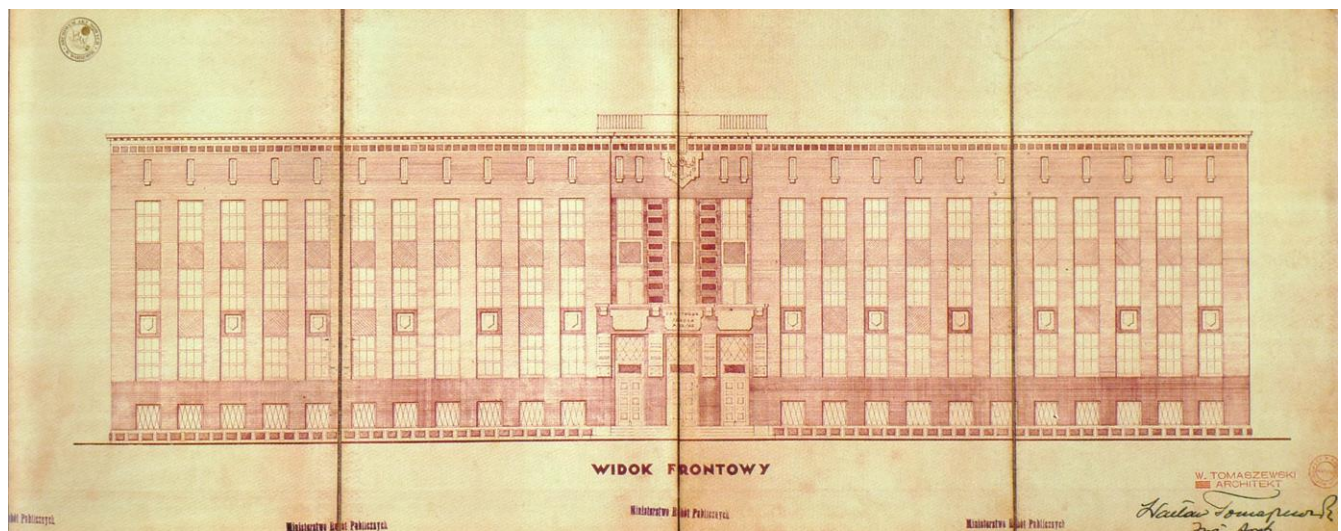


Ryc. 2. Zespół Szkół Zawodowych na Grabowie, zaprojektowany przez Wacława Tomaszewskiego w 1928 r. Widok ogólny według projektu.





Ryc. 3. Projekt Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej 1928 r., autor: Wacław Tomaszewski zbiory ANN w Warszawie.



Ryc. 4. Projekt szkoły Morskiej 1928 r. autorstwa Wacława Tomaszewskiego; zbiory ANN w Warszawie.

### Historia Akademii Morskiej w Gdyni

W czerwcu 1920 roku ówczesny minister spraw wojskowych podpisał akt utworzenia **Szkoły Morskiej** z siedzibą w Tczewie. Uroczyste otwarcie szkoły nastąpiło 8 grudnia. Była to szkoła typu licealnego, gdzie nauka trwała 3,5 roku. W związku z budową portu morskiego w Gdyni powstała koncepcja przeniesienia Szkoły Morskiej do Gdyni. W 1927 roku powstało Towarzystwo Szkoły Handlu Morskiego i Techniki Portowej w Gdyni, którego celem działalności była budowa kompleksu Morskich Szkół Zawodowych w Gdyni, które miały kształcić wykwalifikowaną kadrę dla rozwijającego się młodego portu. W skład kompleksu miały wchodzić: Szkoła Handlu Morskiego dla kształcenia przedsiębiorców i pracowników biur handlowych i przewozowych, Szkoła Budowlano-Drogowa dla kształcenia techników budowlanych, Szkoła Rzemieślnicza celem kształcenia rzemieślników różnych specjalności oraz Szkoła Morska dla kształcenia oficerów i mechaników morskich i Szkoła Jungów dla kształcenia maszynistów okrętowych i rybaków na kutrach. W lipcu 1928 roku położono kamień węgielny pod nową siedzibę Szkoły Morskiej w Gdyni. Uczelnia została tam przeniesiona w czerwcu 1930 roku i otrzymała nazwę **Państwowej Szkoły Morskiej**.

Obowiązujący w Tczewie trzyletni okres nauki został wydłużony do około 4 lat. Uczelnia otrzymała nowoczesnie wyposażone gabinety i pracownie, nastąpiły zmiany w organizacji studiów. Przy szkole istniał internat obliczony na około 180 słuchaczy. Wraz z przenosinami Szkoła otrzymała nowy statek szkolny "Dar Pomorza".

W latach trzydziestych wraz z rozwojem polskiej marynarki handlowej następował dalszy rozwój Państwowej Szkoły Morskiej. W 1938 roku poza wydziałami mechanicznym i nawigacyjnym utworzono trzeci wydział Transportu i Administracji Morskiej. We wrześniu 1939 roku gmachy Szkoły pełniły rolę szpitala, później mieściły się w nich koszary, a następnie znów szpital.

W październiku 1945 r. Państwowa Szkoła Morska znów rozpoczęła swoją działalność (zgodnie ze statutem sprzed 1939 r.). W 1969 r. uczelnię przekształcono w **Wyższą Szkołę Morską**, a w 2001 r. powołano **Akademię Morską w Gdyni**.



Budynek C wraz ze wszystkimi skrzydłami został zbudowany po 1952 r., z którego to roku pochodzi projekt budynku. Z zachowanej dokumentacji nie wynika, aby jego autorem był Wacław Tomaszewski. Rysunek przedstawiający planowaną zewnętrzną instalację kanalizacyjną, opieczętowany przez Tomaszewskiego, ukazuje różnice między jego koncepcją, a tą zrealizowaną. Polega ona na rozbieżności obrysu budynku w rzucie, związanej z odmiennym przebiegiem ul. Grabowo w 1931 r. i po wojnie. Mimo to budynek C z pewnością jest kontynuacją koncepcji autora całego założenia, przez zachowanie tej samej stylistyki i symetrię kompozycji pierzei.

Do obecnych czasów gmach budynku nie uległ znacznym przebudowom. W 1962 r. zaprojektowano jego kolorystykę w błękitnym odcieniu (ryc. 13-17). Przemurowania okien czwartej kondygnacji wykonano po 1974 r.



Ryc. 5. Widok pierzei Akademii Morskiej w Gdyni.



Ryc. 6. Widok od zachodu na elew. pn. budynku B, fragment ogrodzenia w miejscu obecnego usytuowania budynku C – okres okupacji niemieckiej, [www.naszagdynia.com](http://www.naszagdynia.com)



Ryc. 7. Widok na pn. elewację budynku B od wsch., wraz z przejazdem bramnym między budynkami A i B – zdjęcie przedwojenne.



Ryc. 8. Widok na pn. elewację budynku B od wsch., wraz z przejazdem bramnym między budynkami A i B; widoczne przemurzenie uszkodzenia po pocisku w elew. wsch. – zdjęcie z 1955 r., [http://gdynia.fotopolska.eu/Gdynia/b25383,Akademia\\_Morska.html](http://gdynia.fotopolska.eu/Gdynia/b25383,Akademia_Morska.html)





Ryc. 9. Na drugim planie południowa ściana auli budynku B porośnięta bluszczem - zdjęcie powojenne,  
<http://www.am.gdynia.pl/historia-wsm>.



Ryc. 10. Widok na wschodnią partię elewacji północnej budynku C2, grudzień 1970 r. –  
<http://www.grudzien70.ipn.gov.pl/g70/galeria-zdjec/1722,Wojsko.html>

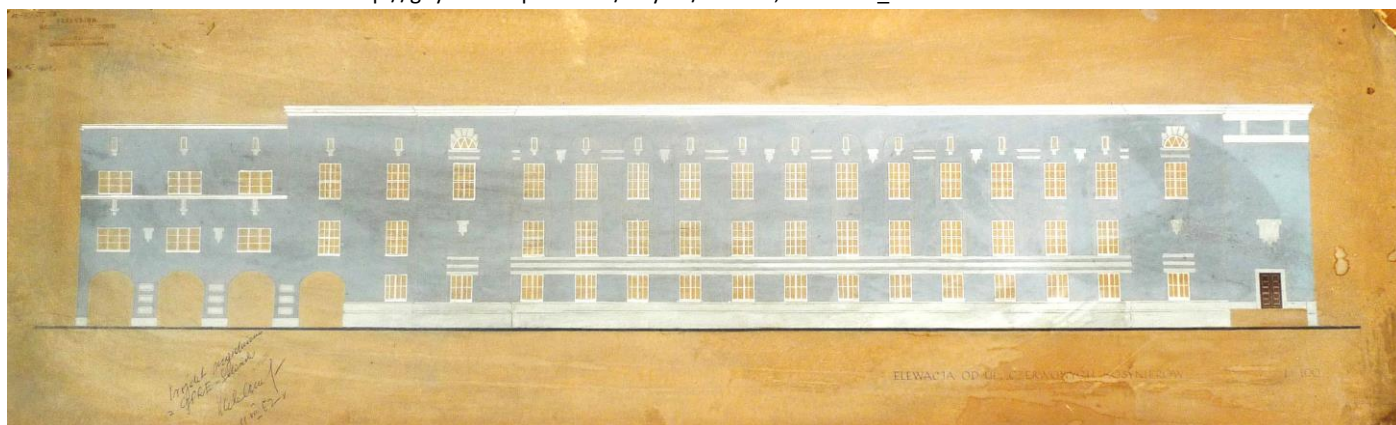


Ryc. 11. Górna partia elewacji północnej gmachu głównego budynku C, 17.12.1970 r. –  
<http://www.grudzien70.ipn.gov.pl/g70/galeria-zdjec/1722,Wojsko.html>





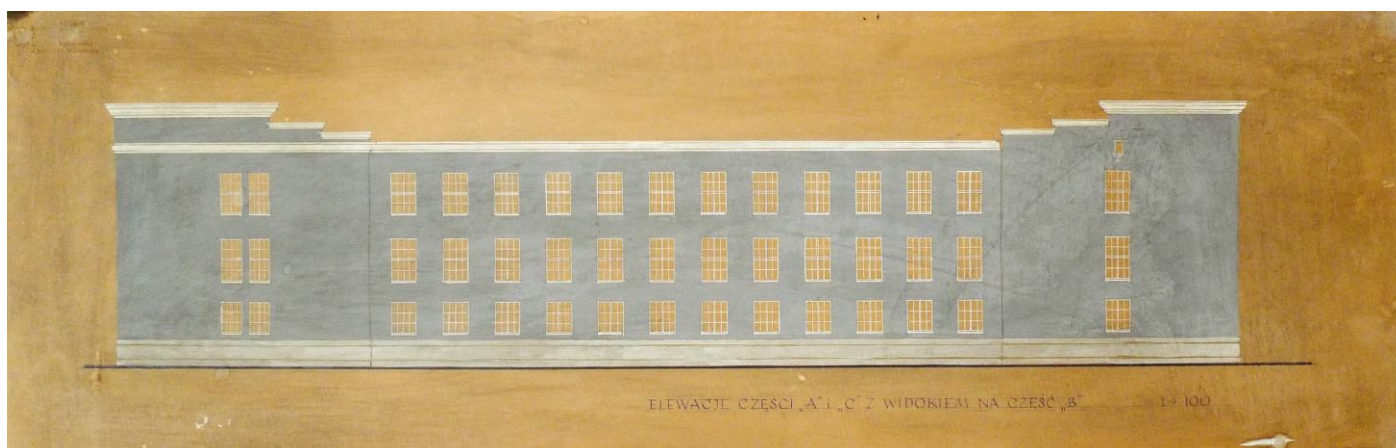
Ryc. 12. Zdjęcie z lotu ptaka, elew. pd. budynku B jeszcze przed podwyższeniem (widoczna schodkowa attyka) –zdjęcie z 1974 r.,  
[http://gdynia.fotopolska.eu/Gdynia/b25383,Akademia\\_Morska.html](http://gdynia.fotopolska.eu/Gdynia/b25383,Akademia_Morska.html)



Ryc. 13. Gmach C - elewacja frontowa - północna, projekt kolorystyki z 27.06.62 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.<sup>13</sup>



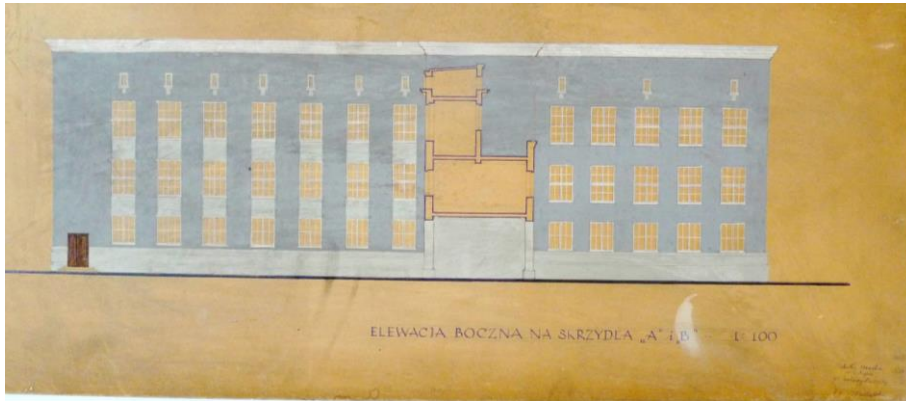
Ryc. 14. Gmach C - elewacja zachodnia skrzydła zachodniego, projekt kolorystyki z 27.06.62 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.



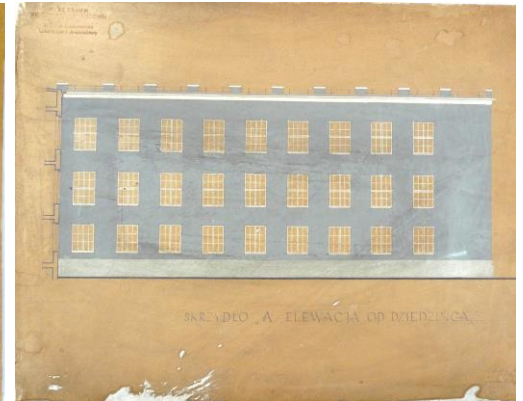
Ryc. 15. Gmach C - elewacja południowa, projekt kolorystyki z 27.06.62 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.

<sup>13</sup> Wszystkie oryginalne plany gmachu C Akademii Morskiej w Gdyni znajdują się w Dziale Technicznym AM.

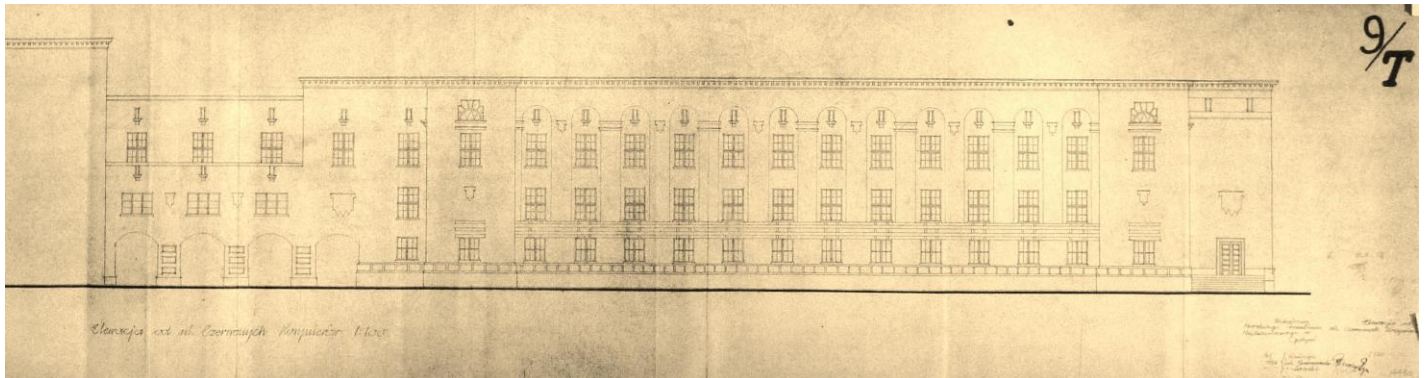




Ryc. 16. Gmach C – elewacja zachodnia skrzydła wschodniego, projekt kolorystyki z 27.06.62 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.



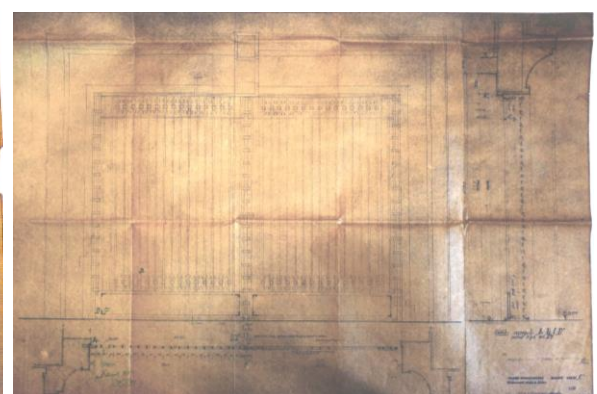
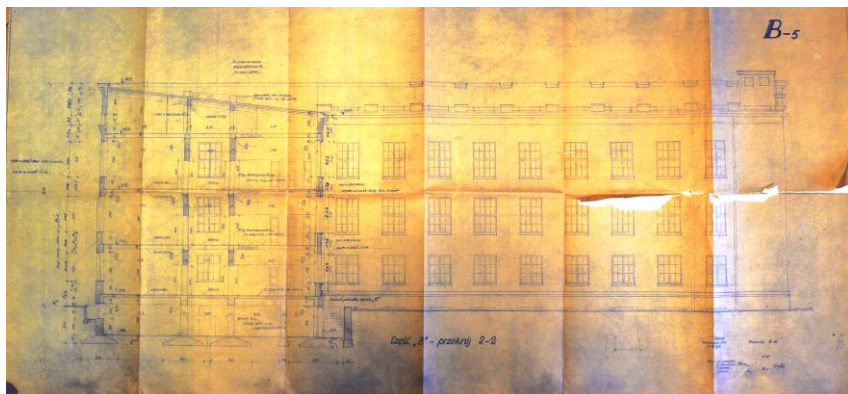
Ryc. 17. Gmach C - elewacja zachodnia skrzydła wschodniego, projekt kolorystyki z 27.06.62 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.



Ryc. 18. Elewacja północna - frontowa, projekt budynku C z 15.02.52 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.



Ryc. 19. Elewacja zachodnia skrzydła zachodniego, projekt budynku C z 15.02.52 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.

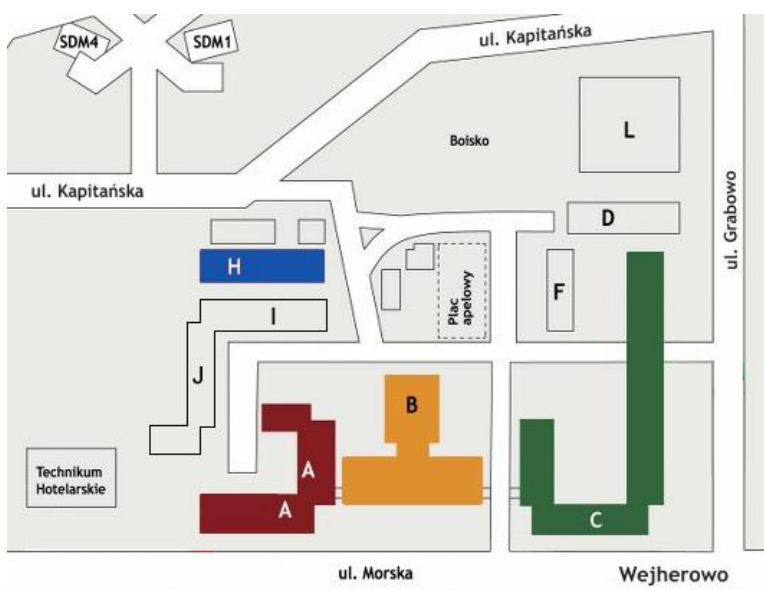


Ryc. 20, 21. Przekrój przez gmach główny z widokiem na zachodnią elewację skrzydła wschodniego oraz projekt kraty, projekt budynku C z 15.02.52 r.; zbiory archiwum Akademii Morskiej.

## II. OPIS BUDYNKU

Akademia Morska w Gdyni położona jest przy ul. Morskiej 81-87. Campus założony został na planie zbliżonym do trapezu prostokątnego, którego boki zamykają ulice: od zachodu – ul. Grabowo, od południa (biegnąca diagonalnie) – ul. Kapitańska, od wschodu – posesja Technikum Hotelarskiego. Kompleks uczelni składa się z 9 budynków oznaczonych literami: A, B, C, D, F, H, I, J, L oraz 4 małych bez oznaczenia. Trzy główne gmachy (A, B, C) od ul. Morskiej wraz ze znajdującymi się między nimi przejazdami bramnymi tworzą spójnie skomponowany front uczelni, którego środkowa część jest cofnięta. Wzdłuż wsch. granicy uczelni usytuowane są budynki J – równoległe do niej, I oraz H – prostopadłe. Zachodnią elewację buduje równoległe do ulicy skrzydło budynku C oraz prostopadłe do niej ustawione budynki D i L. Przy zachodniej krawędzi ograniczającej uczelnię znajduje się boisko. Budynek F usytuowany jest za południową częścią skrzydła zachodniego budynku C.

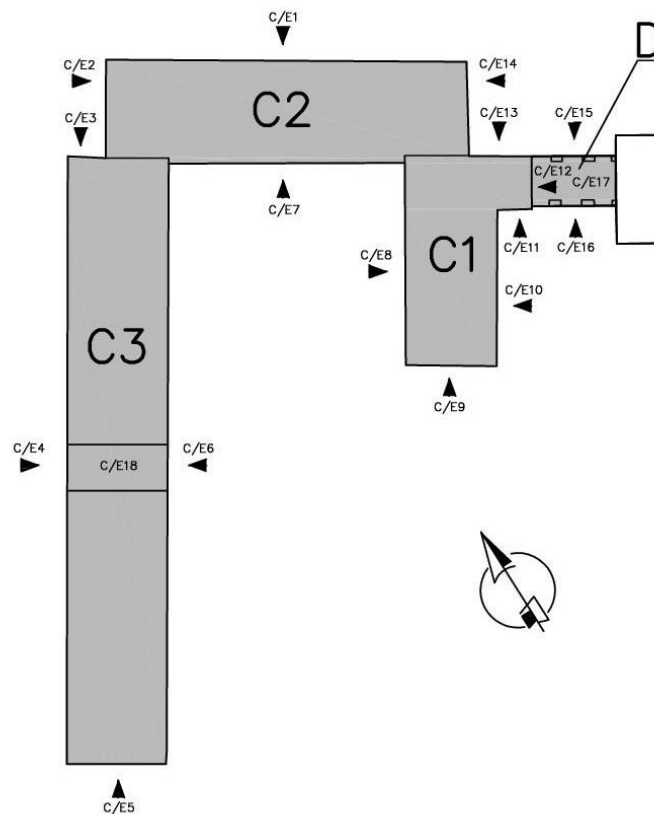
Niniejsze opracowanie poświęcone jest budynkowi C.



Rys. 1. Plan campusu na podstawie rys. ze strony: <http://www2.am.gdynia.pl/text/text-pl-822.php>



Rys. 2. Zdjęcie satelitarne budynku A, <https://www.google.pl/maps/>.



Rys. 3. Schemat oznaczenia elewacji i części budynku C, wykonany w 2015 r. w pracowni Architekti Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

Budynek C połączony z gmachem B przejazdem bramnym składa się z trzech części C1, C2, C3. Gmach główny (C2) ustawiony jest równoległe do ul. Morskiej – tworzy front, skrzydło wschodnie (C1) prostopadłe do gmachu głównego przylega do niego od południa we wschodniej jego części z przesunięciem analogicznym do tego w budynku A. Skrzydło zachodnie (C3) przylega, z przesunięciem, w zachodniej części gmachu głównego do jego południowej elewacji. Długość tego skrzydła jest dwukrotnie większa niż gmachu głównego. Budynki kryte są dachem ze spadkiem w kierunku podwórza (wnętrza tworzonej przez nie litery U).

**Elewacja północna - frontowa** jest tynkowanej zaprawą z miką. Kompozycję ogranicza podwójny cokół (od dołu) z lastrico i zaprawy tynkarskiej, i belkowanie wykonane z zaprawy również z ziarnami miki. W skład elewacji wchodzi: przejazd bramny (D) – elew. C/E15; skrzydło wschodnie (C1) – elew. C/E13; gmach główny (C2) – elew. C/E1; skrzydło zachodnie (C3) – C/E3 we wzajemnym przybliżonym stosunku 3:1,5:10:1. Budynek C1, C2 i C3 są czteropiętrowe – parter, pierwsze piętro, drugie piętro, poddasze; brama (D) – trójpokojowa.

Przejazd bramny (C/E15) jest trójosiowy, posiada dwie i trzy kondygnacje w zależności od części – od pn. (na pierwszym planie) dwukondygnacyjny z attyką, od pd. trójkondygnacyjny. Na osiach znajdują się arkady w parterze, na piętrach – trójdzielne okna, wewnętrznie dzielone szprosami na sześć pól. Ponad nimi w attyce są wąskie otwory.

Narożniki filarów arkad zbudowane są z granitu, a ich trzony ozdobiono ustawionymi nad sobą trzema kasetonami z zaprawy tynkarskiej. Nad przejazdem bramnym znajduje się uproszczony trójdzielny gzyms.

Bramy zabezpieczone są metalowymi kratami.

Skrzydło wschodnie (C/E13) posiada dwie osie z oknami o tych samych stolarkach na tym samym poziomie, co gmach główny z wyjątkiem parteru, gdzie na pierwszej osi od wschodu umieszczono arkadę nawiązującą już do arkad przejazdu bramnego.

Gmach główny – elew. C/E1 jest trójdzielna w pionie dzięki płytkim pozornym ryzalitom, z których każdy stanowi 1/8 długości elewacji C/E1. Posiada czternaście osi, z czego po jednej osi przypada na ryzalitu. Mur między ryzalitami w poziomie podzielony jest na dwie partie oddzielone od siebie trzema pasami tynku przebiegającymi powyżej okien pierwszej kondygnacji. Ich ciągłość jest przerywana na szerokości okien tworząc krótsze odcinki.

Górna partia muru, nad pasami jest artykułowana wertykalnie poprzez zastosowanie lizen międzyokiennych biegnących aż do gzymsu. Rozpoczyna się z obu stron ich połowami. Poniżej okien czwartej kondygnacji pojawiają się naprzemiennie tynkowane detale o kształcie proporców lub trzy pasy (górny i dolny wysunięty – gzyms).

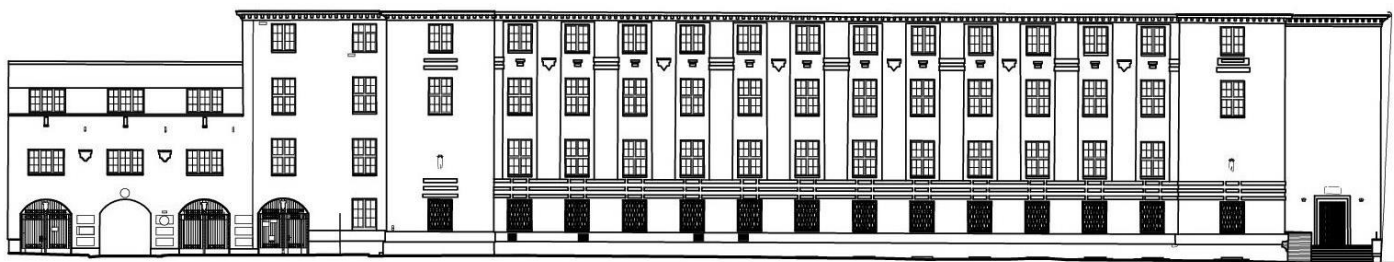


W każdej z pionów umieszczono cztery okna. Otwory tych w parterze i w ostatniej kondygnacji zbliżone do są do kwadratu ze stolarką dwudzielną, dwuskrzydłową, ze szprosami dzielącymi je na sześć pól w trzech rzędach. Na pierwszym i drugim zastosowano prostokątne ze stolarką dwudzielną, dwurzędową ze słupkiem i ślemieniem; każde z czterech skrzydeł dzielone jest szprosami na cztery pola.

Pod oknami czwartej kondygnacji znajdują się małe konsole, na których nie są one oparte.

Ryzality skomponowane są podobnie do części środkowej. Ryzalit zachodni posiada takie same pasy powyżej okien pierwszej kondygnacji, a ryzalit wschodni jedynie trzy ich odcinki na szerokości okien. Na poziomie drugiej kondygnacji nie ma okien, zaś powyżej zastosowano stolarki analogiczne do tych w odpowiednich poziomach części głównej. Poniżej okien czwartej kondygnacji znów odnajdujemy pasy na szerokość okien, tym razem dwa.

Skrzydło zachodnie – elew. C/E3 nie posiada żadnych elementów dekoracyjnych. Jedynymi elementami tej elewacji są schody o szerokości niemalże równej elewacji, ograniczone z obu stron litą balustradą (od zach. z kutą barierką) i znajdujące się na osi drzwi z opaską profilowaną także do wewnątrz otworu na kształt glifów.



Rys. 4. Elewacji północnej, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekti Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

#### **Elewacja zachodnia**

Ze względu na rozplanowanie budynku na rzucie zbliżonym do litery U występują dwie elewacje zach. – zewnętrzna od ul. Grabowo, utworzona z zachodnich ścian gmachu głównego (C2) – elew. C/E2 i C/E4, oraz wewnętrzna od podwórza, należąca do skrzydła wschodniego (C3) – elew. C/E8.

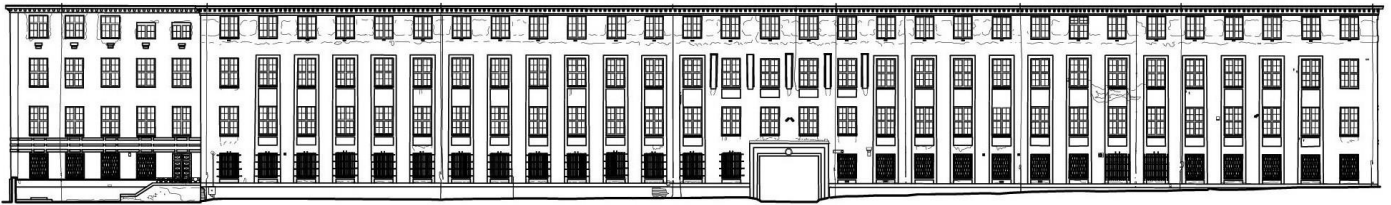
**Elewacja zachodnia C/E2 i C/E4** są we wzajemnym stosunku szerokości 1:6. Są czterokondygnacyjne i posiadają w taki sam sposób kształtowany, na tej samej wysokości gzyms oraz cokół. Wykończone są w tynku lecz o innej fakturze spowodowanej użyciem znacznie większego kruszywa w elew. C/E2.

Gmach główny – elew. C/E2 jest pięcioosiowa, w poziomie dzielona powyżej okien parteru trzema pasami na część górną i dolną. W dolnej części użyto okien dwudzielnych dwuskrzydłowych ze szprosami dzielącymi ją na sześć pól. Prawie połowę pasa od południa cokołu zajmują schody zabezpieczone murkiem oporowym.

W drugiej i trzeciej kondygnacji znajdują się prostokątne otwory okienne ze stolarką dwudzielną, dwurzędową z czterema skrzydłami dzielonymi szprosami na cztery pola. W czwartej kondygnacji, powyżej konsol użyto otworów o różnych proporcjach i stolarkach. Trzy pierwsze od północy są prostokątami zbliżonymi do kwadratu ze stolarką dwudzielną, dwurzędową, dwuskrzydłową, ze ślemieniem i słupkiem w podślemieniu. Nadślemię dzielone jest szprosami na cztery prostokątne pola w jednym rzędzie. Okna dwóch pierwszych osi od południa są niższe (leżące prostokąty), a stolarka dwudzielna, dwuskrzydłowa ze szprosami dzielącymi je na cztery pola.

Skrzydło zachodnie – elew. C/E4 posiada trzydzieści osi i jest artykułowana w pionie przez lizeny sięgające od gzymsu do nadproża okien trzeciej kondygnacji tworząc dla nich wklęsłe obramowanie. Zastosowanie lizen w 12 osiach od północy i 12 od południa (liczenie rozpoczęto od drugiej osi od pn. i pd.) powoduje wyeksponowanie czteroosiowej partii środkowej i zamknięcie kompozycji z zewnątrz podobnie „wypukłymi” partiami. Na osi skrzydła znajduje się przejazd przez budynek o szerokości dwóch osi i wysokości sięgającej nadproża otworów pierwszej kondygnacji. Jest ono obwiedzione opaską profilowaną na kształt glifów wykonaną ze współczesnego marmurowego tynku mozaikowego. Środkową partię podkreśla dodatkowo użycie pięciu detali, przypominających prostopadłości, na wysokości okien trzeciej kondygnacji, a także płyciny pod tymi oknami. Podobne płyciny zastosowano pod wszystkimi oknami partii bocznych w kondygnacjach: I, II, III (z wyjątkiem skrajnie zewnętrznych).

Otwory okienne oraz zastosowane w nich stolarki są generalnie analogiczne do tych w pozostałych elewacjach i budynkach. W parterze zamontowano kraty, na wzór z budynku A i B, z diagonalnymi szprosami tworzącymi rąby lecz z dodatkowymi poziomymi prętami.

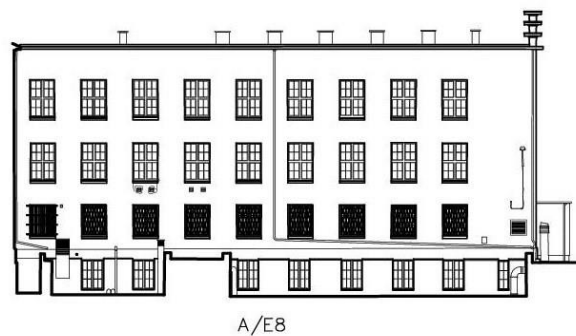


Rys. 5. Elewacji zachodnia gmachu głównego oraz skrzydła zachodniego, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekci Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

**Elewacja zachodnia C/E8** jest pięciokondygnacyjna (suteryna, parter, I piętro, drugie piętro), dziewięcioosiowa (osie rozmieszczone niesymetrycznie – kompozycyjnie brak jednej od południa), tynkowana tynkiem opracowanym gładko. Suterena jest dobrze doświetlona przez wybranie ziemi i odsłonięcie partii muru poniżej gruntu. Powstała przestrzeń zabezpieczona od góry niskim murkiem i barierką. Ściany poziomu sutereny pokryto nowym lastrico, które zostało dociągnięte i zastąpiło cokół.

Otwory i okna pierwszej, drugiej i trzeciej kondygnacji nadziemnej są analogiczne do tych w innych elewacjach stosowanych na tych poziomach. W suterenie umieszczono te same, co w parterze lecz pominięciem pierwszej, czwartej osi od północy, gdzie nie ma okien. Na tym poziomie dodano także okno jednoskrzydłowe z sześcioma polami poniżej partii muru, w której nie występują okna. Otwory parteru zabezpieczono kratami.

W widoku powyżej gzymsu w południowej partii elewacji między osiami okien znajdują się kominy oraz, na samym krańcu, schodkowa attyka. Na drugim planie widoczna jest parterowa przybudówka do południowej ściany skrzydła.



A/E8

Rys. 6. Elewacji zachodnia skrzydła wschodniego, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekci Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

**Elewacja południowa** składa się z południowych ścian czterech obiektów: skrzydła zachodniego (C3) – C/E5, gmachu głównego (C2) – elew. C/E7, skrzydła wschodniego (C1) – elew. C/E9 i C/E11 i przejazdu bramnego (D) – elew. C/E16 we wzajemnym przybliżonym stosunku 1:2,6:1,25:1. Budynek C1, C2 i C3 są trójpoziomowe – parter, pierwsze piętro, drugie piętro; brama (D) – trójpoziomowa. Wszystkie budynki są tynkowane i posiadają gzyms na tym samym poziomie. Gzymsy są na różnych wysokościach ze względu na pulpitowe dachy ze spadkiem w kierunku wnętrza podwórza – zastępują je schodkowe attyki.

**Skrzydło zachodnie – C/E5** posiada dwie osie umieszczone w środkowej partii budynku. Utworzone w nich otwory mają proporcje stojących prostokątów lecz są węższe od stosowanych w innych partiach elewacji. Zastosowana stolarka posiada jednak ten sam podział: parter – dwudzielna, dwuskrzydłowa, ze szprosami dzielącymi je na sześć pól, na piętrach – dwudzielna, dwurzędowa ze ślimieniem i słupkiem oraz szprosami dzielącymi cztery skrzydła na cztery pola. Otwory parteru i zachodniej osi piętra zabezpieczone są kratami (na parterze pręty diagonalne, na piętrze wertykalne).

Budynek C3 zwieńczony jest attyką o stopniach rosnących w kierunku zachodu. Szczyt oddziela od dolnej partii muru tynkowany wysunięty przed lico pas.

Górny gzyms kształtowany jest jak w elew. od ul. Grabowo.

**Gmach główny – elew. C/E7** jest dziesięcioosiowy. Nie posiada żadnej dekoracji. Otwory i okna analogiczne do elew. pn. tego budynku. Przy wschodniej partii tej części znajduje się wykop, z murkiem oporowym, doświetlający suterенę skrzydła wschodniego.

**Skrzydło wschodnie** składa się z dwóch części C/E9 będącej w ogólnym zarysie lustrzanym odbiciem C/E5 i C/E11 znajdującej się na dalszym planie wraz z przejazdem bramnym. Każda z nich posiada jedną oś okien (C/E5 na pierwszym drugim i trzecim piętrze, C/E11 drugim i trzecim piętrze) z umieszczonymi na niej otworami o proporcjach i stolarcie

analogicznie występujących w innych elewacjach na tym poziomie z wyjątkiem okna trzeciej kondygnacji C/E11, gdzie występuje okno szczelinowe z opaską opartą na konsoli.

W osi elew. C/E9 w parterze znajduje się parterowa przybudówka o szerokości w przybliżeniu równej otworowi pierwszej kondygnacji.

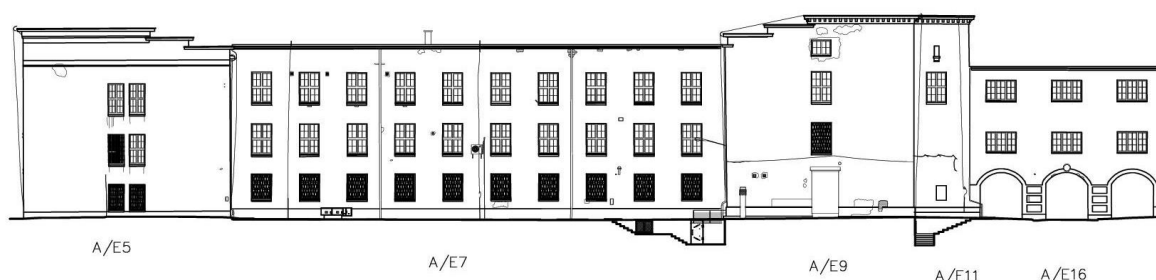
Górny gzyms attyki kształtowany jest jak w elew. od ul. Morskiej.

Wzdłuż elew. C/E11 znajdują się schody do odsłoniętej kondygnacji suteren.

Przejazd bramny – elew. C/E16 jest trójosiowy, trójkondygnacyjny. Na osiach w parterze znajdują się arkady, na piętrach – trójdzielne okna, wewnątrz dzielone szprosami na sześć pól.

Narożniki filarów arkad zbudowane są z granitu a ich trzony ozdobiono ustawionymi nad sobą trzema kasetonami z zaprawy tynkarskiej. Nad przejazdem bramnym znajduje się uproszczony trójdzielny gzyms.

Bramy zabezpieczone są metalowymi kratami.



Rys. 7. Elewacji południowa, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekti Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

### **Elewacja wschodnia**

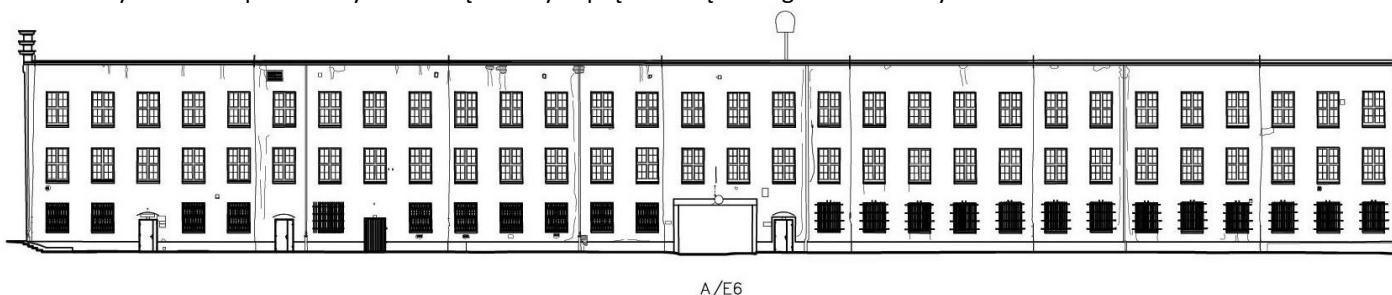
Ze względu na rozplanowanie budynku na rzucie zbliżonym do litery U występują dwie elewacje zach. – wewnętrzna utworzona ze wschodniej ściany skrzydła zachodniego – elew. C/E6, oraz zewnętrzna od uliczki wewnętrznej między budynkiem B i C, w której skład wchodzi wschodnie ściany skrzydła wschodniego – elew. C/E10 i C/E12 i gmachu głównego C/E14.

**Elewacja zachodnia C/E6** jest trójkondygnacyjna, trzydziestoosiowa. Kompozycję od dołu zamyka cokół z lastrico od góry gzyms, a od południa ponad nim schodkowa attyka.

Na osi głównej umieszczono przejazd przez budynek zajmujący szerokość dwóch osi. Wejścia do budynku umieszczono w trzeciej, szóstej, ósmej i siedemnastej osi od południa. Zastosowane w otworach drzwi są metalowe z wyjątkiem trzeciego z wymienionych, gdzie zachowały się oryginalne dla tego budynku drewniane drzwi. Nad wejściami znajdują się półkoliste daszki z poliwęglanu kanałowego.

W otworach okiennych pierwszej kondygnacji zastosowano stolarkę dwudzielną, dwuskrzydłową ze szprosami dzielącymi je na sześć pól, w drugiej i trzeciej kondygnacji – dwurzędową, dwudzielną, czteroskrzydłową ze ślimieniem i słupkiem, a szprosy dzielą skrzydła na cztery pola.

Kraty w oknach parteru wykonane są z różnych prętów – są te diagonalne i wertykalne.



Rys. 8. Elewacji wschodnia, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekti Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.

**Elewacja zachodnia C/E10, C/E12 i C/E14** kompozycyjnie składa się z dwóch części (północnej i południowej) kształtowanych w odmienny sposób, a granica między nimi nie przebiega na styku budynków, ale na krawędzi utworzonej przez południową ścianę przejazdu bramnego. Obie części są tej samej wysokości – posiadają cztery kondygnacje nadziemne (partia C/E 10 posiada jeszcze suterenę). Otwory i stolarka okienna generalnie są analogiczne do tych występujących w innych elewacjach na tych poziomach.

Skrzydło wschodnie – elew. C/E10 artykułowana jest wertykalnie lizenami podobnie jak w elew. C/E4, gdzie skrajne partie muru (tu południowa i północna) wydają się być wypukłe. Siedem osi nie jest rozłożone symetrycznie, kompozycyjnie brakuje ósmej osi od południa, a otwory ostatniej z nich nie są ujęte między lizeny i nie posiadają podokiennych płyt.

W południowej partii elewacji, na „brakującej” osi znajduje się wejście do budynku.

Wykop doświetlający suterенę zajmuje szerokość siedmiu osi (od południa w pierwszej, trzeciej-piątej znajdują się otwory okienne, a w drugiej i szóstej – wejścia do budynku).

Skrzydło wschodnie – elew. C/E12 stylistycznie nawiązuje do budynku C2 i jego elewacji frontowej przez swój gzyms wieńczący z występującym poniżej niego ząbkowaniem przypominającym kształtem konsolę. Dwie trzecie jej wysokości zajmuje przylegający do niej pod kątem prostym przejazd bramny tworzący w przekroju kształt litery L ze względu na swoją zróżnicowaną wysokość od północy i południa.

Pod przejazdem znajdują się dwie osie: w południowej jest prostokątne okno dwudzielne, dwurzędowe czteroskrzydłowe, a w drugiej osi dwuskrzydłowe drewniane drzwi z półokrągłym nadświetłem.

Ponad przejazdem elewacja nie posiada żadnych dekoracji, ani otworów.

Gmach główny – elew. C/E14, pięcioosiowa, jest kształtowana podobnie do elewacji północnej tego budynku. Posiada dwupoziomowy gzyms, pasy powyżej okien pierwszej kondygnacji, otwory okienne o tych samych wykrojach na pięciu osiach, z tymi samymi podziałami wewnętrznymi okien. Otwory znajdują się na wszystkich poziomach we wszystkich osiach z wyjątkiem czwartej kondygnacji, gdzie w drugiej osi od południa nie ma go, a w pierwszej osi jest okno szczelinowe z opaską i konsolą.



Rys. 9. Elewacji wschodnia skrzydła wschodniego, rysunek został wykonany w 2015 r. w pracowni Architekti Gzowski & Gzowski S.C. przez Agnieszką Krzos Nowicką i Marcina Kuleszę.



**FOTOGRAFIE DO OPISU BUDYNKU**



Fot. 1. Północne elewacje przejazdu bramnego C/E15 i skrzydła wschodniego C/E13.



Fot. 2. Północna elewacja gmachu głównego C/E1, widok od wschodu.



Fot. 3. Narożnik między gmachem głównym a skrzydłem zachodnim.



Fot. 4. Elewacja zachodnia gmachu głównego C/E2.



Fot. 5. Elewacja zachodnia skrzydła zachodniego C/E4.



Fot. 6. Elewacja południowa skrzydła zachodniego C/E5.





Fot. 7. Elewacja wschodnia skrzydła zachodniego C/E6.



Fot. 8. Elewacja południowa gmachu głównego C/E7.



Fot. 9. Elewacja zachodnia skrzydła wschodniego C/E8.



Fot. 10. Elewacja południowa skrzydła wschodniego C/E9.



Fot. 11. Elewacja wschodnia skrzydła wschodniego C/E10.



Fot. 12. Elewacja południowa skrzydła wschodniego C/E11 oraz przejazdu bramnego C/E16.





Fot. 13. Przejazd bramny, widok w stronę wsch..



Fot. 14. Ogrózenie Akademii Morskiej przylegające do budynku C2, widok od południa.



Fot. 15. Barierka schodów prowadzących do budynku C3 od północy.



Fot. 16. Trzy pasy powyżej okien parteru, elew. pn. (ściana C/E2).



Fot. 17. Proporzec, elew. pn. gmachu głównego C/E1.



Fot. 18. Proporzec, elew. pn. przejazdu bramnego C/E15.



Fot. 19. Gzyms budynków C2 i C3, elew. C/E2 i C/E3.



Fot. 20. Okno szczelinowe z konsolą, elew. wsch. gmachu głównego C/E14.



Fot. 21. Bonie na filarach przejazdu bramnego, elew. pn. C/E15.

### **III. STAN ZACHOWANIA, PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ ORAZ ZAGROŻENIA**

#### **OGÓLNY STAN ZACHOWANIA BUDYNKU, PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ I ZAGROŻENIA**

Budynek jest zadbane i w dość dobrym stanie technicznym. Do największych jego problemów należą uszkodzenia tynku występujące pod gzymsem, w okolicach rur spustowych, w polach pod parapetami i ponad cokołem. Przyczyną ich powstania jest zawilgocenie ścian fundamentowych (w przypadku cokołu) a także zamakanie ścian podczas deszczu spowodowane niegdyś przez niesprawną instalację odprowadzenia wody deszczowej. Po naprawie dachu i wymianie obróbki blacharskiej przyczynę usunięto, jednakże nie dokonano napraw tynku. Elewacja północna ze względu na swoją fakturę a także usytuowanie przy ruchliwej ulicy i kolei jest w znaczny sposób zabrudzona i wymaga oczyszczenia. Zawilgocone powierzchnie dodatkowo porasta mikroflora.

Wśród przyczyn zniszczeń występujących na obiekcie zidentyfikowano następujące czynniki:

- działanie wody;
- działanie gazów atmosferycznych i zanieczyszczeń powietrza;
- działanie soli rozpuszczalnych w wodzie;
- działanie zmian temperatury;
- działanie czynników mechanicznych;
- wady technologiczne;
- działanie czynników biologicznych;

Do mających największy wpływ na obecny stan zachowania obiektu zaliczyć należy równoległe, integralne działanie pierwszych czterech wymienionych powyżej czynników.

#### **STAN ZACHOWANIA POSZCZEGÓLNYCH ELEMENTÓW BUDYNKU**

##### **1. Konstrukcje murowe**

W obiekcie nie występują spękania muru objawiające się szerokimi szczelinami i pękniętymi cegłami.

Wtórny cokół z lastrico jest w stanie średnim i złym. Jest on zdecydowanie zbyt mocny i szczelny dla partii murowych budynku, co powoduje powstawanie na powierzchni silnych napięć. Cokół jest także miejscami spękany na skutek zawilgocenia ścian fundamentowych. Porastają go glony oraz porosty.

##### **1.1. Tynki**

W wierzchniej warstwie obserwuje się cztery rodzaje tynku, z czego trzy można uznać za historyczne, a występowanie czwartego jest skutkiem przemurowań okien czwartej kondygnacji. Posiada on inną fakturę i kolor przez co nieestetycznie się odznacza od wcześniejszych partii.

Tynk występujący pod gzymsami elewacji wewnętrznych (od dziedzińca) został uszkodzony przez ściekającą z dachu wodę, która zimą zwiększając swojej objętości w większych porach i szczelinach powodowała jego pękanie.

Partie tynku powyżej cokołu oraz w polach podokiennych odpajają i osypują się, występują na nich wykwity solne. Spowodowane jest to podciąganiem wody z gruntu. Świadczy to o niespełniającej swej funkcji izolacji poziomej budynku.

Faktura baranka tynku (wykorzystana w elewacjach zewnętrznych) sprzyja kumulowaniu się na ich powierzchni luźnych cząstek zanieczyszczeń powietrza, brudu, kurzu. Początkowo niezwiązane zabrudzenia w wyniku częściowego wypłukiwania węgla wapnia, być może z fragmentów spoin, związane zostały w szczelne nawarstwienia.<sup>14</sup>

Znaczne zabrudzenia występują także we fragmentach nie wymywanych przez wodę opadową np. pod parapetami lub gzymsem. Czynnikiem powodującym powstawanie zabrudzeń może być kumulacja zanieczyszczeń osadzających się na parapecie/gzymisie, a następnie wymywanych i pozostawianych na porowatym powierzchniowo materiale.

##### **2. Detal**

Na skutek przemurowań otworów okiennych czwartej kondygnacji zewnętrznych elewacji usunięto część detalu architektonicznego, którym były konsole i opaski przy oknach szczelinowych.

Do pozostałych, zachowanych na obiekcie elementów należą lizeny, kartusze i trzy pasy występujące powyżej okien pierwszej kondygnacji a także u zwieńczenia lizen. Detale te są w stanie dość dobrym. Uległy miejscowemu wypłukaniu przez co zmieniła się ich faktura, a zabrudzenia przystąpiły błyszczące ziarna miki.

<sup>14</sup> Wypłukiwany z zaprawy węglan wapnia w wyniku złożonych reakcji z różnego rodzaju minerałami akcesoryjnymi m.in. związkami siarki z powietrza tworzy szczelne nawarstwienia w postaci zlepionej z brudem patyny czy czarnych gipsów.

### 3. Stolarka okienna i drzwiowa

#### 3.1. Stolarka okienna – wymieniona w całości na nową z PCV jest w stanie dobrym.<sup>15</sup>

Historyczne, drewniane okna zachowały się jedynie w kondygnacji piwnic. Wymagają one renowacji lub (w przypadku zbytniego zniszczenia) wykonania rekonstrukcji.

**3.2. Stolarka drzwiowa** – drewniana, występująca w elewacjach: C/E2, C/E3, C/E6 (ósma oś), C/E12 jest w stanie dość dobrym. Większość drzwi drewnianych jest oryginalna (być może tylko główne drzwi wejściowe do budynku znajdujące się w przejeździe bramnym są współczesną rekonstrukcją). Pozostałe drzwi w budynku są metalowe, znajdują się w stanie dość dobrym. Nie są one zbyt estetyczne i w przyszłości należy rozważyć zastąpienie ich drzwiami drewnianymi.

### 4. Dach, rynny i rury spustowe, opierzenia blacharskie

Pokrycie dachów oraz obróbka blacharska budynku są w stanie dobrym, spełniają swoją funkcję.

### 5. Izolacje przeciwwilgociowe

W obiekcie wykonano izolację poziomą z papy. Jednakże izolacja ta wydaje się być niewystarczająca, zważywszy na występowanie wykwitów solnych w partiach ponad cokołem. Lastrico pokrywające cokół z pewnością dodatkowo utrudnia odparowywanie podciąganej z gruntu wody przez ściany fundamentowe.

### 6. Elementy metalowe

Do elementów metalowych budynku należą:

- kraty przejazdu bramnego między budynkiem B i C;
- furtka w ogrodzeniu Akademii Morskiej od zachodu;
- kraty okien parteru z diagonalnymi prętami (oraz wtórne niestylowe kraty, głównie w elewacjach tylnych);
- kraty drzwiowe;
- kraty okienne o wertykalnych prętach;
- barierki zabezpieczające wykopy doświetlające sutereny;
- konstrukcje daszków.

Elementy metalowe budynku są w stanie dobrym, wymagają miejscowych napraw, szczególnie warstw zabezpieczających i malarskich. Część detali w przyszłości należy zunifikować, szczególnie kraty.

---

<sup>15</sup> Stolarkę okienną w budynkach AM wymieniano w latach 2004-2011, na podstawie pozwolenia z 2003 roku.



**FOTOGRAFIE DO STANU ZACHOWANIA**



Fot. 22. Zaciek na attyce niższej części przejazdu bramnego elew. pn. świadczy o niewłaściwym (wcześniej ?) odprowadzaniu wody z tarasu.

Fot. 23. Uszkodzenia lastrykowego cokołu, powstałe na skutek zawilgocenia muru, objawiającego się także rozwojem mikroflory, narożnik skrzydła wsch., widok od płu..



Fot. 24., 25. Wykwity solne w dolnych partiach filarów przejazdu bramnego.

Fot. 26. Podwójny cokół elew. pn. skrzydła wschodniego.



Fot. 27. Widoczna różnica tynku wokół okien najwyższej kondygnacji związana z przemurowaniem otworów okiennych, elew. zach. gmachu gł.

Fot. 28. Trzy rodzaje tynku zastosowane w pn.-zach. narożniku między gmachem głównym a skrzydłem zachodnim, czwarta kondygnacja najprawdopodobniej częściowo przemurowana.



Fot. 29. Widoczna różnica tynku wokół okien najwyższej kondygnacji związana z przemurowaniem otworów okiennych, elew. zach. skrzydła zach.





Fot. 30. Brak spadku na czapach słupków ogrodzenia budynku od strony zach.



Fot. 31. Zawilgocony mur balustrady schodów z odpadającym tynkiem i śladami działalności mikroflory, widok od pn.-zach..



Fot. 32. Pęknięcie płyty spocznika schodów zewnętrznych w pn.-zach. narożniku między budynkami C2 i C3.



Fot. 33. Odpadający tynk w zawilgoconym narożniku muru budynku C3 i balustrady wywołany przez brak właściwego spadku spocznika schodów.



Fot. 34. Uszkodzenia stopnic schodów z lastrico o ryflowanych brzegach, wykwit solny oraz glony na podstopnicach, zewnętrzne schody w pn.-zach. narożniku między budynkami C2 i C3.



Fot. 35. Uszkodzenia tynku powyżej cokołu związane z zawilgoceniem ścian, widoczne zasolenia, elew. zach. skrzydła zach..(narożnik zach.-pd.)



Fot. 36. Zacieki, ślady zasoleń, łaty uzupełnień tynku uszkodzonego na skutek zawilgocenia ścian, elew. zach. skrzydła zach..



Fot. 37. Uszkodzenia tynku powyżej cokołu związane z zawilgoceniem ścian, widoczne zasolenia, elew. wsch. skrzydła zach.



Fot. 38. Uszkodzenia tynku oraz graffiti w przejeździe pod budynkiem C3, ściana pn.





Fot. 39, 40. Profilowana opaska wokół otworu przejazdu pod budynkiem C3 wykonana z nietrwałego (zwłaszcza w miejscu narażonym otarcia tj. przejazd) marmurowego tynku mozaikowego widok od zach./wsch.



Fot. 41. Ubytek tynku w okolicy parapetu okna trzeciej kondygnacji związany z zaciekaniami wody opadowej, elewacja wschodnia skrzydła zach.

Fot. 42. Ubytki tynku pod gzymssem i wzdłuż rynny związane z wadami w systemie odprowadzania wody opadowej przed jego naprawą, ściana C/E7.



Fot. 43. Niewypełniona szczelina między budynkiem C1 a przylegającą do niego od pd. przybudówką, ściana C/E8, oś środkowa.

Fot. 44. Uszkodzenia tynku pod gzymssem i wokół okna czwartej kondygnacji, elew. pd. budynku C1, ściana C/E8.

Fot. 45. Obmurówka okien piwnicznych budynku.



Fot. 46. Dach budynku C2 oraz północne partie C1 i C3 – pokrycie w dobrym stanie, po niedawnym remoncie.





Fot. 47. Furtka w ogrodzeniu budynku od zachodu, widok od pd..



Fot. 48. Krata w otworze pod przejazdem bramnym między budynkami B i C, widok od pn..



Fot. 49. Krata pod przejazdem bramnym między budynkiem D a C1, widok od wsch.



Fot. 50. Historyczne, drewniane drzwi do budynku C1, widok od wsch. (pod przejazdem bramnym).



Fot. 51. Współczesne, drewniane drzwi pod przejazdem bramnym (współczesne wejście do portierni).



Fot. 52. Historyczne, drewniane drzwi dwuskrzydłowe do budynku C3 w otworze otoczonym profilowaną opaską, widok od pn. (ściana C/E3).



Fot. 53. Historyczne, drewniane drzwi dwuskrzydłowe do budynku C2, widok od zach., ściana C/E2.



Fot. 54. Metalowe, współczesne drzwi w wejściu nr 22 do skrzydła wsch. w elew. wsch..



Fot. 55. Współczesne drzwi pod przejazdem budynku C3 (skrzydło zachodnie, na ścianie pd.).





Fot. 56. Metalowe, współczesne drzwi w wejściu nr 30 do skrzydła zach. w trzeciej osi od pd. w elew. wsch..

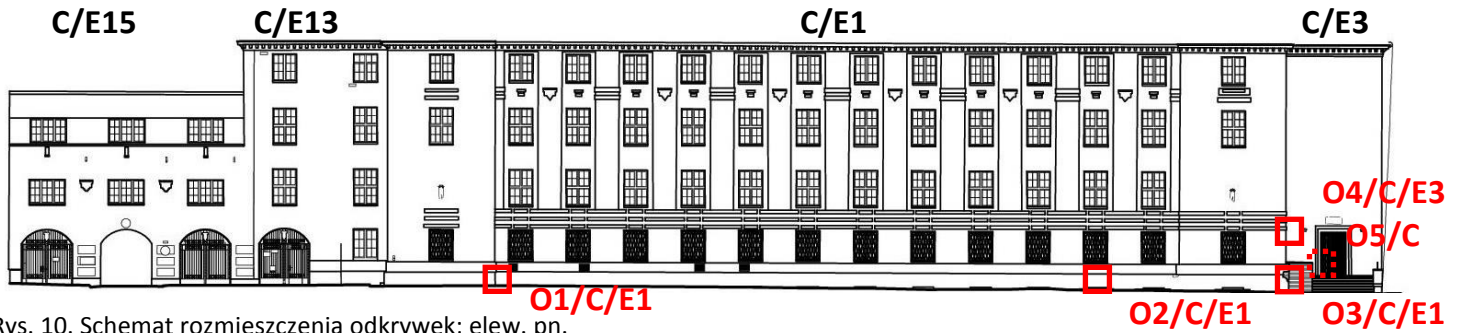
Fot. 57. Drewniane, oryginalne drzwi dwuskrzydłowe w wejściu nr 30 do skrzydła zach. w szóstej osi od pd. w elew. wsch..

Fot. 58. Metalowe, współczesne drzwi w wejściu nr 30 do skrzydła zach. w ósmej osi od pd. w elew. wsch..

Fot. 59. Metalowe, współczesne drzwi w wejściu nr 30 do skrzydła zach. w siedemnastej osi od pd. w elew. wsch..

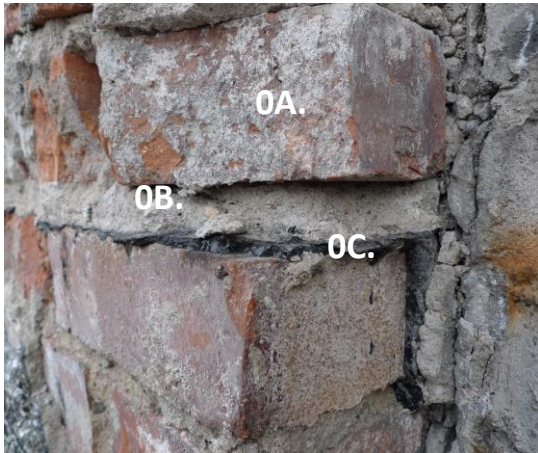
#### IV. BADANIA ODKRYWKOWE

##### ELEWACJA PÓŁNOCNA



Rys. 10. Schemat rozmieszczenia odkrywek; elew. pn.

##### ODKRYWKA O1/C/E1

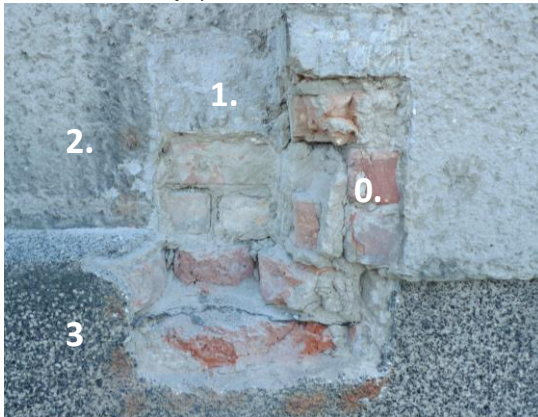


Fot. 60.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0A.	I	cegła ceramiczna	czerwona
0B.	I	zaprawa cement.-wap.	szara
0C.	I	papa	czarna

WNIOSKI: Budynek posiada izolację poziomą.

##### ODKRYWKA O2/C/E1



Fot. 61.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	czerwona
1.	I	tynk cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynk cement.-wap. z ziarnami miki	szarobłękitna
3.	II	lastrico	ciemnoszara



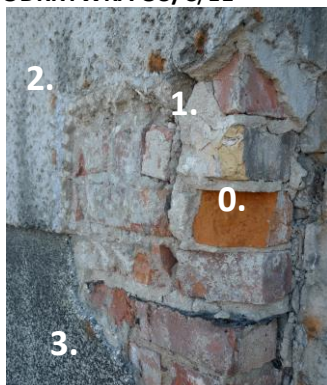
Fot. 62.



Fot. 63.



### ODKRYWKA O3/C/E1



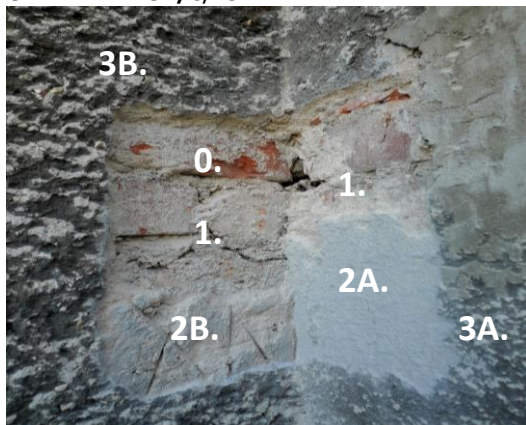
Fot. 64.



Fot. 65.

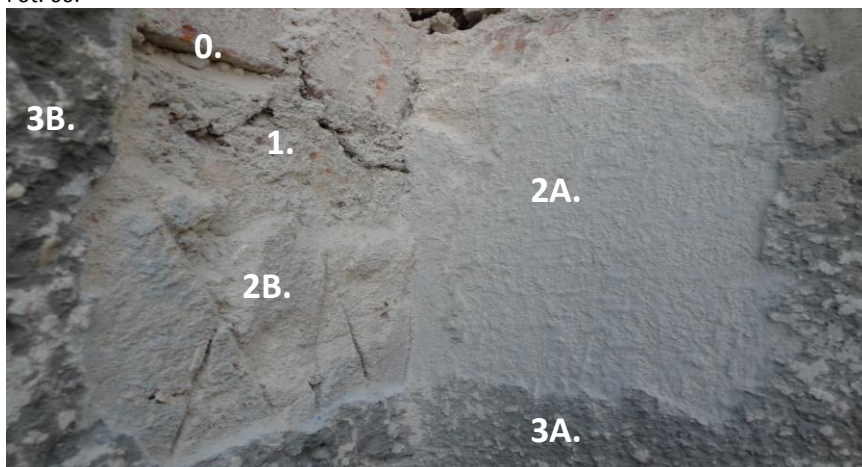
L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa / żółta
1.	I	tynek cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynek cement.-wap. z ziarnami miki	szarobłękitna
3.	II	lastrico	ciemnoszara

### ODKRYWKA O4/C/E3



Fot. 66.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła pełna ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	szpryc cement.-wap.	szara
2A.	I	tynek cement.-wap. podkładowy	jasnoszara
2B.	I	tynek cement.-wap. podkładowy z nacięciami pod kolejną warstwę	szara
3A.	I	tynek cement.-wap. o fakturze baranka	szaroniebieska
3B.	I	tynek cement.-wap. o fakturze baranka z grubym kruszywem, ziarnami miki (fot. 69) i pigmentem barwy ultramaryny (fot. 68.)	szaroniebieska



Fot. 67.

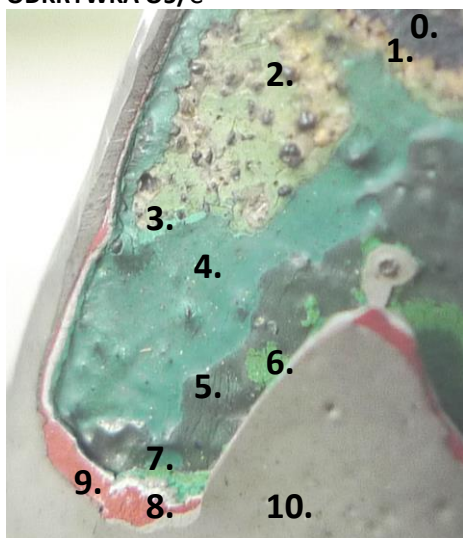


Fot. 68.



Fot. 69.

### ODKRYWKA O5/C



Fot. 70.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	metal	naturalna
1.	I	warstwa malarska	ugrowa
2.	II	warstwa malarska	pastelowy zielony
3.	III	warstwa malarska	akwamaryna
4.	IV	warstwa malarska	malachitowy
5.	V	warstwa malarska	szmaragdowy
6.	VI	warstwa malarska	soczysto zielony
7.	VII	warstwa malarska	ciemnoszara
8.	VIII	warstwa malarska	jasnoszara
9.	IX	warstwa malarska	bordo
10.	X	warstwa malarska	szara



## ELEWACJA ZACHODNIA GMACHU GŁÓWNEGO C/E2 I SKRZYDŁA ZACHODNIEGO C/E4



Rys. 11. Schemat rozmieszczenia odkrywek; elew. zach. skrzydła zachodniego.

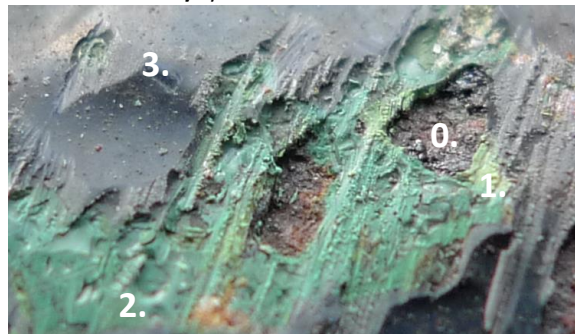
### ODKRYWKA 06/C/E2



Fot. 71.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	zaprawa cement.-wap. podkładowa	jasnoszara
2.	I	zaprawa cement.-wap. z ziarnami miki	szara

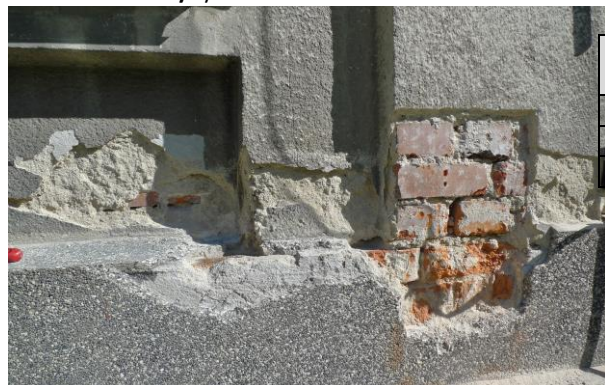
### ODKRYWKA 07/C/E2



Fot. 72.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	metal	naturalna
1.	IV ?	warstwa malarska	akwamaryna
2.	V ?	warstwa malarska	malachitowy
3.	VI ?	warstwa malarska	czarny

### ODKRYWKA 08/C/E4

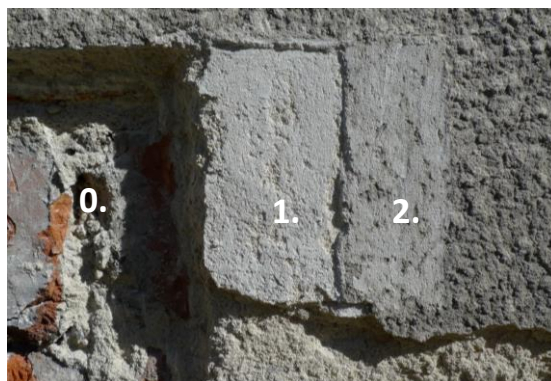


Fot. 73.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	tynek cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynek cement.-wap. o fakturze baranka	szaroniebieska



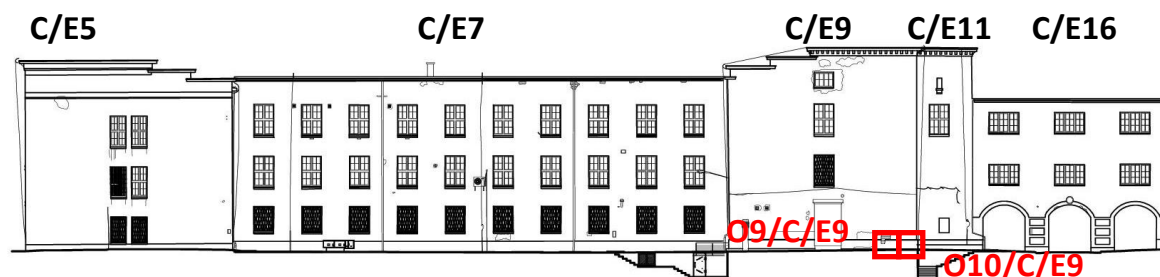
Fot. 74.



Fot. 75.



# ELEWACJA POŁUDNOWA



Rys. 12. Schemat rozmieszczenia odkrywek; elew. pd.

## **ODKRYWKA O9/C/E9**

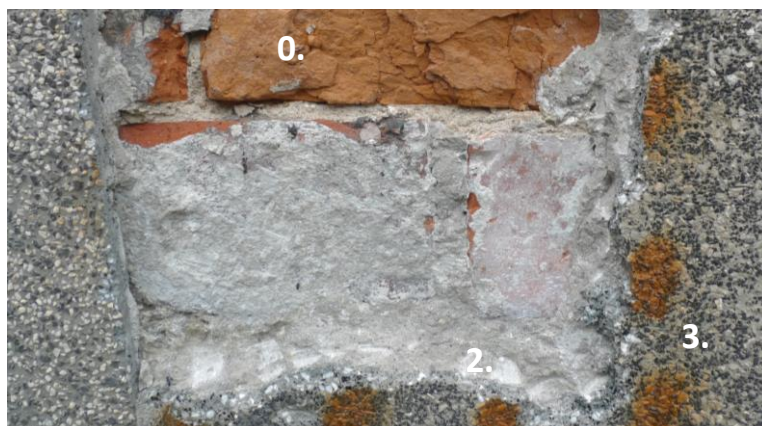


Fot. 76.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	tynk cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynk cement.-wap. o fakturze baranka	szara
3.	II	lastrico	ciemnoszara

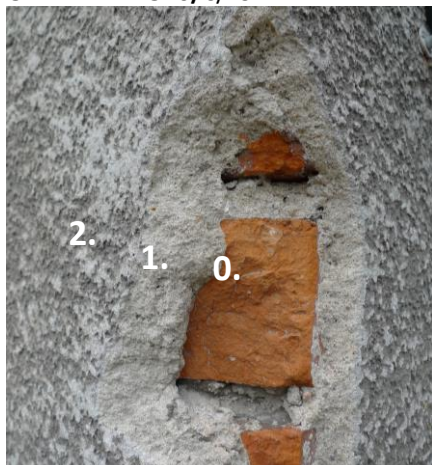


Fot. 77.



Fot. 78.

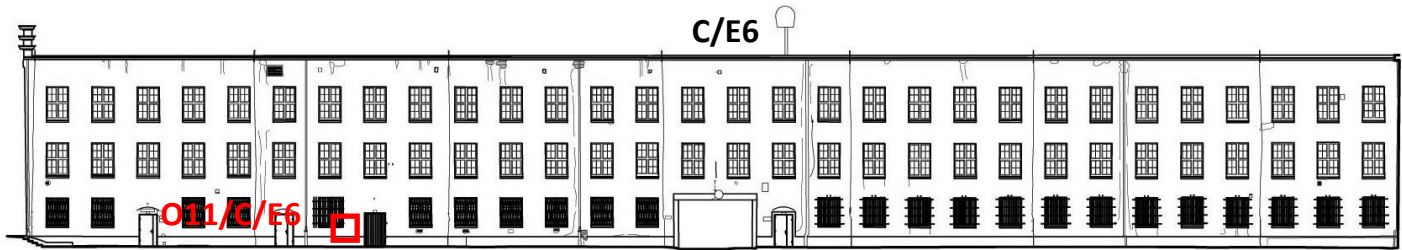
## **ODKRYWKA O10/C/E9**



Fot. 79.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	tynk cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynk cement.-wap. o fakturze baranka	szara

### ELEWACJA WSCHODNIA BUDYNKU C3



Rys. 13. Schemat rozmieszczenia odkrywek; elew. wsch. skrzydła zachodniego.

#### ODKRYWKA O11/C/E6



Fot. 80.



Fot. 81.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna izolacja z papy (p)	pomarańczowa czarna
1.	I	tynek cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynek cement.-wap. o fakturze baranka	szara
3.	I	lastrico	ciemnoszara

### ELEWACJA ZACHODNIA BUDYNKU C1



Rys. 14. Schemat rozmieszczenia odkrywek; elew. zach. skrzydła wschodniego.

#### ODKRYWKA O12/C/E8



Fot. 82.



Fot. 83.

L.p.	Okres chron.	Charakterystyka	Barwa warstwy
0.	I	cegła ceramiczna	pomarańczowa
1.	I	tynek cement.-wap. podkładowy	szara
2.	I	tynek cement.-wap. o fakturze baranka	szara
3.	II	tynek cement.-wap.	szara

## **PODSUMOWANIE BADAŃ ODKRYWKOWYCH:**

### **1. Mury**

Budynek w swej bryle jest jednofazowy. Przemurowaniom uległy po 1974 r. okna czwartej kondygnacji elewacji zewnętrznych. Cokół w obecnej formie (dwustopniowy, bez kasetonów) powstał od razu mimo odmiennych pierwotnych założeń projektowych. Świadczy o tym brak śladów podczas badań odkrywkowych, a także projekt kolorystyki wykonany 10 lat po projekcie budynku, który ukazuje cokół bez kasetonów. W tak krótkim czasie raczej nie uległ by on zniszczeniom ani planowanej rozbiórce.

### **2. Partie tynkowane**

Obecnie zachowany tynk (za wyjątkiem małych jego partii, odznaczających się barwą i fakturą, w czwartej kondygnacji) uznawany jest za oryginalny. W wyniku badań odkrywkowych odkryto jedną fazę chronologiczną trójwarstwowego tynku. Na poszczególne warstwy składa się:

- 1) cementowy szpryc;
- 2) podkładowy tynk cementowo-wapienny nałożony w grubej warstwie, barwy kremowej (w elew. C/E1, C/E2, C/E13 wykonano w nim bruzdy ułatwiające utrzymanie kolejnej warstwy);
- 3) tynk cementowo-wapienny o fakturze baranka występujący w dwóch wariantach w zależności od miejsca:
  - a) elew. C/E1, C/E2, C/E13 – tynk fakturalny, gruboziarnisty (ziarna piasku: 0,2–5 mm), z dodatkiem łamanego kamienia (grubość: 3–8 mm), duże ziarna miki (do ok 1cm i większe); pigment koloru ultramaryny nadający delikatnie błękitną barwę,
  - b) pozostałe elewacje – grubość ziarna piasku do 3 mm;

Tynk występujący w czwartej kondygnacji wokół okien (głównie elewacja zachodnia) i pasowo poniżej nich jest wtórny, związany z przemurowaniami okien.

### **3. Elementy metalowe**

Najstarszym odnalezionym wymalowaniem elementów metalowych jest warstwa barwy ugrowej (z lekkim odcieniem szarości i zieleni) na furtce ogrodzenia po zachodniej stronie budynku. Wśród kolejnych warstw odnalezionych na wszystkich elementach przeważają zielenie w różnych odcieniach.



## **V. ELEMENTY PIERWOTNE I WTÓRNE**

### **1. Partie murowe**

Budynek w swej bryle jest jednofazowy. Przemurowane zostały okna czwartej kondygnacji elewacji zewnętrznych budynku, co spowodowało utratę większości elementów dekoracyjnych takich jak konsole, okna szczelinowe i półokrągłe z opaskami. Do oryginalnych elementów budynku należy cokół, który mimo odmiennego projektu powstał od razu w wersji bez kasetonów. Wtórnie pokryto go warstwą lastrico.

Słupki ogrodzenia zachowują pierwotny kształt lecz zostały przemurowane (część z nich prawdopodobnie ustawiono w innym miejscu).

### **2. Tynki**

Występujący obecnie tynk o fakturze baranka jest oryginalny. Wtórne jego partie znajdują się w czwartej kondygnacji w okolicach przemurowanych okien i dolnego gzymsu w elew. zach. skrzydła zachodniego.

### **3. Detal**

Wszystkie występujące na budynku detale są oryginalne (lizeny, pasy, proporce, bonie, konsole, gzymsy). Nie odnaleziono na nich żadnej warstwy malarskiej. Jednakże wiele elementów usunięto podczas przemurowania okien czwartej kondygnacji (konsole, okna szczelinowe i półokrągłe z opaskami).

### **4. Stolarka okienna i drzwiowa**

#### **4.1. Stolarka okienna**

W całym budynku występuje nieoryginalna stolarka okienna (zachowująca jednak wewnętrzne podziały).<sup>16</sup> Oryginalne (lub przynajmniej historyczne) okna zachowały się w kondygnacji piwnic.

#### **4.2. Stolarka drzwiowa**

W budynku zachowała się oryginalna drewniana stolarka drzwiowa występująca w elewacjach: C/E2, C/E3, C/E6 (ósma oś); historyczna C/E12. Pozostałe drzwi są wtórne.

### **5. Elementy metalowe**

#### **Pierwotne:**

- kraty przejazdu bramnego między budynkiem B i C;
- furtka w ogrodzeniu Akademii Morskiej od zachodu;
- częściowo kraty okien parteru (kraty z diagonalnymi prętami);
- balustrada poręczy schodów wejścia pomiędzy skrzydłami C2 (gmach gł.) i C3;

#### **Wtórne:**

- kraty drzwiowe;
- kraty okienne o wertykalnych prętach;
- barierki zabezpieczające wykopy doświetlające sutereny;
- konstrukcje daszków.

<sup>16</sup> Wszystkie okna w budynkach AM zostały wymienione na PCV w latach 2004-2011, na podstawie pozwolenia z 2003 roku.



## VI. WYTYCZNE KONSERWATORSKIE

1. Ogólne założenia koncepcyjne do prac konserwatorskich i budowlanych	36
2. Zagospodarowanie terenu wokół budynku	37
2.1. Ogrodzenie	37
2.2. Teren wokół budynku	37
3. Systemy ochrony przeciwwodnej i przeciwwilgociowej	37
4. Ocieplenie budynku, poprawa warunków termicznych	38
5. Sposób opracowania ścian budynku	39
5.1. Tynk gruboziarnisty, fakturalny z miką w gmachu głównym budynku C; ściany C/E1, C/E2, C/E14	39
5.2. Tynk elewacji skrzydła wschodniego-C1 oraz skrzydła zachodniego-C3	39
5.3. Detal architektoniczny, elementy wykonane w zaprawie:	39
dekoracyjne pasy w pionie ponad parterem oraz w górnej kondygnacji, proporce,	
ząbkowany gzyms, konsole pod oknami górnej kondygnacji,	
konsole ponad przejazdem skrzydła zachodniego C3 budynku;	
- Elementy zachowane	
- Elementy niezachowane	
- Tynki z miką w partiach detali architektonicznych	
5.4. Dwustopniowy cokół budynku	40
5.5. Ogólne wymogi dla zapraw stosowanych do uzupełniania ubytków	41
6. Opracowanie kolorystyczne budynku	41
7. Istniejące oraz planowane przybudówki, nadbudowy, obudowy wejść w kondygnacji przyziemia etc.	43
8. Stolarki okienne i drzwiowe	43
8.1. Stolarki okienne	43
8.2. Stolarki drzwiowe	43
9. Obróbki blacharskie	44
10. Dach i kominy	45
11. Daszki nad wejściami do budynku	45
12. Murki oporowe i schody wejść do kondygnacji przyziemia, wymurowania wokół okien piwnic	45
13. Kraty okienne	45
14. Oświetlenie elewacji	45
15. Montaż nowych instalacji	46
16. Wnętrza budynku	46

### 1. Ogólne założenia koncepcyjne do prac konserwatorskich i budowlanych

Zakłada się remont oraz konserwację wszystkich partii elewacji budynku „C” Akademii Morskiej. Zaleca się prace remontowe mające na celu przywrócenie walorów estetycznych oraz zahamowanie przyczyn zniszczeń gmachu.

Przystępując do prac remontowych przy budynku należy założyć konserwację obecnej materii zabytkowej oraz częściową rekonstrukcję elementów utraconych. Należy przeprowadzić konserwację budynku z zachowaniem wszystkich obecnie istniejących, oryginalnych elementów podziału elewacji i dekoracyjnych detali architektonicznych.

Obiekt jest mniej reprezentacyjny od pozostałych budynków kompleksu (np. budynku A, B czy H) ponieważ powstał w latach 50/60 ubiegłego wieku, gdy dbałość o historyczny detal nie była już priorytetem budowniczych.

Budynek od czasu powstania zasadniczo się nie zmienił i można powiedzieć, iż pomimo nieznacznych przebudów (głównie powiększenie okien w górnej kondygnacji) zachował swą klasę artystyczną i spójność stylistyczną.

W związku z tym, że z historycznego i konserwatorskiego punktu widzenia budynek nie posiada znacznych i wymagających usunięcia naleciałości, po przeprowadzeniu planowanego remontu nie można spodziewać się drastycznych przemian w wyglądzie elewacji. Zasadniczą, najbardziej istotną zmianą będzie przywrócenie pierwotnego cokołu oraz odświeżenie kolorystyki elewacji poprzez jej oczyszczenie i naprawę tynków.

## 2. Zagospodarowanie terenu wokół budynku

### 2.1. Ogrodzenie

Obecnie budynek (podobnie jak cały kompleks) nie posiada w całości spójnego ogrodzenia. W niektórych partiach (np. po zach. stronie gmachu głównego budynku – C2) zachował się historyczny fragment ogrodzenia. Ogrodzenie ma tam formę licowanej w białej (prawdopodobnie cementowej) cegle podmurówki i szerokich słupków. Partie murowane ogrodzenia należy pozostawić, gdyż są one historyczne i spójne stylistycznie z całym kompleksem. Można ewentualnie pomyśleć o naprawie środkowych partii przęseł (poszczególnych modułów), choć nie zaleca się ich wymiany a jedynie miejscową reperację. Zachowane, historyczne ogrodzenie wymaga jednak konserwacji: lico cegieł jest poniszczone i posiada ubytki w fugach; czapy/nakrywy murów nie mają spadków i ich powierzchnia jest poniszczona (porowata więc łatwo się brudzi i porasta mchami). Należy uzupełnić ubytki w partiach murowych i przewidzieć przemurowanie/przełożenie nakryw/czap oraz ich hydrofobizację.

W projekcie unifikacji charakteru ogrodzenia (ewentualnej wymianie środkowych przęseł) należy posługiwać się wzorcami historycznymi. W przypadku rezygnacji z występującej dotychczas siatki zaleca się wykonanie ogrodzenia w technice spawania z płaskowników analogicznie do zachowanych ogrodzeń w przejazdach bramnych oraz furtki znajdującej się po zachodniej stronie od gmachu głównego budynku – C2 (patrz fot. 47, str.27 ). Powierzchnia przęseł ogrodzenia powinna być rozwiązana zgodnie z przesłankami historycznymi - wymalowanie w kolorze szaro-oliwkowym. Dopuszczalne jest również opracowanie w sposób dodatkowo podkreślający elementy wykonane metodami kowalskimi, np. przy zastosowaniu farby poliwinylowej nawierzchniowej do krat i ogrodzeń. Ostateczna decyzja co do wyboru opracowania (powłoka barwna czy imitacja stali) dokonana powinna być na etapie wykonawstwa przez nadzór konserwatorski<sup>17</sup>.

### 2.2. Teren wokół budynku

Wraz z pracami remontowymi przy elewacjach budynku wskazane jest zagospodarowanie terenu wokół budynku<sup>18</sup>.

Obecnie najbliższe otoczenie elewacji wymaga ingerencji, która pozwoli na zaistnienie pewnej spójności. Proponuje się zaprojektowanie zieleni oraz wykonanie/przełożenie niektórych partii chodników.

Chodniki i drogę należy wykonać z zastosowaniem szlachetnych okładzin kamiennych, w tym dla przykładu granitu (kostka granitowa bądź płyty z granitu płomieniowanego), porfiru włoskiego czy bazaltu, gdyż rozwiązania z elementów cementowych lub powszechnego obecnie polbruku nie są dostatecznie szlachetne, by znajdowały się w sąsiedztwie zabytkowych budynków.

Wyłożone obecnie w wielu partiach (prócz np. elewacji frontowej czy elewacji zachodniej) wokół budynku cementowe płytki są niezbyt estetyczne i szkodliwe. W najbliższym otoczeniu budynku należy więc **usunąć betonowe okładziny** i zastąpić je rozwiązaniem umożliwiającym wprowadzenie systemów ograniczających zawilgacanie (zagadnienie to opisano dokładniej w rozdziale poniżej). Cementowe kostki są nieestetyczne (popękane, porośnięte glonami) i szkodliwe dla budynku, gdyż uniemożliwiają swobodną cyrkulację i odprowadzenie wody opadowej.

## 3. Systemy ochrony przeciwwodnej i przeciwwilgociowej

Zespół działań mających na celu ochronę przeciwwilgociową stanowi podstawowy priorytet konserwatorski dla każdego budynku. Dla poprawy fizyki obiektu wskazany jest więc przegląd istniejącej izolacji oraz **wykonanie projektu wentylacji pomieszczeń** w kondygnacji podziemnej. W toku wstępnych oględzin stwierdzono brak bezpośredniego działania wody gruntowej na obiekt (brak wyraźnego podciągania). Można ogólnie wnioskować, iż zasadnicze problemy wilgoci w budynku wynikają z działania wód opadowych.

<sup>17</sup> W zależności od tego, które opracowanie okaże się bardziej estetyczne i spójne dla budynku.

<sup>18</sup> wg. odrębnego projektu

Zaleca się wykonanie projektu/wymianę  **pionowej izolacji przeciwwilgociowej** budynku ponieważ brak gwarancji co do skutecznego działania/szczelności istniejących obecnie na budynku systemów.

Wskazane jest także rozważenie możliwości **wykonania w obiekcie izolacji poziomej**.<sup>19</sup>

Dodatkowym czynnikiem wpływającym na ochronę przed wilgocią będzie **usunięcie występujących wokół budynku betonowych płytek/wylewek** oraz w miarę możliwości **ukształtowanie terenu wokół murów ze spadkiem** wynoszącym  $1,5 \div 2,5$  % od budynku. Należy również **wykonać opaskę żwirową** o szerokości ok. 50 cm ze spadkiem  $2,5 \div 3$  % ze żwiru o granulacji 16 - 32 mm, zakończoną obrzeżem trawnikowym. Inną, równie (choć w opinii niektórych ekspertów nawet bardziej) skuteczną metodą może być **wysianie trawnika wokół** budynku na szerokość ok. 50 – 70 cm. Istotne jest, by całe najbliższe otoczenie (wraz z chodnikami) wokół budynku ukształtowane było ze spadkiem od budynku.

Zasadnicze znaczenie dla poprawy „oddychalności” będzie miało dla budynku także usunięcie wtórnego, szczelnego lastriko we wszystkich partiach przyziemia.

W celu uchronienia budynku przed penetracją wody gruntowej **należy dokonać przeglądu występujących na obiekcie systemów zabezpieczenia przed wilgocią**.

W projektowaniu otoczenia budynku należy uwzględnić **system odprowadzenia wody opadowej z głównych rur spustowych**. Wodę należy odprowadzać możliwie jak najdalej od budynku. Można rozważyć takie ukierunkowanie wody opadowej, aby nawadniała partie zieleni na posesji.

#### 4. Ocieplenie budynku, poprawa warunków termicznych

**Nie jest dopuszczone zewnętrzne ocieplenie elewacji budynku** przy użyciu materiałów okładzinowych, tj. warstw styropianu czy wełny mineralnej. Elewacje nie mogą zostać obłożone warstwami wystających przed lico okładzin z uwagi na ich niewątpliwą wpływ na zburzenie tektoniki, a przede wszystkim przesłonięcie dekoracyjnych elementów podziałów architektonicznych.<sup>20</sup>

Dla ocieplenia budynku w przyszłości można rozważyć zastosowanie któregoś z systemów ocieplania od wewnątrz (np. płyty perlitowe czy gotowe systemy renomowanych firm). Wskazane jest także poszukanie aktualnych możliwości ocieplania od wewnątrz przy zastosowaniu możliwie niewielkiej grubości okładziny i pozostawieniu dyfuzyjności ścian.

**Dopuszcza się ocieplenie dachu** przy użyciu współczesnych metod z zastosowaniem okładzin, np. z warstw prasowanej wełny mineralnej etc. Najbardziej wskazane jest docieplenie dachu od wewnątrz. W przypadku braku takiej możliwości docieplenie należy przeprowadzić na zewnątrz połaci dachowych, bez widocznych zmian dla kubatury budynku.

**Możliwe jest także docieplenie stropów piwnic.**

**Dopuszcza się docieplenie dolnej, podziemnej, niewidocznej partii ścian fundamentowych** budynku przy użyciu zewnętrznych okładzin np. wełny mineralnej.

W celu poprawy warunków termicznych w budynku należy więc rozważyć następujące możliwości:

- ocieplenie niewidocznych ścian fundamentowych;
- wymiana okien na drewniane;
- montaż nawiewników w nowych oknach plastikowych – poprawa wentylacji,
- docieplenie stropu strychu (wełna mineralna),
- docieplenie od wewnątrz, np. przy zastosowaniu płyt perlitowych lub innych systemów renomowanych producentów,
- docieplenie stropów nad piwnicą wełną mineralną.

<sup>19</sup> Iniekcja ciekłokrystaliczna jednostronna.

<sup>20</sup> Grubość warstw w elewacjach bocznych czy tylnych tylko pozornie pozostaje bez znaczenia. Zbyt gruba okładzina wpłynie na zaburzenie porządku podziałów w całym budynku.



## **5. Sposób opracowania ścian budynku**

### **5.1. Tynk gruboziarnisty, fakturalny z miką w gmachu głównym budynku C ściany C/E1, C/E2, C/E14**

Zaleca się bezwzględne zachowanie lica elewacji w obecnym charakterze. Występujące na budynku opracowanie tynkarskie w formie gruboziarnistego, szlachetnego oblicowania, z zawartością tłuczonego białego kamienia i dużych ziaren miki, jest oryginalne i zachowało się w bardzo dobrym stanie. Tynk ten wymaga jedynie dokładnego umycia i miejscowych napraw – uzupełnienia ubytków.

Uzupełnienia zapraw należy wykonać w tynku barwionym w masie (kolor szaro - gołębi) z dodatkami dość grubo mielonych ziaren miki.

Częściowe przemurowania w wątku ceglanym będą możliwe w partiach znacznych ubytków oraz wtórnych, nieestetycznych uzupełnień, po dokonaniu szczegółowych oględzin przed przystąpieniem do prac.<sup>21</sup>

### **5.2. Tynk elewacji skrzydła wschodniego-C1 oraz skrzydła zachodniego-C3**

Tynki bocznych elewacji budynku nie są już tak dekoracyjne jak w elewacji frontowej. Są one także dwuwarstwowe, ale mają zdecydowanie drobniejszą fakturę. Wewnętrzna warstwa tynków jest wapienno-cementowa, raczej drobnoziarnista z dodatkami grubych, otoczonych kamyków. Zewnętrzna ich warstwa to barwiona w masie, drobnoziarnista wyprawka zakładana jako wierzchnia zacierka delikatnie fakturalna.

Stan zachowania tych tynków jest zróżnicowany. Zasadniczo znajdują się one w dość dobrej kondycji. Zdecydowanie zniszczone/zdezintegrowane zostały natomiast dolne partie tynków (pas ok. 0,5 – 0,7 m powyżej szelnyego cokołu) a także część tynków w partii górnej – pod gzymsem oraz w okolicy montażu rur spustowych – powód ewentualnych przecieków i zawilgoceń. Widocznych jest także kilka lokalnych odspojeń i wykruszeń tynków w środkowych kondygnacjach elewacji (np. w części ściany C/E6). Zniszczenia te jednak nie wynikają ze złych cech mechanicznych samych tynków tylko są spowodowane bezpośrednim, długotrwałym oddziaływaniem wody opadowej i migracją soli. Obecnie obiekt jest zabezpieczony przed tymi czynnikami, można więc stwierdzić, iż zniszczenia te nie powinny samoczynnie pogłębiać się.

Zdrowe, historyczne tynki należy pozostawić na obiekcie po ich wcześniejszym oczyszczeniu i uzupełnieniu. Miejsca zdestruowane (w większości zasolone) należy usunąć.

Uzupełnienie tynków jest możliwe w sytuacji ich dobrego zachowania w ilości przekraczającej 70 % powierzchni (na co wskazują obecne badania). W momencie jednak, gdy okaże się, iż ilość tynków wymagająca całkowitej wymiany (usunięcia z obiektu) przekroczy 50 % należy zastanowić się nad całkowitą wymianą opracowania. Decyzja taka może jednak zostać podjęta po kompletnej weryfikacji stanu zachowania wszystkich partii elewacji, w toku prac, po postawieniu rusztowań.

W sytuacji pozostawienia obecnych tynków bardzo precyzyjnie należy podejść do tematu rekonstrukcji opracowania w miejscach zniszczonych. Bardzo ważne jest, aby stosować odpowiednio wyselekcjonowane zaprawy, które będą umiejętnie zacierać na granicach. Działania takie wymagają doświadczonego zespołu roboczego.

Być może w celu lepszego scalenia historycznych i współczesnych partii tynków wymieniona zostanie cała warstwa wierzchniej zacierki. Jednak na obecnym etapie badań nie przewiduje się takiej konieczności.

Rekonstrukcje wierzchnich warstw wyprawy będą wymagały użycia zapraw barwionych w masie, jak miało to miejsce w oryginalnym opracowaniu. Wyprawy te (zarówno oryginalne, jak i współczesne) można w następnym etapie scalać kolorystycznie przy użyciu farb silikatowych laserunkowych (niski stopień krycia), tak by poszczególne tonacje przechodziły płynnie i „międko”.

### **5.3. Detal architektoniczny, elementy wykonane w zaprawie:**

**dekoracyjne pasy w pionie ponad parterem oraz w górnej kondygnacji, proporce, ząbkowany gzyms, konsole pod oknami górnej kondygnacji, konsole ponad przejazdem skrzydła zachodniego C3 budynku**

Zaleca się bezwzględne pozostawienie wszystkich występujących detali oraz podziałów architektonicznych elewacji bez ingerencji w ich formę. W przypadku usunięcia jakiegokolwiek oryginalnego fragmentu podziału (dopuszczalne jest to miejscowo, tam gdzie tynki są szczególnie zniszczone, np. zasolone lub, gdzie wtórnie zastosowano nieestetyczne zaprawy cementowe) należy odrestaurować go zgodnie ze wzorcem historycznym. Nowo wprowadzona zaprawa uzupełniająca

<sup>21</sup> Stwierdzenie na etapie wykonawstwa w toku komisji z udziałem nadzoru konserwatorskiego.

ubytki powinna posiadać podobne do oryginalnej, pod względem fizyko - mechanicznym oraz estetycznym, właściwości. Ważne, dla lepszego nadania cech imitacji, aby była ona barwiona w masie.

Rekonstruowane fragmenty elementów dekoracyjnego podziału elewacji (gzyms wieńczący, proporce, ryflowane opaski wokół budynku, partie cokołowe), jeżeli będzie to konieczne, powinny być w końcowej fazie scalone kolorystycznie przy użyciu silikatowych-krzemianowych farb laserunkowych (lekko przeświecalnych).<sup>22</sup> Stosowanie ww. preparatów barwiących jest wskazane także do zastosowania jako warstwa scalająca na historycznych elementach elewacji. W oryginalnym opracowaniu użycie powłok scalających jest celowe w tych miejscach, gdzie powierzchniowe zabrudzenia okazały się zbyt ściśle związane z podłożem.<sup>23</sup>

#### **Elementy zachowane**

Wszystkie dekoracyjne detale należy zachować na obiekcie oraz poddać zabiegom kompleksowej, pieczołowitej konserwacji. Dokładny sposób przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich wskazano w punkcie Program Prac Konserwatorskich.

W przypadku braku detalu lub jego części należy wykonać rekonstrukcję na podstawie analogii do elementów zastanych w obiekcie. Podobnie należy postępować w sytuacji znacznego zniszczenia uniemożliwiającego pozostawienie elementu na obiekcie. W takiej sytuacji należy wykonać rekonstrukcję.

Rekonstrukcje i uzupełnienia należy wykonywać dobierając technologię indywidualnie dla każdego z podstawowych rodzajów elementów (podział ze względu na materiał wykonania)

- elementy wykonane z zaprawy wapienno-cementowej np. z dodatkiem miki;
- elementy wykonane z betonu z dodatkami tłuczonego kruszywa, tzw. lastriko, terazzo.

#### **Elementy niezachowane**

Braki w detalach architektonicznych należy uzupełnić według wzorów występujących na obiekcie.

Detale, które w ogóle nie zachowały się do naszych czasów (brak wzorów do rekonstrukcji) należy wykonać na podstawie analogii do innych, podobnych obiektów zdobiących budynki utrzymane w zbliżonej stylistyce.

#### **Tynki z miką w partiach detali architektonicznych**

W budynku zachowały się oryginalne, historyczne tynki z drobnymi ziarnami miki – zidentyfikowano je w następujących partiach:

- poziome pasy oddzielające parter od I piętra;
- dekoracje w postaci proporców (prawdopodobne występowanie ziaren miki)<sup>24</sup>;
- gzyms górny (prawdopodobne występowanie ziaren miki);

Tynki te należy pozostawić w obecnym stanie i poddać niewielkim miejscowym naprawom (uzupełnieniom), a przede wszystkim umyć. Uzupełnienia tynków należy wykonać zgodnie z pierwotną technologią tj. w tynku barwionym w masie (kolor ugrowo-różowy) z dodatkami drobno mielonych ziaren miki.

### **5.4. Dwustopniowy cokół budynku**

Na obecnym etapie badań, pod warstwą szczelnego lastriko, w partii cokołowej budynku nie odnaleziono pozostałości pierwotnego cokołu, który zgodnie z archiwalnymi planami miał być dwupoziomowy, a jego górna kondygnacja sugerowała występowanie form prostokątnych kasetonów/płycin. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy projekt ten został szczegółowo zrealizowany. Prawdopodobnie nie. Bez wątpienia natomiast zarysowano dwupoziomowość strefy cokołowej, co jest wyraźne już w partiach murowanych cegłą. Obecnie cała partia cokołowa została przykryta szczelnym lastryko. Nawet jeżeli na obiekcie, pod warstwą lastryko, mogą znajdować się fragmentarycznie elementy oryginalnego cokołu można wnioskować, iż ich stan zachowania jest bardzo zły. Wtórne lastryko zostało zastosowane najprawdopodobniej ze względu na fatalną kondycję wypraw w partii przyziemia.

Obecne lastryko należy usunąć i zastąpić gruboziarnistymi zaprawami nawiązującymi do wzorów historycznych. Jeżeli na etapie wykonawstwa, po całkowitym usunięciu obecnego lastryko, odnalezione zostaną pozostałości pierwotnego opracowania należy je zrekonstruować. W przeciwnym razie cokół należy opracować w zaprawie jedynie z zarysowaniem jego dwustopniowości.

<sup>22</sup> Zabieg taki pozwoli na osiągnięcie efektu „lekkości” założonego opracowania.

<sup>23</sup> W takiej sytuacji dalsze usuwanie mogłoby się okazać niebezpieczne dla obiektu.

<sup>24</sup> Fakt obecności miki w górnych partiach budynku, z uwagi na utrudnioną dostępność, wymagają doprecyzowania na etapie wykonawstwa z poziomu rusztowań.



Rekonstrukcje cokołu można wykonać tak samo dla wszystkich elewacji (rysunek stopniowania powinien powtarzać to, co znajduje się na poszczególnych partiach ścian). Zaleca się jednak, by opracowanie elewacji frontowej gmachu głównego budynku – C2 (ściany: C/E1, C/E2, C/E14) było zdecydowanie grubofakturalne.

## 5.5. Ogólne wymagania dla zapraw stosowanych do uzupełniania ubytków

Uzupełnianie ubytków tynku (zarówno na poszczególnych ścianach jak i detalach budynku) wymaga zastosowania zaprawy cementowo-wapiennej z odpowiednio rozfrakcjonowanym kruszywem oraz stosownymi, zastanymi na obiekcie domieszkami. Dokładną ocenę stanu zachowania tynków czy detali oraz ich ewentualnych spękań najlepiej wykonać po choćby częściowym oczyszczeniu murów. Oczyszczenie można rozpocząć od umycia elewacji parą wodną lub myjką wysokociśnieniową.

W trakcie planowanych prac remontowo-konserwatorskich należy przywrócić pierwotny charakter opracowania tynkarskiego poprzez usunięcie wtórnych warstw farb, zacierów i tynków fakturalnych.

Zdestruowane (zasolone, osłabione, osypujące się) tynki i partie detali należy wymienić i zastąpić nowymi o zbliżonych parametrach fizykochemicznych i podobnym wyglądzie.

## Wyprawy historyczne<sup>25</sup>

Zastosowana do rekonstrukcji wyprawa tynkarska oparta powinna być na tradycyjnych recepturach (z dodatkiem cementu trasowego). Tynk zakładać należy ręcznie, przy użyciu tradycyjnych technik z zastosowaniem kielni. Ostateczny, sprecyzowany wybór opracowania tynkarskiego należy wykonać na etapie prac w obecności nadzoru konserwatorskiego (po uprzednich oględzinach wykonanych wcześniej znacznych rozmiarów prób na obiekcie).

## 6. Opracowanie kolorystyczne budynku

W wyborze kolorystyki elewacji budynku nadrzędne jest kierowanie się przesłankami historycznymi – wykonanymi na obiekcie odkrywkami schodkowymi.

W toku badań stratygraficznych (odkrywkowych) stwierdzono, że **pierwotna kolorystyka budynku była w odcieniach szarości z nieznacznym akcentowaniem poszczególnych detali**. Fakt ten potwierdziły również badania archiwalne (historyczne projekty kolorystyki<sup>26</sup> oraz przedwojenne fotografie).

Po przeprowadzonych pracach konserwatorsko-budowlanych kolorystyka elewacji pozostanie dość spójna, tj. tonacje poszczególnych partii budynku będą miały zbliżoną gamę kolorystyczną, podobną temperaturę barw. Wszystkie partie utrzymane będą w odcieniu gołębiej szarości z delikatnymi akcentami ciemniejszymi (cokół budynku) oraz nieco jaśniejszymi i cieplejszymi, ugrowo-różowymi detalami: poziome pasy ponad kondygnacją parteru i w kondygnacji okien szczylinowych budynku, proporce, gzyms wieńczący. Nieco wyraźniejsze akcenty elewacji stanowiły będą kolory stolarek drzwiowych – brązy. Dla wszystkich elementów przedstawiono kilka kolorów, każdy według palety NCS. Wiodący jest kolor pierwszy, przy czym przed ostateczną decyzją (na etapie wykonawstwa, w obecności nadzoru konserwatorskiego) należy wykonać próby ze wszystkimi prezentowanymi propozycjami.

Podane poniżej zestawienia mają przybliżyć tonacje barwne i nie warunkują konieczności użycia zaproponowanych kolorów.

<sup>25</sup>Pod pojęciem historyczny rozumiemy wszystkie tynki mineralne, które nie zawierają syntetycznych dodatków. Podczas opracowywania lica zaleca się ręczne narzucanie zaprawy w celu lepszego kontrolowania ostatecznego efektu wizualnego wykończenia na obiekcie.

Jako rodzaj wyprawy tynkarskiej proponuje się wykonanie tynków:

- a.) przygotowanych samodzielnie: tynki wapienne - cementowe z cementem trasowym oraz z zastosowaniem rozfrakcjonowanego, gruboziarnistego kruszywa (piasek 0 – 2 mm, oraz 2 – 3 mm) oraz ewentualnie dodatków poprawiających urabialność i przyczepność;
- b.) gotowe produkty rynkowe, renomowanych firm konserwatorskich;

<sup>26</sup> Projekty z 1962 r.

**Kolorystyka poszczególnych elementów elewacji:**<sup>27</sup>

• tło elewacji, kolor tynku: (błękitno - szary)	S 3010 – R 90 B (s. 143) S 3010 – B 10 G (s. 155) S 3502 B (s. 262)
• cokół (szary)	S 5010 – R 90 B (s. 143) S 5010 – B 10 G (s. 155) S 5502 B (s. 262)
• detal architektoniczny: - poziome pasy ponad parterem, poziome pasy w kondygnacji II piętra, ząbkowany gzyms wieńczący, proporce (ugrowo-różowy)	S 2005 – Y 50 R (s. 47) S 3005 – Y 50 R (s. 47) S 2005 – Y 60 R (s. 55)
• stolarki drzwiowe, drzwi w przejeździe bramnym drzwi wejściowe do budynku w elewacjach bocznych i tylnych (kolor naturalnego drewna, lekko rozbielonego,  lub ciepła szarość)	S 2005 – Y 20 R (s. 24) S 3005 – Y 20 R (s. 24) S 3010 – Y 20 R (s. 25)  S 2502 – Y (s. 258) S 3502 – Y (s. 258) RAL 7031
• stolarki okienne (lekko zgaszona biel/ecru)	S 1002 – G 50 Y (s. 265) S 1000 - N (s. 255) S 1002 - G (s. 264)
• kraty w przejeździe bramnym (oliwkowo-szary)	S 5020 - G 70 Y (s. 244) S 4020 - G 70 Y (s. 244) S 5010 - G 70 Y (s. 243)
• barierka schodów wejścia między skrzydłami C2 i C3	S 4030 – G 30 Y (s. 218) S 4020 – G 40 Y (s. 217)
• kraty okienne (parter) (lekko zgaszona biel/ecru)	S 1002 – G 50 Y (s. 265) S 1000 - N (s. 255) S 1002 - G (s. 264)
• ogrodzenie (furtka i przęsła środkowe), pozostałe elementy metalowe, poręcze schodów (oliwkowo-szary  lub szaro-grafitowy, młotkowy)	S 5020 - G 70 Y (s. 244) S 4020 - G 70 Y (s. 244) S 5010 - G 70 Y (s. 243)  RAL 7026 RAL 7015 S 7010 – R 90 B (s. 143)
• kominy: (szary)	S 4005-G80Y (s. 250)

<sup>27</sup> Kolorystyka wymaga zatwierdzenia przez nadzór konserwatorski po wykonaniu wcześniejszych, znacznych rozmiarów (ok. 1 m kw.) prób na obiekcie zaprezentowanych kolorów oraz barw z nimi pokrewnych tj. o ton jaśniejszych/ciemniejszych.



## **7. Istniejące oraz planowane przybudówki, nadbudowy, obudowy wejść w kondygnacji przyziemia etc.**

W kilku miejscach przy budynku występują niewielkie dobudówki. Przykładem może być tu rozbudowa w parterowej kondygnacji, na osi ściany C1/A/E9 czy zabudowa szybu windy w partii ściany C1/A/E10. O ile drugi obiekt nie zagraża zbyt ogólnie estetyce budynku to pierwsza zabudowa nie wygląda zbyt spójnie i estetycznie. Najbardziej wskazane byłoby jej rozebranie tak, by przywrócić pierwotny charakter elewacji. Jeżeli jednak, ze względu np. na ważną funkcję, dobudowa ta musi pozostać w przyszłości wskazane będzie opracowanie jej ścian w sposób podobny do pozostałych elewacji budynku (zaprawa tynkarska zamiast akrylowych wypraw o niehistorycznej fakturze).

Podobnie należy postępować z potencjalnie planowanymi przyszłymi dobudowami, także tymi wolnostojącymi. Najbardziej wskazane jest ograniczenie ich ilości, a jeżeli już muszą być, to należy opracowywać powierzchnię ich ścian zgodnie z ogólną bryłą budynku, lecz bez artykulacji detalami architektonicznymi. Należy tynkować je zaprawą wapienno-cementową a nie zastępować właściwe tynki rozwiązaniami w rodzaju współczesnego tynku tzw. marmurkowego. Jeżeli w przyszłości będą planowane nadbudowy to podobnie jak inne ściany nie należy ich ocieplać. Okładziny systemowe niszczą tętno budynku oraz uniemożliwiają założenie tradycyjnego opracowania tynkarskiego.

Mało estetyczne jest opracowanie narożników przejazdu bramnego skrzydła wschodniego – C3 a także niektórych ościeży drzwiowych, np. w narożniku nieużywanego obecnie wejścia na ścianie C/E3 (narożnik między gmachem głównym–C2 a skrzydłem wschodnim–C3) w zaprawie tzw. tynku marmurkowym. Wskazane jest zastąpienie tego nieszlachetnego rozwiązania poprzez przywrócenie zaprawy wapienno – cementowej lub szlachetnego tynku zbliżonego do lastriko.

## **8. Stolarki okienne i drzwiowe**

### **8.1. Stolarki okienne**

W budynku zachowało się bardzo niewiele oryginalnych stolarek okiennych. Występują one głównie w kondygnacji piwnic. Występujące w kondygnacjach naziemnych budynku okna są współczesne i niewłaściwe dla zabytku: plastikowe, pozbawione jakichkolwiek dekoracji snycerskich.

W przyszłości zaleca się przywrócenie w obiekcie stolarek drewnianych. Poszczególne listwy powinny być profilowane (lekko ścięte s-kształtnie) zgodnie z historycznym charakterem. W oknach należy zamontować szprosły właściwe zamiast ich prostszej wersji - tzw. szprosłu pozornego (szpros wiedeński). Ważne jest, aby obiekty posiadały stylizowane okucia: zawiasy, gałki, klamki, odbojniki etc. Wskazane byłoby wymalowanie wszystkich okien w szlachetnych tonacjach lekko zgaszonej bieli (dokładne kolorystyki podano w punkcie 6, str.42).

Kraty należy zrekonstruować na wzór oryginalnych, zachowanych np. w elewacji frontowej - ściana C/E1. Część krat jest wtórna i niezgodna z pierwotnym rysunkiem, a niektóre oryginalne kraty są natomiast pokrzywione i mogą wymagać napraw ślusarskich.

### **8.2. Stolarki drzwiowe**

W budynku nie ma głównych drzwi wejściowych w elewacji frontowej, gdyż komunikacja odbywa się przede wszystkim poprzez łącznik z budynkiem głównym „B”.

Na obiekcie zachowały się jednak oryginalne, drewniane drzwi wejściowe: drzwi od strony elewacji frontowej, na ścianach C/E2, C/E3 oraz drzwi nr. 31 (fot. 57, str. 28) na ścianie C/E6. Żadne z wyżej wymienionych drzwi nie są dziś używane. Zgodnie z konserwatorskimi priorytetami wszystkie oryginalne drzwi należy bezwzględnie pozostawić w budynku. Za pozostawieniem historycznych drzwi przemawia również fakt ich dość dobrego stanu zachowania. Historyczne drzwi należy odrestaurować. Wszelkie zabiegi należy przeprowadzić zgodnie z zaprezentowanym w niniejszym opracowaniu programem prac konserwatorskich dla drewnianych elementów budynku.

W budynku znajdują się też drewniane rekonstrukcje stolarek drzwiowych, np. główne drzwi w przejeździe bramnym. Rekonstrukcje te są wykonane poprawnie i można je pozostawić na obiekcie. W przyszłości należałoby jednak rozważyć ich unifikację kolorystyczną poprzez np. przemalowanie z zastosowaniem jaśniejszego koloru, bejcy; tak, aby pozbawić je ciepłego odcienia.

Wszystkie stolarki powinny być opracowane w kolorze naturalnego drewna o jasnym, chłodnym odcieniu (przypominającym dąb czy buk), gdyż ciepłe tonacje barwne nie pasują do odcieni szarości całej elewacji. Możliwe jest także kolorystyczne opracowanie stolarek z zastosowaniem barw szarości (dla drzwi w elewacjach tylnych). Wówczas jako opracowanie kolorystyczne zaleca się pokrycie ich warstwą farby alkidowej lub poliwinylowej (farba o umiarkowanym

stopniu połysku) w tonacji zbliżonej do ciepłych szarości : S 2502 – Y. Dokładne kolorystyki dla wymalowań drzwi w obiekcie podano w rozdziale 6. Opracowanie kolorystyczne obiektu, str. 42.

Plastikowe i metalowe drzwi (większość drzwi na budynku) należy zastąpić drewnianymi z zachowaniem obecnej wielkości. Drewno należy opracować jak wyżej.

### **Stolarki drzwiowe we wnętrzach budynku**

Dokładna ocena stopnia zachowania oryginalnych stolarek drzwiowych we wnętrzach budynku wymaga przeprowadzenia badań konserwatorskich wnętrz.

Dla wszystkich oryginalnych lub historycznych stolarek drzwiowych wskazane jest przeprowadzenie kompleksowych prac konserwatorskich. Prace konserwatorskie należy rozpocząć od usunięcia wtórnych warstw przemalowań, następnie należy wzmocnić drewno i kolejno pokryć je preparatami zabezpieczającymi bądź powłokami malarskimi. W celu nadania nowego opracowania malarskiego wskazane jest zastosowanie bezbarwnej bejcy; akrylowych farb matowych czy półmatowych lub powłok alkidowych. W trakcie wykonywania zabiegów konserwatorskich, po oczyszczeniu elementów z lakieru czy wielowarstwowej powłoki olejnej, należy sprawdzić ich stan zachowania, zwracając szczególną uwagę na ewentualnie występujące porażenie owadami. Podczas prac naprawczo-konserwatorskich konieczna jest także identyfikacja osłabionych partii drewna, ich wzmocnienie (np. żywicami akrylowymi w rozpuszczalnikach organicznych) lub ewentualne wypełnienie flekami.

Szczegółowy program prac konserwatorskich przy stolarkach drzwiowych budynku przedstawiono w rozdziale VII niniejszego opracowania; Program prac konserwatorskich, pkt 17, str. 57.

## **9. Obróbki blacharskie**

### **Rynny i rury spustowe**

Stan zachowania elementów systemu odprowadzania wody opadowej z budynku wydaje się być dobry (rynny i rury spustowe zasadniczo nie są zniszczone, skorodowane). Zaleca się jednak szczegółowy przegląd i unifikację poszczególnych elementów. Ostateczna decyzja co do wymiany obróbek blacharskich należy do inwestora, gdyż może okazać się, iż podczas planowanych prac remontowych działanie takie będzie uzasadnione (względny praktyczny).

Najbardziej wskazana byłaby wymiana wszystkich elementów na wykonane z blachy cynkowo-tytanowej, koniecznie patynowanej w odcieniu subtelnych, grafitowych szarości. Bezwzględnie należy unikać występującego w ofercie handlowej jasnego koloru materiału, optycznie zbliżonego do tanich i nietrwałych rozwiązań z blachy ocynkowanej.

### **Parapety, elementy opierzeń**

Parapety i opierzenia blacharskie budynku znajdują się w dość dobrym stanie i zasadniczo nie wymagają napraw czy całkowitego usunięcia. Ich wymiana może okazać się jednak wskazana ze względów praktycznych – podczas wykonywania prac remontowych mogą ulec dalszym, znacznym zniszczeniom.

Wskazana jest wymiana opierzeń blacharskich na wykonane z blachy cynkowo-tytanowej o grubości 0,5 bądź 0,7 mm. W projekcie można przewidzieć tzw. wywiniecie blach na walcowni<sup>28</sup>. Blacha powinna być patynowana na kolor szaro-grafitowy, zgodnie z historycznymi rozwiązaniami. Należy unikać jasnoszarej blachy, gdyż jej właściwości optyczne są zbliżone do mniej szlachetnych rozwiązań z ocynku.

Opierzenia należy wykonać dla wszystkich powierzchni, które wystają ponad lico budynku na co najmniej 8-10 cm. W drobnych elementach artykulacji elewacji (np. potrójne poziome pasy ponad kondygnacją parterową, czy pasy w poziomie ponad drugim piętrzem) nie należy wykonywać obróbek blacharskich, gdyż mogą one niekorzystnie wpłynąć na plastykę budynku. Elementy takie należy natomiast opracować od górnej strony/płaszczyzny z przygotowaniem znacznego spadku od elewacji, tak, by woda opadowa spływała na zewnątrz a nie gromadziła się w szczelinie utworzonej na granicy: detal - mur tynkowany. Dodatkowe zabezpieczenie takiej górnej powierzchni detalu ze spadkiem poprzez pokrycie jej warstwą szlamu pozwoli uniknąć konieczności wykonania obróbek blacharskich.

<sup>28</sup> W potocznym języku – na wurst.



## 10. Dach i kominy

**Dach** na całym budynku znajduje się w bardzo dobrym stanie gdyż w niedalekiej przeszłości poddany był pracom remontowym (wymiana papy). **Kominy** wyglądają jakby ich stan zachowania był także dość stabilny. Dokładna ich ocena wymaga jednak opinii uprawnionego konstruktora bądź nadzoru budowlanego. W przypadku jakichkolwiek prac w partii dachu należy pamiętać, że kominy pozostawić należy murowane w cegle, tynkowane. Kolorystyka ich powinna być zbliżona do stonowanych szarości<sup>29</sup>.

## 11. Daszki nad wejściami do budynku

Nieestetyczne daszki z poliwęglanu komorowego należy usunąć i zastąpić nowymi, bardziej szlachetnymi, zgodnymi ze stylistyką budynku. Daszki nad wejściami (w kondygnacji parteru, w tylnych elewacjach skrzydeł budynku) należy wykonać z blachy cynkowo-tytanowej, patynowanej na odcień delikatnie grafitowy. Możliwe do zastosowania w projekcie są także elementy stylistyką nawiązujące do historycznego ogrodzenia; ze spawanych płaskowników, wymalowane na kolor krat przejazdu bramnego.

W żadnym razie nie można stosować tanich i nieestetycznych rozwiązań z płyt poliwęglanowych (powszechne pleksi) oraz prefabrykowanych profili imitujących rozwiązania kowalskie. Elementy takie są nieestetyczne i zupełnie nietrwałe, toteż nie zasługują na zastosowanie w zabytkowych budynkach.

## 12. Murki oporowe i schody wejścia do kondygnacji przyziemia, wymurowania wokół okien piwnic

Murki oporowe, schody wejść do piwnic oraz wymurowania wokół okien piwnic budynku należy poddać konserwacji w sposób typowy dla partii murowanych. Aby zabezpieczyć murki i schody przed zniszczeniami należy przewidzieć zaprojektowanie izolacji pionowej murków (szczególnie dla wejścia na ścianie C/E7). Jeżeli w przyszłości będą remontowane dotychczas istniejące bądź planowane nowe wejścia w kondygnacji piwnic, ich ściany należy opracować tak jak wszystkie ściany w budynku – z zastosowaniem zapraw cementowo-wapiennych. Nie należy natomiast wykańczać ich powierzchni z zastosowaniem współczesnych mas opartych na bazie żywic sztucznych, np. tzw. tynku marmurkowego.

## 13. Kraty okienne

Kraty okienne w budynku zamontowane są głównie w kondygnacji parteru i przyziemia (piwnic) oraz w kilku oknach pozostałych pięter. Większość krat w budynku jest wtórna, niezgodna z historycznym rysunkiem.

W trakcie planowanych prac remontowych należy zunifikować kraty we wszystkich oknach, najlepiej poprzez usunięcie krat w wyższych kondygnacjach i pozostawienie ich tylko w oknach parterowych oraz zastąpienie wtórnych elementów kratami wzorowanymi na historycznych.<sup>30</sup> Kraty należy zrekonstruować metodami ślusarskimi, niektóre kraty są pokrzywione i mogą wymagać napraw ślusarskich.

## 14. Oświetlenie elewacji

Projektując oświetlenie należy pamiętać, że powinno ono działać korzystnie na wyeksponowanie spójnej stylistycznie bryły budynku. Wskazane jest przedstawienie i zatwierdzenie przez odpowiednie służby konserwatorskie propozycji/projektu rozwiązania kwestii oświetlenia – montażu lamp nad wejściem do budynku. Formy oświetlenia/lampy nad wejściem powinny być utrzymane w stylistyce nawiązującej do pozostałych elementów budynku czyli form np. Art Déco lub wzorów zupełnie nowoczesnych nawiązujących do ówczesnej stylistyki np. z zastosowaniem surowych materiałów, takich jak metal i szkło. W projekcie lamp można wykorzystać także stylistykę bram w przejazdach czy historycznej furtki ogrodzenia wykonując je ze spawanych płaskowników.

<sup>29</sup> Do zatwierdzenia przez nadzór konserwatorski na etapie wykonawstwa.

<sup>30</sup> Pozostawienie pewnej niejednorodności w rysunku wszystkich kraty jest możliwe. Zaleca się jednak, by były one zbliżone przynajmniej w obrębie jednej ściany czy najlepiej jednego widoku.

Dodatkowe oświetlenie elewacji (przede wszystkim frontowej) w formie iluminacji może okazać się bardzo wskazane dla wyeksponowania w ten sposób dekoracyjnych detali. Aby wykonać iluminację, niezbędne będzie jednak wcześniejsze przygotowanie projektu i otrzymanie stosownych pozwoleń.

#### **15. Montaż nowych instalacji**

Wszelkiego rodzaju prace związane z montażem systemu ochrony przeciwpożarowej, przeciwwłamaniowej i monitoringu, modernizacji instalacji odgromowej i elektrycznej, a także działania mające na celu przystosowanie obiektu dla osób niepełnosprawnych powinny być konsultowane na bieżąco w trakcie realizacji z nadzorem konserwatorskim.

Skrzynki gazowe i energetyczne wymienić należy na utrzymane w kolorystyce zbliżonej do planowanej tonacji barwnej dolnej partii budynku (ciepłe szarości), gdyż dla budynków zabytkowych nie obowiązują tak rygorystyczne normy co do kolorów skrzynek, instalacji etc., jak dla pozostałych budynków.

Należy uporządkować występujące na obiekcie kratki wentylacyjne, gdyż wpływają one niekorzystnie na estetykę budynku. Zaleca się aby rozważyć ich całkowite usunięcie i zastąpienie mniejszymi, subtelniejszymi rozwiązaniami.

#### **16. Wnętrza budynku**

Dla oceny wartości elementów wystroju/wyposażenia budynku niezbędne będzie wykonanie odrębnych badań konserwatorskich wnętrz. Wśród niewątpliwych priorytetów bezwzględnej ochrony konserwatorskiej podlegają zachowane oryginalne klatki schodowe, posadzki a także część stolarek drzwiowych.

## VII. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH<sup>31</sup>

### Ogólne warunki prowadzenia prac

1. Program prac konserwatorskich powinien być uzupełniany i korygowany w trakcie trwania robót, w miarę poszerzania wiedzy o obiekcie i jego stanie zachowania. Wszelkie zmiany programu wymagają zgody autorów opracowania i odpowiednich służb konserwatorskich - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku.
2. W przypadku wystąpienia wątpliwości na etapie wykonawstwa prac konserwatorskich lub budowlanych, opisanych w niniejszym opracowaniu, należy zwrócić się do autorów o dodatkowe informacje lub wyjaśnienia.
3. Prace konserwatorskie powinny być prowadzone w miesiącach od kwietnia do października; przy sprzyjających warunkach atmosferycznych umożliwiającym naturalne wysychanie elementów, w temperaturze powietrza przez całą dobę nie mniejszej niż + 5°C. Firma prowadząca prace powinna być wyspecjalizowana i posiadać doświadczenie w realizacji projektów przy obiektach zabytkowych. Ekipy bezpośrednio pracujące na obiekcie (szczególnie w części posiadającej walory zabytkowe) powinny przedstawić stosowne uprawnienia do prac konserwatorskich. Prace należy prowadzić pod nadzorem konserwatora zabytków (technologa).

### PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i doprecyzowanie badań odkrywkowych
2. Wykonanie prac zabezpieczających
3. Uporządkowanie elewacji
4. Dezynfekcja obiektu
5. Wstępne wzmocnienie i zabezpieczenie silnie osłabionych elementów dekoracyjnych
6. Mechaniczne usunięcie wtórnych, zdestruowanych lub zasolonych tynków i uzupełnień ubytków
  - 6.1. Usuwanie tynków w elewacji C/E1; C/E2; C/E3
  - 6.2. Usuwanie tynków w elewacji tylnej gmachu głównego i w elewacjach skrzydeł bocznych
7. Oczyszczanie powierzchni elewacji
8. Doczyszczanie poszczególnych partii detali architektonicznych
9. Naprawy w partiach murów
  - 9.1. Przemurowania, uzupełnienia brakujących lub silnie zdestruowanych cegieł
  - 9.2. Szycie spękań murów
  - 9.3. Zapuszczenie szczelin, pęknięć, rozwarstwień
  - 9.4. Uzupełnianie ubytków zapraw murarskich
10. Wykonanie uzupełnień/rekonstrukcji tynków zgodnie z historycznym opracowaniem
  - 10.1. Uzupełnianie tynków w elewacjach frontowych C/E1; C/E2; C/E3
  - 10.2. Rekonstrukcje tynków w elewacji tylnej gmachu głównego oraz w elewacjach skrzydeł bocznych
11. Konserwacja dekoracyjnych detali architektonicznych (konsole, proporce, poziome pasy, tynki wapienno-cementowe z miką)
  - doprecyzowanie badań stratygraficznych;
  - oczyszczenie powierzchni;
  - wzmocnienie strukturalne elementów;
  - zapuszczenie szczelin, pęknięć, rozwarstwień;
  - uzupełnienie ubytków;
  - rekonstrukcja brakujących fragmentów;
  - scalenie kolorystyczne.
12. Rekonstrukcja oryginalnego cokołu budynku
  - 12.1. Zaprawa do rekonstrukcji partii cokołowej budynku
13. Konserwacja betonowych schodów między skrzydłem C2 i C3 budynku
  - 13.1. Rozebranie i rekonstrukcja
  - 13.2. Bieżąca konserwacja:
    - dezynfekcja
    - oczyszczanie

<sup>31</sup> Podane w opracowaniu materiały są przykładowymi, a stosowanie produktów innych producentów jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania przyjętych właściwości, parametrów technicznych oraz cech estetycznych.



- sklejenie większych pęknięć
  - zapuszczanie szczelin, podklejenie spękań
  - uzupełnienie ubytków
  - zabezpieczenie - hydrofobizacja powierzchni
14. Wymiana opierzeń blacharskich
  15. Malowanie elewacji
  16. Miejskowa hydrofobizacja i szlamowanie
  17. Wykonanie prac konserwatorskich przy drewnianych elementach budynku
    - stolarki drzwiowe i okienne
  18. Konserwacja elementów metalowych – kraty, barierka schodów między C2/C3, elementy ogrodzenia
  19. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i dokumentacji konserwatorskiej powykonawczej

## **DOKŁADNY OPIS PROGRAMU PRAC**

### **1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i doprecyzowanie badań odkrywkowych**

Bezpośrednio przed przystąpieniem do prac budowlanych i zabiegów konserwatorskich należy wykonać dokumentację fotograficzną, najpierw ogólnikową poszczególnych elewacji, następnie szczegółową dokumentację z poziomu rusztowania. Podczas oglądu, przed przystąpieniem do prac należy dodatkowo zweryfikować program konserwatorski, który pozostawia pewien margines na korektę. Należy wykonać dodatkowe odkryvky, szczególnie w trudnodostępnych, wysokich partiach budynku (gzymsy koronujące, proporce w górnej kondygnacji).

### **2. Wykonanie prac zabezpieczających**

Przed przystąpieniem do kolejnych zabiegów należy zabezpieczyć osłabione detale architektoniczne, stolarkę drzwiową i okienną oraz pozostałe, mogące ulec zniszczeniu elementy elewacji. Zabezpieczyć należy partie, które mogłyby być narażone na występowanie czynników mechanicznych czy chemicznych związanych z technologią prac.

### **3. Uporządkowanie elewacji**

Podczas wstępnych działań przy elewacji należy uporządkować sprawę przewodów elektrycznych/telefonicznych, prętów, elementów instalacji odgromowej etc. Problemy te są istotne zarówno ze względów estetycznych, jak i z uwagi na bezpieczeństwo wykonujących prace. Z elewacji należy usunąć znajdujące się tam kable (lampy).

Niewykorzystywane obecnie elementy instalacji elektrycznych (kable, lampy, mocowania) oraz pozostałe elementy metalowe o nieznanej funkcji należy całkowicie usunąć z elewacji. Pełniące swoją funkcję kable etc. można pozostawić na obiekcie pod warunkiem ustalenia sposobu ich mocowania (odpowiednie osłonki do kabli poprowadzone w mało widocznych miejscach bądź fragmentaryczne замуrowania instalacji).

### **4. Dezynfekcja obiektu**

Przed przystąpieniem do prac budowlanych, działań konserwatorskich, oraz jakichkolwiek zabiegów technologicznych należy wykonać dezynfekcję w miejscu zidentyfikowania mikroflory (głównie dolne partie budynku oraz ewentualne fragmenty muru przy wadliwie zamontowanych rynnach). Proponuje się zastosowanie rynkowych preparatów biobójczych w stosunku do bakterii, promieniowców, glonów oraz grzybów i porostów renomowanych producentów (najlepiej środki rozpuszczalne w alkoholu). Możliwe jest także zastosowanie odrębnych preparatów dla

zidentyfikowanych miejscowo glonów oraz innych do niszczenia grzybów, a także mieszaniny preparatów w przypadku wystąpienia porostów. Środki te należy nakładać stosując metodę spryskiwania (najlepiej kilkakrotnie).<sup>32</sup>

## **5. Wstępne wzmocnienie i zabezpieczenie silnie osłabionych elementów dekoracyjnych**

Oslabione partie cegieł oraz oryginalnych, dekoracyjnych detali należy wzmocnić przy użyciu preparatów na bazie tetraetoksylanu. Należy zacząć od stosowania preparatów o niższej zawartości aktywnej krzemionki, kolejno podnosząc ich wartość (preparat o niższej liczbie zawiera mniej aktywnej krzemionki – pod jego wpływem wytrąca się mniejsza ilość żelu, co jest wskazane do początkowego stosowania z uwagi na mniejszy stopień redukcji światła porów przypowierzchniowych). Preparat należy wprowadzać w suchy materiał, który następnie musi być chroniony przed bezpośrednim dostępem wody przez okres kilku dni. Dalsze zabiegi w obrębie wzmocnionych partii związane z oddziaływaniami mechanicznymi i stosowaniem wody można prowadzić po ok. 2 tygodniach od wzmocnienia (czas niezbędny dla poprawy właściwości mechanicznych i przywrócenia hydrofilności).

### **Wstępne wzmocnienie partii rozwarstwionych**

Zabiegami mogącym zaliczać się do wzmocniania wstępnego jest zapuszczanie masami iniekcyjnymi oraz środkami przeznaczonymi do zapuszczania szczelin o znaczeniu konstrukcyjnym.

Odpowiednio zmodyfikowane, nieco słabsze (głównie pod względem uzyskiwanych właściwości mechanicznych) mieszanki należy zastosować dla podklejania delikatniejszych, oryginalnych tynków i detali architektonicznych. W przeprowadzaniu iniekcji wstępnej należy uwzględnić te partie dekoracji bądź tynków, które z uwagi na rozwarstwienia i osłabione przyleganie do podłoża mogą ulec wykruszeniu podczas mycia elewacji. Masy iniekcyjne należy wprowadzać przy użyciu strzykawek, a czasem także igieł o średnicy dostosowanej do wielkości szczeliny.

## **6. Mechaniczne usunięcie wtórnych, zdestruowanych lub zasolonych tynków i uzupełnień ubytków**

Wtórne, np. nieestetyczne cementowe łaty i wadliwie wykonane uzupełnienia zarówno w samych detalach architektonicznych, jak i pierwotnych tynkach można usunąć z budynku. Zaprawy takie widoczne są przede wszystkim w partiach powyżej cokołu budynku, a także przy niektórych parapetach okiennych. Miejsca braków po obecnych zaprawach należy uzupełnić zaprawą wapienno-cementową.

W partiach identyfikacji luźnych, osypujących się zapraw oryginalnych także zaleca się ich usuwanie z powierzchni muru. Działanie takie jest dopuszczalne w przypadku zdestruowanych, oryginalnych partii budynku, ponieważ degradacja taka może być wynikiem np. długotrwałego działania soli rozpuszczalnych w wodzie.

Wtórne uzupełnienia należy usuwać w sposób mechaniczny – przy użyciu dłut i przecinaków oraz z zastosowaniem elektronarzędzi. Wszystkie zabiegi, szczególnie z zastosowaniem elektronarzędzi należy wykonywać w sposób ostrożny, tak aby nie doprowadzić do uszkodzeń mechanicznych ceglanego muru oraz innych elementów podziału elewacji. Miejsca styku zniszczonego lub niehistorycznego tynku z dekoracyjnym detalem architektonicznym należy najpierw odciąć, tak by przy usuwaniu wyprawy nie naruszyć oryginalnej dekoracji.

### **6.1. Usuwanie tynków w elewacjach C/E1, C/E2, C/E3**

Historyczne, szlachetne tynki elewacji frontowych należy pozostawić na budynku usuwając tylko partie silnie zdestruowane (np. zasolone) lub fragmentarycznie występujące, nieestetyczne uzupełnienia. Wszystkie usunięte tynki należy wiernie zrekonstruować na podstawie oryginału.

### **6.2. Usuwanie tynków w elewacji tylnej gmachu głównego oraz w elewacjach skrzydeł bocznych**

Tynki te nie podlegają tak kategorycznej ochronie konserwatorskiej jak szlachetne opracowania reprezentacyjnych elewacji frontowych. Wyprawy bocznych ścian zachowane są w zróżnicowanym stanie. Dokładna ocena stopnia ich zniszczenia będzie możliwa na etapie wykonawstwa, po usunięciu warstw zdestruowanych oraz po umyciu elewacji.

Wszystkie osypujące się, rozwarstwione wyprawy należy bezwzględnie usunąć z obiektu. Usuwanie tynków należy przeprowadzić z zastosowaniem sporego marginesu tak, by „zgubić” granicę w miejscach naturalnych podziałów elewacji.

<sup>32</sup> Dopuszczalna też jest metoda pędzlowania.

## 7. Oczyszczenie powierzchni elewacji

Do kompleksowego oczyszczania elewacji zaleca się zastosowanie jednego z wariantów poniżej przedstawionych metod:

- a.) płukanie wodą pod ciśnieniem, tzw. mycie myjką wysokociśnieniową;
- b.) miejscowe czyszczenie mechaniczne przy użyciu odpowiedniej szorstkości szczotek czy tarcz ściernych;
- c.) parownica – mycie przegrzaną parą wodną z odległości ok. 10-15 cm z zastosowaniem odpowiednio dobranego ciśnienia.<sup>33</sup>

Jako jedno z pierwszych metod oczyszczania elewacji, głównie z ciemnych, szczelnych zabrudzeń, ale także z pozostałości wtórnych warstw zapraw, farb proponuje się czyszczenie myjką ciśnieniową i parownicą.

Użycie myjki może przynieść bardzo dobre i szybkie rezultaty, ale będzie wymagało wykonania wcześniejszych, przeprowadzonych pod nadzorem konserwatorskim prób dla każdej partii elewacji. Aby nie uszkodzić oryginalnych tynków i detali, należy dobrać rodzaj dyszy, a także regulować jej odległość oraz ciśnienie wody. Przy użyciu wody pod ciśnieniem należy kontrolować zarówno skuteczność, jak i z ni mniejszą rozważą również zachowanie materiałów w miejscach newralgicznych – spękania, rozwarstwienia czy pęcherze. By uniknąć zbytniego zawilgocenia dolnych partii, wskazane jest także chociażby częściowe odprowadzanie wody od budynku oraz mycie elewacji w miesiącach letnich.

Zdecydowanie bezpieczniejsze będzie oczyszczanie tzw. parownicami – przy użyciu przegrzanej pary wodnej o temperaturze pow. 120 °C, podawanej z agregatu o ciśnieniu ok. 3 - 6 bar. Metoda ta przynosi dobre rezultaty nawet w przypadku trudnych do usunięcia nalotów z sadzy. Gorzej natomiast z wtórnymi warstwami zapraw, gdyż działanie ciśnienia jest w tym przypadku ograniczone. Przy użyciu parownicy należy kontrolować zarówno skuteczność, jak i, z ni mniejszą rozważą, zachowanie materiałów w miejscach newralgicznych - spękania, rozwarstwienia czy pęcherze.

Podane wyżej metody można, celem doczyszczenia miejscowych, silnie związanych zabrudzeń, modyfikować mechanicznym czyszczeniem przy użyciu odpowiednich narzędzi i ścierniw.

Wszystkie z ww. zabiegów należy odpowiednio modyfikować w zależności od stopnia zabrudzenia poszczególnych partii obiektu.

W celu miejscowego doczyszczenia partii elewacji, jako dodatkową modyfikację metody czyszczenia wodą czy parą wodną podaje się metody delikatnego piaskowania.<sup>34</sup> Wskazane jest także sprawdzenie metody z wykorzystaniem syntetycznych kulek do czyszczenia techniką wirującego ścierniwa .

## 8. Doczyszczenie poszczególnych partii detali architektonicznych

Opisane powyżej (pkt. 6) sposoby oczyszczania murów (myjka ciśnieniowa, parownica, delikatne piaskowanie) można w dalszej kolejności modyfikować metodami mechanicznymi na sucho bądź mokro (skalpele, delikatne ścierniwa, szczotki). W sytuacji zidentyfikowania na obiekcie poważniejszych, szczelnych warstw przemałowań, np. powłok z farb olejnych, zaleca się stosowanie metod termiczno-mechanicznych, w tym opalarki, którą w zależności od potrzeb modyfikować można metodami chemicznymi – doczyszczenie pastami zmydlającymi..

Modyfikowane metody termiczne (parownica, opalarka) mogą okazać się szczególnie skuteczne do oczyszczania ewentualnie zidentyfikowanych warstw wtórnych gipsów.

<sup>33</sup> Każda z metod poprzedzona powinna być wykonaniem prób oraz ich zatwierdzeniem przez nadzór konserwatorski.

<sup>34</sup> Metoda strumieniowo – ścierna.



## 9. Naprawy w partiach murów

Po usunięciu zdestruowanych tynków i wtórnych zapraw uzupełniających należy dokonać oceny murów pod względem dalszych zabiegów.

### 9.1. Przemurowania, uzupełnienia brakujących lub silnie zdestruowanych cegieł

W miejscach obecnych ubytków, a także w partiach, gdzie po usunięciu zdestruowanych oraz nieestetycznych, wtórnych zapraw zidentyfikowane zostaną ewentualne dodatkowe osłabienia w strukturze muru, zaleca się wykonanie przemurowań. W partiach, gdzie cegły będą częściowo obluzowane czy znacznie zdestruowane np. zasolone, po wcześniejszej ocenie „realnej” wartości wątków, zaleca się ich miejscowe przemurowania i częściowe usunięcie z obiektu.<sup>35</sup> Dopuszcza się usunięcie z elewacji materiału ceramicznego, którego stopień zniszczeń osiągnął ok. 50 % struktury całej cegły. Zabieg usuwania należy przeprowadzić ręcznie i precyzyjnie naprzemiennie używając metod mechanicznych i manualnych. Do wykonania przemurowań należy użyć materiałów o podobnych do występujących w sąsiedztwie parametrach fizyko – mechanicznych.

Wykonując przemurowania należy powtórzyć ich pierwotny watek. Jako spoiwo do przemurowań proponuje się użycie zaprawy na bazie cementu i wapna trasowego. Proporcje polecanej zaprawy: wapno trasowe : cement trasowy : piasek murarski (0,5 – 2,2 mm) jak 0,5 : 1 : 6; spoiwo : kruszywo jak 1 : 4.

#### Flekowanie partii muru

Działanie takie dopuszczalne jest w miejscach, gdzie z powodu uszkodzeń mechanicznych budulec wykazuje znaczne braki formy. W takiej sytuacji zaleca się, zastosowanie współczesnej cegły ceramicznej.

### 9.2. Szycie spękań murów

W miejscach widocznych spękań, a także tam, gdzie ewentualnie pod obecnymi, zniszczonymi tynkami zidentyfikowane zostaną dodatkowe, znaczne osłabienia w strukturze muru zaleca się wykonanie przemurowań i tzw. szycia murów. Przystępując do likwidacji ewentualnych spękań należy postępować zgodnie z wytycznymi konstruktora statyka i zastosować jedną z dwóch metod:

- cerowanie – odpowiednie przesunięcie wátku ceglanego powodujące jego przewiązanie i scalenie muru;
- klamrowanie – замуrowanie w strukturę muru prętów lub płaskowników ze stali nierdzewnej.

### 9.3. Zapuszczanie szczelin, pęknięć, rozwarstwień

W miejscach występowania znacznych rozmiarów (powyżej ok. 3 mm) odspojeń w partii cegieł czy powstałych w wewnętrznych warstwach muru pęcherzy zaleca się ich wypełnienie specjalnymi masami iniekcyjnymi znajdującymi się w ofertach dostępnych na rynku producentów materiałów budowlano-konserwatorskich. Dopuszczone do zastosowania preparaty należy wybrać kierując się wielkością szczeliny i pożądaną wytrzymałością.

### 9.4. Uzupełnianie ubytków zapraw murarskich

Duże ubytki muru (partie całych cegieł) należy likwidować metodami opisanymi w punkcie dotyczącym przemurowań. Do uzupełniania mniejszych ubytków w ceglach i ich późniejszego opracowania można dobrać zaprawę o odpowiednich parametrach fizykomechanicznych. Do parametrów fizykomechanicznych zaliczyć należy m.in.: strukturę, porowatość, wytrzymałość mechaniczną, nasiąkliwość, mrozoodporność etc.

Jako najbardziej polecane proponuje się zastosowanie gotowych mieszanek dostępnych na rynku producentów renomowanych firm.

Dopuszczalne jest także samodzielne przygotowanie mas uzupełniających. Jako podstawowe spoiwo zastosować należy wówczas spoiwa mineralne: wapno trasowe i cement trasowy z dodatkiem odpowiednio rozfrakcjonowanego piasku oraz pigmentów. Ewentualnie można użyć spoiw mineralnych modyfikowanych powszechnie dziś dostępnymi na rynku przymieszkami (plastyfikatory, spulchniacze, opóźniacze wiązania etc.).

<sup>35</sup> Działanie dopuszczalne jedynie w sytuacji niemal kompletnej destrukcji – tj. brak ponad 50 % masy budulca.

## 10. Wykonanie uzupełnień/rekonstrukcji tynków zgodnie z historycznym opracowaniem

### Zaprawa do rekonstrukcji miejscowych braków w tynkach historycznych (z miką)<sup>36</sup>

Do rekonstrukcji tynków historycznych należy dobrać zaprawę o odpowiednich walorach estetycznych oraz parametrach fizykomechanicznych. Do parametrów fizykomechanicznych zaliczamy m.in.: porowatość, wytrzymałość mechaniczną, nasiąkliwość, mrozoodporność etc. Wśród walorów estetycznych na szczególną uwagę zasługują: rodzaj, grubość i ilość kruszywa. Dokładny dobór zaprawy poprzedzić należy wykonaniem szczegółowych prób na obiekcie. Weryfikacji poddać należy kolejno rodzaj, grubość i ilość kruszywa. Jako podstawowe spoiwo zastosować należy spoiwa mineralne, takie jak wapno trasowe i cement trasowy, które mogą być ewentualnie modyfikowane powszechnie dziś dostępnymi na rynku przymieszkami (plastyfikatory, napowietrzacze, opóźniacze wiązania etc.). W obiektach zabytkowych stosować należy wyłącznie cementy trasowe.

Zaprawy powinny być barwione w masie (z pigmentem koloru ultramaryny) i zawierać kruszoną mikę o odpowiedniej grubości łusek.

### Zaprawa do uzupełnienia mniejszych braków tynków, rys, spękań

W miejscach mniejszych ubytków zapraw oryginalnych, w zależności od ich wielkości i grubości, należy zastosować odpowiednie zaprawy konserwatorskie cienkowarstwowe. Masy te mają możliwość właściwego wiązania nawet w nieznacznej grubości uzupełnieniach.

### Zalecane zaprawy do rekonstrukcji historycznych tynków

#### a) gotowe mieszanki

Zaleca się zastosowanie zapraw dostępnych na rynku producentów wybierając asortyment wśród zewnętrznych wypraw wapienno-cementowych (na spoiwach trasowych). Zaprawy te powinny mieć zbliżone parametry wytrzymałościowe do oryginalnych wypraw. Mieszanka powinna być barwiona w masie w tzw. kolorach specjalnych (zbliżone do NCS: S 3010-R90B, S 3010-B10G lub NCS: S 3502-B). W użytych zaprawach wskazane jest zastosowanie zróżnicowanego w zależności od poszczególnych elementów uziarnienia od ok 0,2 mm nawet do 7 mm.<sup>37</sup> Ważny jest także dodatek miki o odpowiedniej wielkości łusek i ogólnej ilości w stosunku do masy zaprawy.

#### b) zaprawy przygotowane samodzielnie

W przypadku, gdy przy użyciu gotowych mieszanek, niemożliwe będzie uzyskanie odpowiednich odcieni błękitnych szarości, możliwe jest przygotowanie tynku mineralnego na bazie wapna i cementu trasowego. Zaleca się stosowanie spoiw trasowych.<sup>38</sup>

Proponuje się zaprawy do wykonania uzupełnień tynków:

Zaprawę należy zakładać dwuetapowo:

warstwa szczepna (obrzutka, szpryc):

cement trasowy	2 cz. <sup>39</sup>
wapno trasowe	0,5 cz.
piasek (do 2 mm)	7,5 cz.
spoiwo / kruszywo : 1 / 3 <sup>40</sup>	
(grubość obrzutki - ok. 2 - 4 mm)	

tynk właściwy:

cement trasowy	1,5 cz.
wapno trasowe	0,5 cz.
piasek (do 2 mm)	10 cz.
spoiwo / kruszywo : 1 / 5	

<sup>36</sup> Kryteria doboru zaprawy opisano w rozdziale Wytyczne Konserwatorskie.

<sup>37</sup> Dopuszczalne jest także zastosowanie uziarnienia do 0,2 mm.

<sup>38</sup> Spoiwo bez zawartości szkodliwych cementów portlandzkich.

<sup>39</sup> Wszystkie proporcje podano w stosunku wagowym.

<sup>40</sup> Zaprawę można modyfikować większą ilością wapna trasowego ok. 10 % w stosunku do całości (masowo).

(grubość tynku 10 – 15 mm)

+ dodatek odpowiednich kruszyw celem nadania cech imitacji

Warstwę szczepną należy zakładać tak, by pokrywała ona 40–50 % podłoża. Grubość warstwy właściwej zaprawy powinna wynosić ok. 1 - 1,5 cm. Przed zakładaniem zaprawy powierzchnie muru można gruntować przy użyciu odpowiednich preparatów<sup>41</sup>.

Ustalenia ogólne dla wariantu a) i b):

- Przed zakładaniem tynku powierzchnie muru należy zagruntować przy użyciu odpowiednich preparatów<sup>42, 43</sup>.
- Należy przestrzegać zasady jednoczesnego pokrywania całych płaszczyzn (kontynuowanie prac od krawędzi związanego tynku prowadzi do powstania widocznych linii styku).

#### **10.1. Uzupełnienie tynków w elewacjach frontowych C/E1, C/E2, C/E3**

Historyczne, szlachetne tynki elewacji frontowych należy pozostawić na budynku usuwając tylko partie silnie zdestruowane (np. zasolone) lub fragmentarycznie występujące, nieestetyczne uzupełnienia. Wszystkie usunięte tynki należy wiernie zrekonstruować na podstawie oryginału.

#### **10.2. Rekonstrukcje tynków w elewacji tylnej gmachu głównego oraz w elewacjach skrzydeł bocznych**

Tynki te nie podlegają tak kategorycznej ochronie konserwatorskiej jak szlachetne opracowania reprezentacyjnych elewacji frontowych. Wyprawy bocznych ścian zachowane są w zróżnicowanym stanie. Dokładna ocena stopnia ich zniszczenia będzie możliwa na etapie wykonawstwa, po usunięciu warstw zdestruowanych oraz po umyciu elewacji. Wszystkie osypujące się, rozwarstwione wyprawy należy bezwzględnie usunąć z obiektu. Usuwanie tynków należy przeprowadzić z zastosowaniem sporego marginesu tak, by „zgubić” granicę w miejscach naturalnych podziałów elewacji.

#### **11. Konserwacja dekoracyjnych detali architektonicznych (konsole, proporce, poziome pasy, tynki wapienno-cementowe z miką)<sup>44</sup>**

- doprecyzowanie badań stratygraficznych;
- oczyszczenie powierzchni;
- wzmocnienie strukturalne elementów;
- zapuszczenie szczelin, pęknięć, rozwarstwień;
- uzupełnienie ubytków;
- rekonstrukcja brakujących fragmentów;
- scalenie kolorystyczne.

##### **Doprecyzowanie badań stratygraficznych**

Przed przystąpieniem do dalszych prac konserwatorskich należy przygotować szczegółową dokumentację fotograficzną każdego z dekoracyjnych detali architektonicznych i uściślić program prac konserwatorskich. Wykonane miejscowo (przy okazji zabiegów oczyszczania) odkrytki schodkowe pomogą w ostatecznej weryfikacji kolorystyki poszczególnych elementów elewacji.

##### **Oczyszczenie powierzchni**

Detale należy oczyścić z wtórnych warstw przemalowań i zacierów cementowych. Dopuszczalne jest czyszczenie mechaniczne na sucho (skalpele, delikatne ścierniwa, szczotki) oraz mycie przegrzaną parą wodną pod ciśnieniem.

W przypadku nieskuteczności metod mechanicznych na sucho dopuszczalne jest oczyszczanie tzw. parownicami – przy

<sup>41</sup> Preparat gruntujący zawierający rozpuszczalniki organiczne, przeznaczony m.in. na tynki wapienno – cementowe i cementowe, beton, beton komórkowy i lekki, materiały włókno – cementowe, tynki gipsowe i. in.

<sup>42</sup> Warstwa gruntująca przeznaczona m.in. dla później nakładanych warstw tynku dekoracyjnego o fakturze żłobkowanej lub zacieranej.

<sup>43</sup> Preparat gruntujący zawierający rozpuszczalniki organiczne, przeznaczony m.in. na tynki wapienno – cementowe i cementowe, beton, beton komórkowy i lekki, materiały włókno – cementowe, tynki gipsowe i. in.

<sup>44</sup> Jeżeli detale są wykonane z zaprawy takiej j, jak w przypadku partii tynkowanych (np. poziome pasy ponad parterem), można je zrekonstruować zbliżonymi do tynkarskich zaprawami, pod warunkiem nadania im odpowiednich cech fizyko mechanicznych i zbliżonych właściwości estetycznych.



użyciu przegrzanej pary wodnej o temperaturze pow. 120 °C, podawanej z agregatu o ciśnieniu ok. 3-6 bar. Metoda ta przynosi dobre rezultaty nawet w przypadku trudnych do usunięcia nalotów z sadzy.

W sytuacji zidentyfikowania na obiekcie poważniejszych, szczelnych warstw przemalowań, np. powłok z farb olejnych, zaleca się stosowanie metod termiczno-mechanicznych, np. opalarki, którą w zależności od potrzeb modyfikować można metodami chemicznymi – doczyszczanie pastami zmydlającymi<sup>45</sup>. Fragmenty dekoracji można doczyszczać także przy zastosowaniu miękkich szczotek stalowych lub mosiężnych.

Modyfikowane metody termiczne (parownica, opalarka) mogą okazać się szczególnie skuteczne do oczyszczania ewentualnie zidentyfikowanych warstw wtórnych gipsów.

### **Wzmocnienie strukturalne elementów**

W miejscach, gdzie detale wykazują wysoki stopień osłabienia (np. poprzez pudrowanie się czy rozwarstwienia), proponuje się zastosowanie preparatów wzmacniających

Wzmacnianie strukturalne wskazane jest szczególnie w partiach istotnych dla zachowania rysunku dekoracyjnych detali. Zabieg ten można wykonać np. przy użyciu preparatów na bazie tetraetoksylanu<sup>46</sup>. Należy zacząć od stosowania preparatu o niższej zawartości aktywnej krzemionki kolejno podnosząc jego wartość (preparat o niższej liczbie zawiera mniej aktywnej krzemionki – pod jego wpływem wytrąca się mniejsza ilość żelu, co jest wskazane do początkowego stosowania z uwagi na mniejszy stopień redukcji światła porów przypowierzchniowych). Preparat należy wprowadzać w suchy materiał, który następnie musi być chroniony przed bezpośrednim dostępem wody przez okres kilku dni. Dalsze zabiegi w obrębie wzmocnionych partii, związane z oddziaływaniami mechanicznymi i stosowaniem wody, można prowadzić po ok. 2 tygodniach od wzmocnienia (czas niezbędny dla poprawy właściwości mechanicznych, a przede wszystkim przywrócenia hydrofilności).

### **Zapuszczenie szczelin, pęknięć, rozwarstwień**

W miejscach występowania znacznych rozmiarów (powyżej ok. 3 mm) odspojeń w partii dekoracji zaleca się ich wypełnienie specjalnymi masami iniekcyjnymi znajdującymi się w ofertach dostępnych na rynku producentów materiałów budowlano-konserwatorskich.

Wyboru ww. preparatów należy dokonać kierując się pożądaną wytrzymałością i wielkością szczeliny.

Niewielkie, włosowate szczeliny występujące w mocniejszych elementach betonowych należy zapuścić przy użyciu dyspersji żywicy epoksydowej z utwardzaczem poprzez jej wprowadzenie z zastosowaniem strzykawki z odpowiednio dobraną igłą – w zależności od wielkości szczeliny.

### **Uzupełnienie ubytków**

Ubytki w partiach dekoracyjnych detali należy uzupełnić z zastosowaniem analogicznego do zabytkowego materiału, czyli odpowiednich mieszanek mineralnych. Dopuszczalne jest zarówno stosowanie gotowych, firmowych zapraw, jak i mieszanek przygotowywanych samodzielnie. Stosowane zaprawy powinny cechować się zbliżonymi do występujących w detalach właściwościami fizykomechanicznymi oraz podobnym uziarnieniem.

Do uzupełniania mniejszych ubytków i zacierania rys w elementach wapienno-cementowych czy betonowych należy stosować zaprawy tzw. cienkowarstwowe (lub inaczej szpachle). Są to zaprawy o zróżnicowanych właściwościach. Każdorazowo konieczne jest więc dopasowanie zaprawy stosowanej w uzupełnieniach do właściwości oryginalnego elementu.

<sup>45</sup> Można używać (próbować) różne pasty do usuwania powłok olejnych, ale należy sprawdzić czy po ich zastosowaniu nie pozostają na elewacji szkodliwe substancje.

<sup>46</sup> Gdy wykonawca nie jest w stanie zapewnić odpowiednich warunków sezonowania preparatami na bazie tetraetoksylanu (optymalnie: 14-dniowy okres wilgotności względnej na poziomie 75%, bez opadów lub silnego nasłonecznienia), zalecane jest zastosowanie głęboko penetrujących preparatów rozpuszczalnikowych, gdzie substancją wzmacniającą jest żywica sztuczna. Preferowane są preparaty rozpuszczalnikowe nad dyspersjami, zwłaszcza akrylowymi, ze względu na większą zdolność penetrowania w strukturę.

### **Rekonstrukcje brakujących fragmentów**

Rekonstrukcje brakujących fragmentów dekoracyjnych detali należy wykonać zgodnie z rysunkiem oryginału, z zastosowaniem analogicznego do zabytkowego materiału (z odpowiednich zapraw). Ubytki form najlepiej uzupełniać in situ – bezpośrednio na obiekcie, z narzutu, z nadaniem im cech imitacji.

### **Scalenie kolorystyczne<sup>47</sup>**

Dekoracyjne detale należy scalić kolorystycznie (miejscami przemaalować) laserunkowymi farbami silikatowymi, zgodnie z pierwotnym opracowaniem malarskim każdego z elementów. Kolorystyki podano w Wytocznych Konserwatorskich. W przypadku braku jednoznacznych przesłanek co do pierwotnego opracowania kolorystycznego, należy powołać komisję konserwatorską i podjąć decyzję na etapie wykonawstwa.

## **12. Rekonstrukcja oryginalnego cokołu budynku**

Oryginalny cokół budynku prawdopodobnie się nie zachował. Na obecnym etapie badań nie odnaleziono jego relikwów. Obecne opracowanie w postaci wtórnego, szczelnego lastriko należy bezwzględnie usunąć z obiektu.

Możliwe, iż po usunięciu lastriko odnalezione zostaną fragmenty oryginału. W takiej sytuacji poniższy program należy skonfrontować z zastaną sytuacją.

W całym budynku należy zrekonstruować oryginalne opracowanie cokołu zgodnie z historycznym wzorem – nakładając mu dwustopniowe opracowanie, tak jak zostało to zaznaczone poprzez wymurowanie cegieł z odpowiednim wysunięciem przed lico elewacji.

### **Zaprawa do rekonstrukcji partii cokołowej elewacji**

Do rekonstrukcji partii cokołowych zaleca się stosowanie gotowych zapraw wapienno-cementowych do tego typu opracowań, z grubym kruszywem (np. łamanym kamieniem białym i czarnym). Aby nadać zaprawom cechy imitacji historycznych opracowań należy wykonać próby na obiekcie. Ważne, by odpowiednio opracować ich powierzchnię, stosownie z technikami historycznymi.

## **13. Konserwacja betonowych schodów między skrzydłami C2 i C3 budynku**

### **13.1. Rozebranie i rekonstrukcja**

Betonowe schody są w bardzo złym stanie, szczególnie murki balustrad. Wskazane jest rozebranie schodów i wykonanie współczesnej rekonstrukcji z zachowaniem historycznego rysunku. Zrekonstruować należy dokładnie wszystkie elementy zgodnie z ich obecnym, historycznym wyglądem, szczególnie dbając o odtworzenie dekoracyjnych ryflowań (np. na podstopnicach schodów). Do rekonstrukcji należy wykorzystać gotowe mieszanki dostępnych na rynku producentów materiałów i zastosować sprawdzone technologie.

### **13.2. Bieżąca konserwacja**

W sytuacji braku decyzji o rozbiórce schodów dopuszcza się ich pozostawienie na obiekcie pod warunkiem wykonania bieżących napraw:

- dezynfekcja;
- oczyszczanie;
- sklejenie większych pęknięć;
- zapuszczanie szczelin, podklejanie spękań;
- uzupełnienie ubytków;
- zabezpieczenie – hydrofobizacja powierzchni.

<sup>47</sup> Jako materiał scalający – koloryzujący zaleca się matowe farby laserunkowe zakładane w odcieniu zbliżonym do oryginalnego budulca. Proponuje się zastosowanie krzemooorganicznych preparatów (kopolimery modyfikowane związkami krzemooorganicznymi). Farba ta prowadzi do utworzenia powłoki malarskiej o niewielkim stopniu krycia (laserunkowej), przez którą nadal prześwituje podłoże; dzięki temu zapobiega się uzyskaniu efektu płaskiego ("martwego") koloru i faktury.

### **Dezynfekcja**

W miejscach zidentyfikowania mikroflory na kamiennych elementach należy wykonać powierzchniową dezynfekcję odpowiednimi preparatami najlepiej rozpuszczalnymi w alkoholu lub innych rozpuszczalnikach organicznych. Preparaty należy nakładać stosując metodę spryskiwania lub pędzlowania (najlepiej kilkukrotnie).

### **Oczyszczanie**

Poszczególne partie schodów w pierwszej kolejności należy oczyścić mechanicznie z grubszych nawarstwień (oczyszczanie mechaniczne w tym np. tzw. obstukiwanie). Następnie należy umyć elementy przy zastosowaniu parownicy. Przed oczyszczaniem należy zabezpieczyć osłabione miejsca oraz czasowo uzupełnić szczeliny pomiędzy poszczególnymi elementami, tak by woda nie dostawała się w głębsze partie murów. Zabezpieczenie takie można wykonać np. z silikonu, który później zostanie usunięty z obiektu. W miejscach występowania silniejszych zabrudzeń metodą mycia parownicą można modyfikować stosując niejonowe środki powierzchniowo-czynne.

Alternatywną metodą, może nawet bardziej wskazaną, z uwagi na eliminację zawilgocenia dolnych partii obiektu, jest oczyszczanie mechaniczne na sucho, np. piaskowanie. W takiej sytuacji dobór rodzaju kruszywa, jego uziarnienia, a także ciśnienia zostanie ustalony na etapie wykonawstwa, w obecności nadzoru konserwatorskiego.

Po oczyszczeniu schodów z zabrudzeń należy przystąpić do usuwania wtórnych zapraw i mas wypełniających szczeliny. Nieestetyczne zaprawy flekujące czy fugujące poszczególne elementy należy usunąć przy użyciu metod mechanicznych. Postępowanie należy przeprowadzić w sposób delikatny, tak by nie doprowadzić do uszkodzenia sąsiednich partii.

### **Sklejenie większych pęknięć**

Większe pęknięcia konstrukcyjne można skleić przy zastosowaniu wytrzymałych zapraw cementowych, np. przeznaczonych do klejenia kamieni. Użyte materiały powinny mieć stosowne atesty dotyczące ich wytrzymałości.

Przystępując do sklejenia poszczególnych elementów należy rozważyć wykonanie dodatkowego zbrojenia w celu stabilizacji ewentualnych późniejszych obciążeń. W celu wykonania zbrojenia, po oczyszczeniu szczeliny, należy podjąć próbę delikatnego podniesienia stopnia i umieszczenia pod nim płaskownika z blachy nierdzewnej. Ostateczna decyzja co do konieczności/możliwości oraz sposobu wykonania zbrojeń poszczególnych stopni zostanie podjęta na etapie wykonawstwa, w obecności nadzoru konserwatorskiego.

### **Zapuszczanie szczelin, podklejanie spękań**

Mniejsze pęknięcia i szczeliny należy podkleić stosując dyspersję żywicy epoksydowej z utwardzaczem. Większe rozwarstwienia, w zależności od cech penetracji, można zapuszczać bezpośrednio żywicą epoksydową lub żywicą poliestrową.

### **Uzupełnianie ubytków**

Miejsca po wadliwie wprowadzonych uzupełnieniach i flekach cementowych należy wypełnić odpowiednimi zaprawami na bazie cementów z dodatkami. Masy takie należy przygotować poprzez dobór odpowiedniego rodzaju i frakcji kruszywa, a także pigmentów. Uzupełniając ubytki ważne jest, aby nadać im cechy imitacji.

### **Zabezpieczenie – hydrofobizacja powierzchni**

Po wykonaniu wszystkich prac konserwatorskich przy betonowych schodach zaleca się ich hydrofobizację. Zabieg ten należy przeprowadzić używając preparatów rozpuszczalnikowych.

## **14. Wymiana opierzeń blacharskich**

Przed przystąpieniem do prac budowlanych przy elewacji należy dokonać szczegółowej kontroli opierzeń blacharskich, przy udziale nadzoru budowlanego. W przypadku podjęcia takiej decyzji, w celu wymiany opierzeń należy usunąć obecnie występujące obróbki, a następnie wyciąć dokładnie dopasowane do ich kształtu opierzenia.

Nowe obróbki należy wykonać z blachy cynkowo-tytanowej, patynowanej na kolor szaro-grafitowy, o grubości 0,5 - 0,7 mm. Można rozważyć wykonanie obróbek z zastosowaniem półokrągłego opracowania krawędzi (wywinięcie możliwe do uzyskania poprzez odpowiednie wygięcie blachy na walcowni<sup>48</sup>). Jeżeli część rur spustowych będzie w stanie umożliwiającym ich pozostawienie na budynku, należy je przemaalować na kolor nowych obróbek farbą imitującą metal, w kolorze szaro-grafitowym, z dodatkiem grafitu.

Opierzenia należy wykonać dla wszystkich powierzchni, które wystają ponad lico budynku na co najmniej 8-10 cm.

<sup>48</sup> tzw. wurst



W drobnych elementach artykulacji elewacji (np. potrójne poziome pasy ponad kondygnacją parterową) nie należy wykonywać obróbek blacharskich, gdyż mogą one niekorzystnie wpłynąć na plastykę budynku. Elementy takie należy natomiast opracować od górnej strony/płaszczyzny z przygotowaniem znacznego spadku od elewacji, tak, by woda opadowa spływała na zewnątrz a nie gromadziła się w szczelinie utworzonej na granicy: detal-mur. Dodatkowe zabezpieczenie takiej górnej powierzchni detalu ze spadkiem poprzez pokrycie jej warstwą szlamu pozwoli uniknąć konieczności wykonania obróbek blacharskich.

## 15. Malowanie elewacji

Elewacje należy malować farbami laserunkowymi (transparentnymi, przeświecalnymi) silikatowymi. Sposób nakładania farb będzie uzależniony od poszczególnych partii elewacji, przede wszystkim ich faktury i zostanie opracowany na etapie wykonawstwa. Kolorystykę podano w rozdziale Wytyczne konserwatorskie, pkt. 6.

## 16. Miejscowa hydrofobizacja i szlamowanie

Celem ochrony przed bezpośrednim działaniem wody opadowej zaleca się hydrofobizację wszystkich wystających przed lico a nieprzystłoniętych obróbkami blacharskimi powierzchni poziomych elewacji. W niektórych partiach (miejsca mało widoczne) dla większego zabezpieczenia powierzchni można założyć szlamy. Przed założeniem szlamu należy odpowiednio przygotować podłoże (mur/wypust) – zawsze ze spadkiem od elewacji, tak aby na jego powierzchni nie zatrzymywała się spływająca po ścianach woda opadowa.

Górne powierzchnie cokołów należy opracować ze spadkiem na zewnątrz i zhydrofobizować; natomiast górne powierzchnie poziomych pasów ponad elewacją parteru należy opracować także ze spadkiem na zewnątrz elewacji a następnie pokryć je bądź szlamem bądź preparatem do hydrofobizacji. Ostateczna decyzja co do wyboru metody może zostać podjęta na etapie wykonawstwa.

Jeżeli farba nałożona na cokół okaże się niedostatecznie hydrofobowa należy zastosować dodatkową warstwę fabrycznych preparatów celem ochrony przed rozbryzgującą wodą opadową.<sup>49</sup>

Wśród zalecanych do zastosowania impregnatów hydrofobizujących wymienić można preparaty rozpuszczalnikowe. Jako preparat szlamujący można zastosować materiały elastyczne, dwuskładnikowe.

## 17. Wykonanie prac konserwatorskich przy drewnianych elementach budynku, stolarki drzwiowe i okienne

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej przed podjęciem prac konserwatorskich.
2. Oczyszczenie z zabrudzeń oraz usunięcie warstw przemalowań i lakierów poprzez zastosowanie metod mechanicznych, termicznych – nagrzewanie strumieniem gorącego powietrza (nagrzewnice) oraz chemicznych – stosowanie past zmydlających.
3. Dezynsekcja drewna zaatakowanego przez owady
4. Impregnacja wzmacniająca drewna preparatami na bazie żywic akrylowych w rozpuszczalnikach organicznych (impregnacja przez iniekcję, podciąganie kapilarne, pędzlowanie). Zabieg przewidziany w przypadku znacznego osłabienia struktury drewna.
5. Wykonanie napraw stolarskich: wymiana listew, flekowanie drewna, dorabianie brakujących profili, sklejenie poluzowanych łączów i ram, wzmocnienie poszczególnych elementów. Uzupełnienie średniej wielkości brakujących fragmentów drewna lub pęknięć w strukturze drewna masą epoksydową. Uzupełnienie niewielkich fragmentów drewna masą szpachlową na bazie żywic akrylowych (odpowiednio dla elementów w ekspozycji zewnętrznej oraz we wnętrzach budynku).
6. Założenie nowych powłok kolorystycznych i zabezpieczających:
  - dla elementów w ekspozycji wewnętrznej (wariantowo):
    - a) opracowanie w kolorze naturalnego drewna:
      - pokrycie warstwą lakieru matowego lub satynowanego; (ewentualne wcześniejsze ługowanie drewna);

<sup>49</sup> Ostateczna decyzja należy do nadzoru konserwatorskiego na etapie wykonawstwa.

- b) opracowanie barwne:
    - pokrycie warstwą farby akrylowej lub akrylowo-alkidowej (wodorozpuszczalne, półmatowe);
    - pokrycie warstwą farby alkidowej (rozpuszczalnikowe, półmatowe);
  - dla elementów w ekspozycji zewnętrznej:
    - a) opracowanie w kolorze naturalnego drewna:
      - pokrycie warstwą lakieru matowego lub satynowanego; (ewentualne wcześniejsze ługowanie drewna);
    - b) pokrycie warstwą farby alkidowej lub poliuretanowej, rozpuszczalnikowej, półmatowej.
- Kolorystyki dla poszczególnych elementów zaprezentowano w rozdziale VI Wytyczne konserwatorskie.

#### **18. Konserwacja elementów metalowych – kraty, barierka schodów między C2 i C3 , elementy ogrodzenia**

Opisanym poniżej pracom należy poddać wszystkie oryginalne elementy metaloplastyczne znajdujące się na obiekcie. Prace konserwatorskie powinny polegać na usunięciu wtórnych warstw przemałowań i produktów korozji (np. poprzez piaskowanie) i założeniu nowych powłok antykorozyjnych (inhibitorów) oraz warstwy farby. Proponowane farby do malowania powinny mieć stosowne atesty. Kolorystyka poszczególnych elementów znajduje się w rozdziale Wytyczne Konserwatorskie.

Ewentualne braki formy (powstałe z przyczyn uszkodzeń mechanicznych bądź w wyniku korozji) należy zrekonstruować metodami ślusarskimi.

Wiele z oryginalnych krat wymagało będzie napraw ślusarskich polegających m. in. na prostowaniu części mocno powyginanych fragmentów.

#### **19. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i dokumentacji konserwatorskiej powykonawczej**

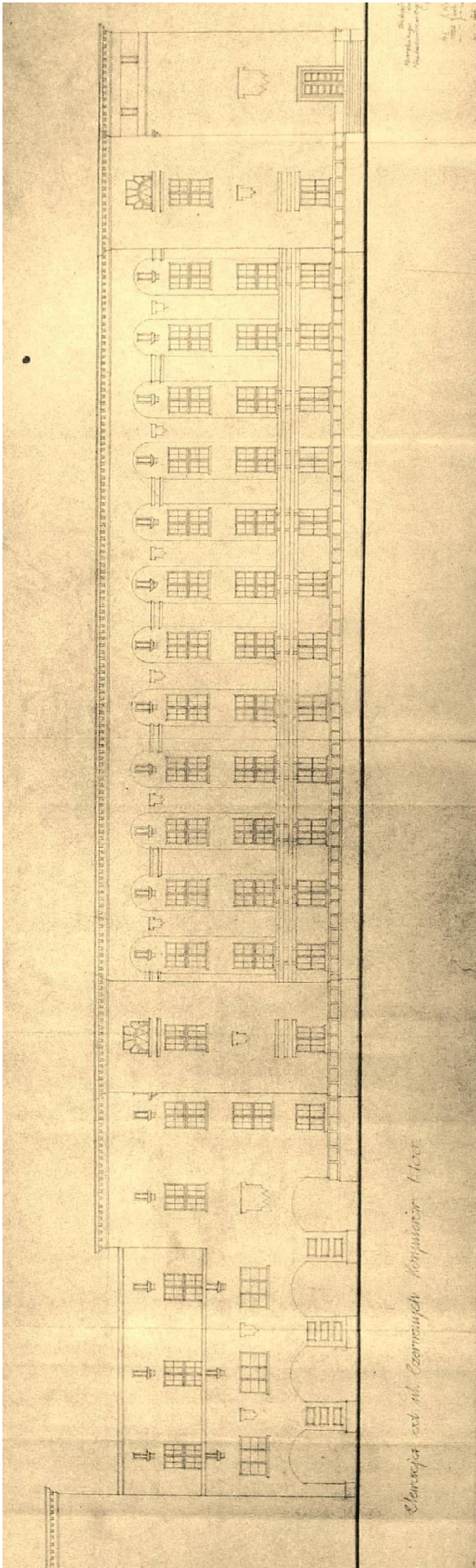
Zgodnie z wymogami konserwatorskimi wykonawca jest zobowiązany do przygotowania dokumentacji konserwatorskiej powykonawczej (z całości przebiegu każdego etapu prac). Dokumentacja powinna mieć formę opisową i fotograficzną, zarówno na papierze, jak i w wersji elektronicznej.

W niniejszym opracowaniu nie ujęto wszystkich zagadnień koncepcyjnych – projektowych, które uwzględnić należy w przyszłym Projekcie architektonicznym.

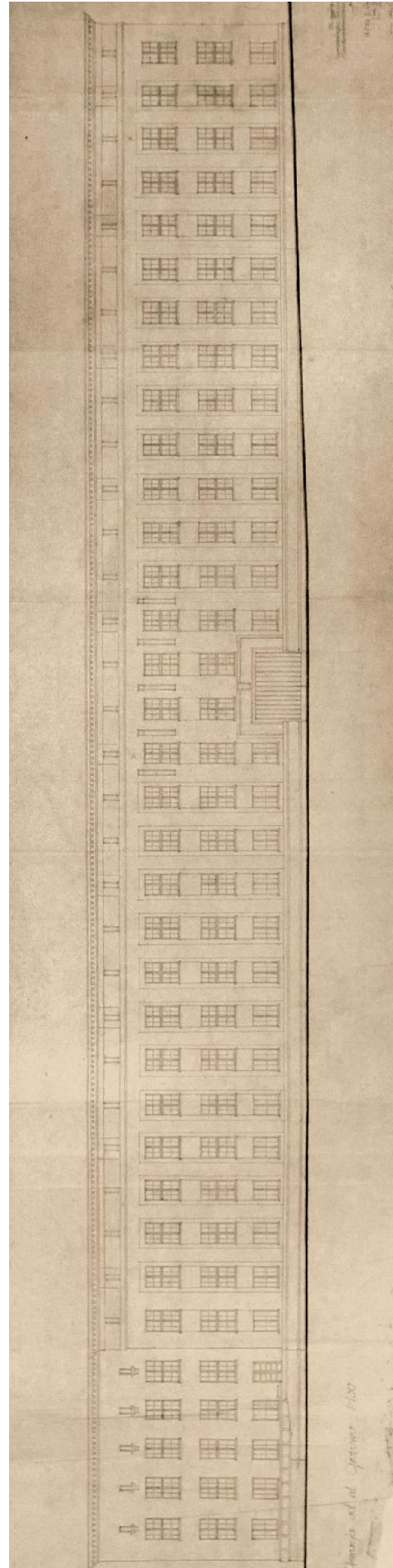




**ANEKS II - PROJEKT BUDYNKU C Z 15. 02. 1952 R., ZBIORY ARCHIWUM AKADEMII MORSKIEJ**

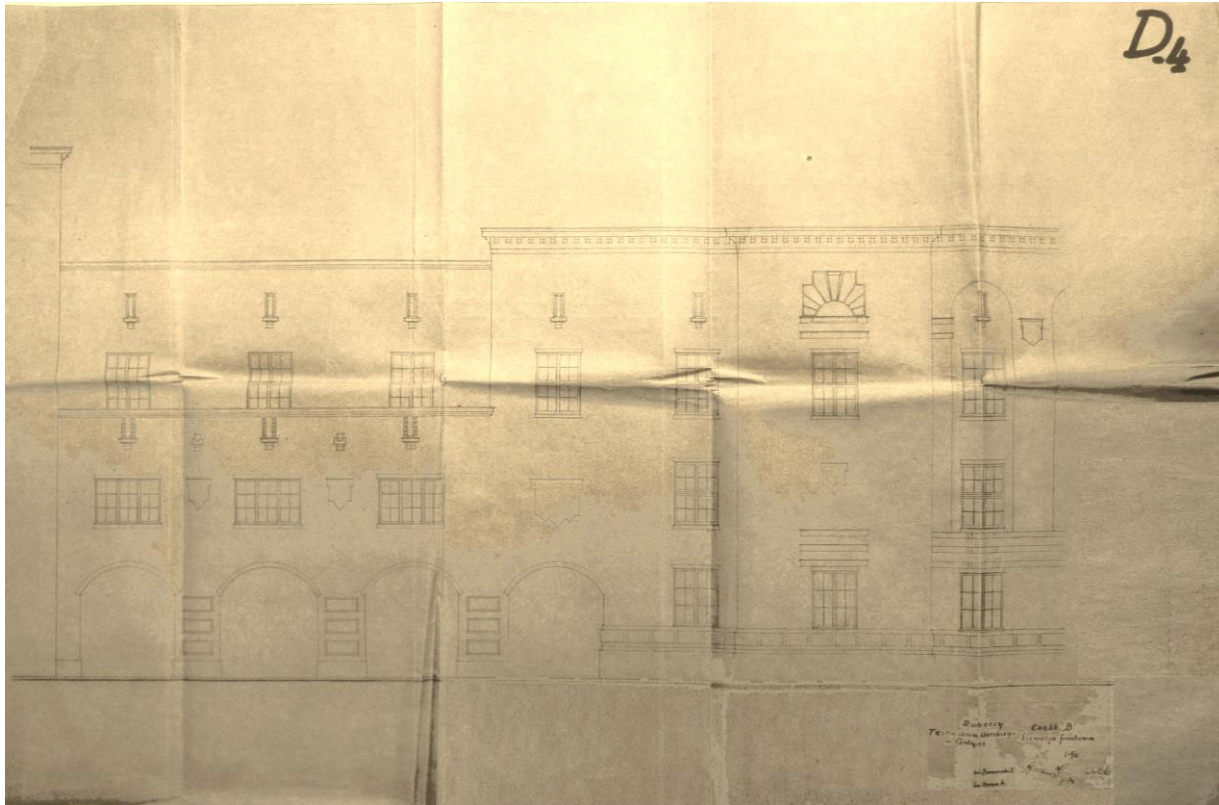


ANEKS 2.1. Elewacja północna – frontowa.

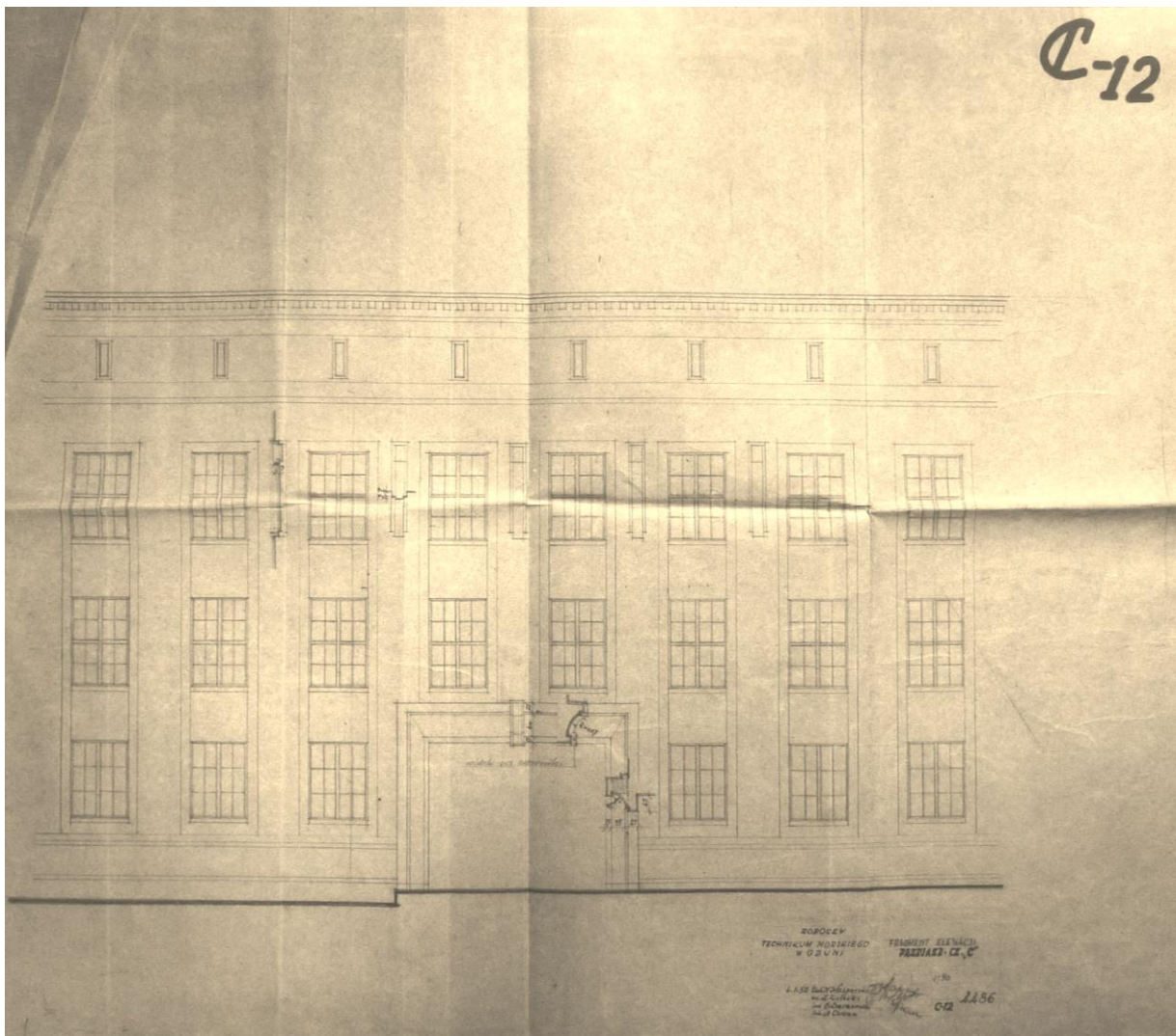


ANEKS 2.2. Elewacja zachodnia skrzydła zachodniego.



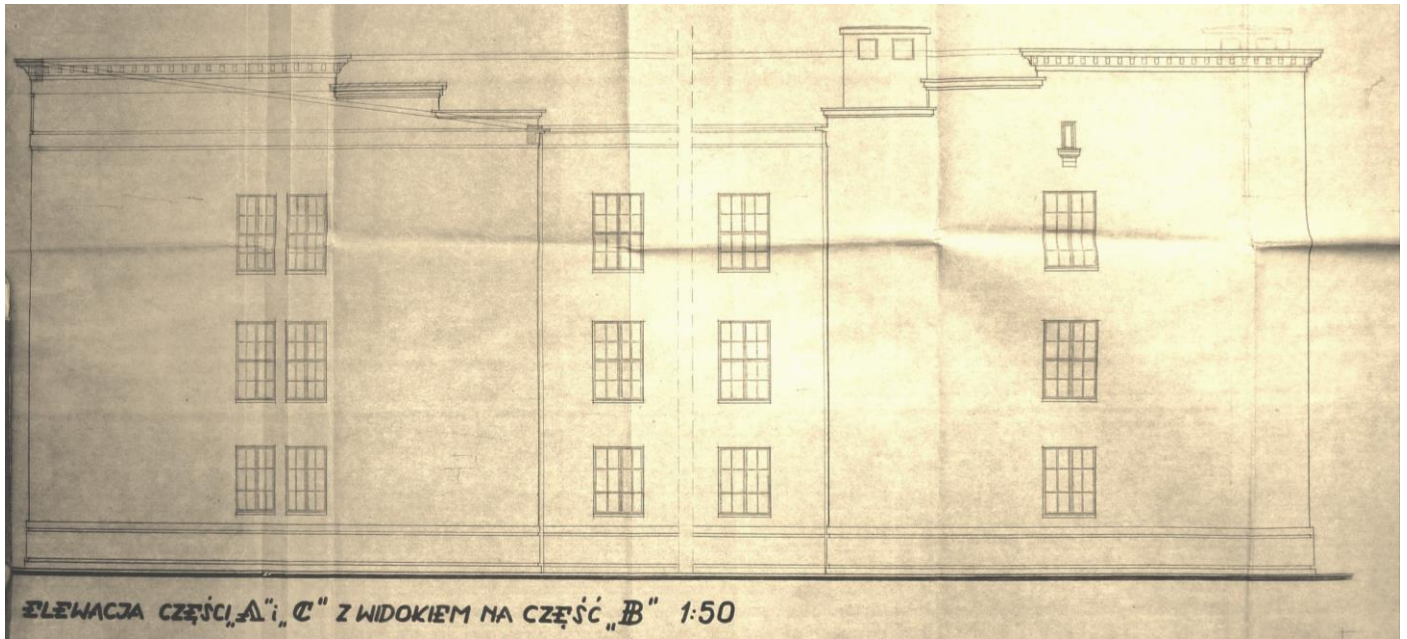


ANEKS 2.3. Fragment elewacji północnej obejmujący skrzydło wschodnie wraz przejazdem bramnym.

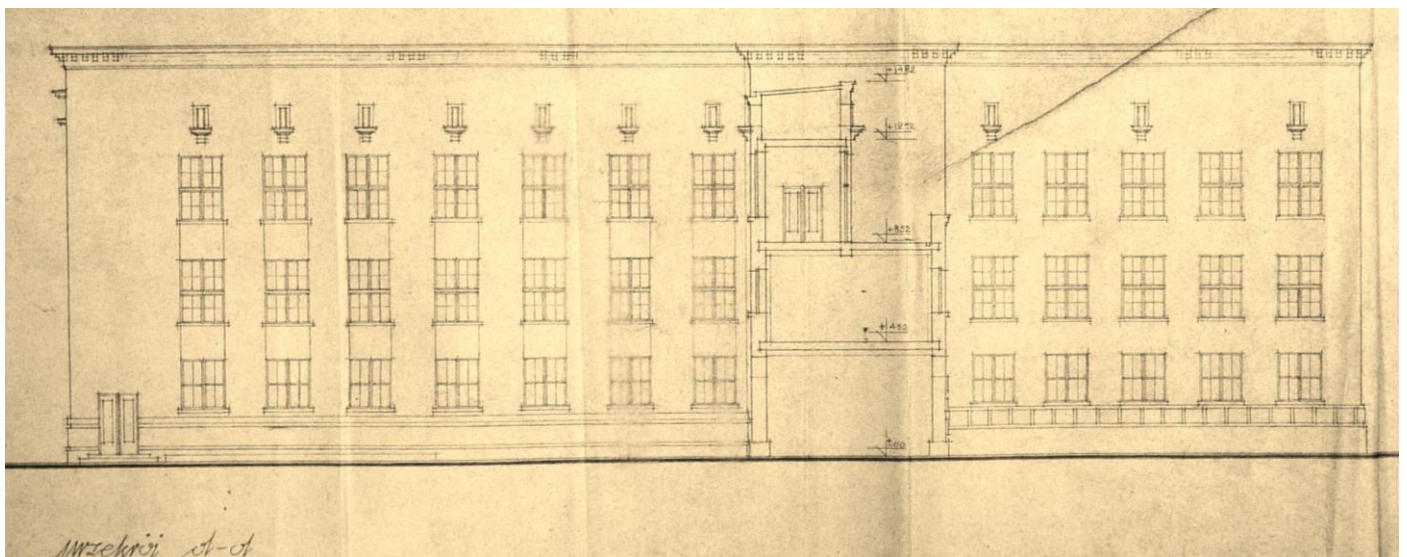


ANEKS 2.4. Fragment elewacji zachodniej skrzydła zachodniego.

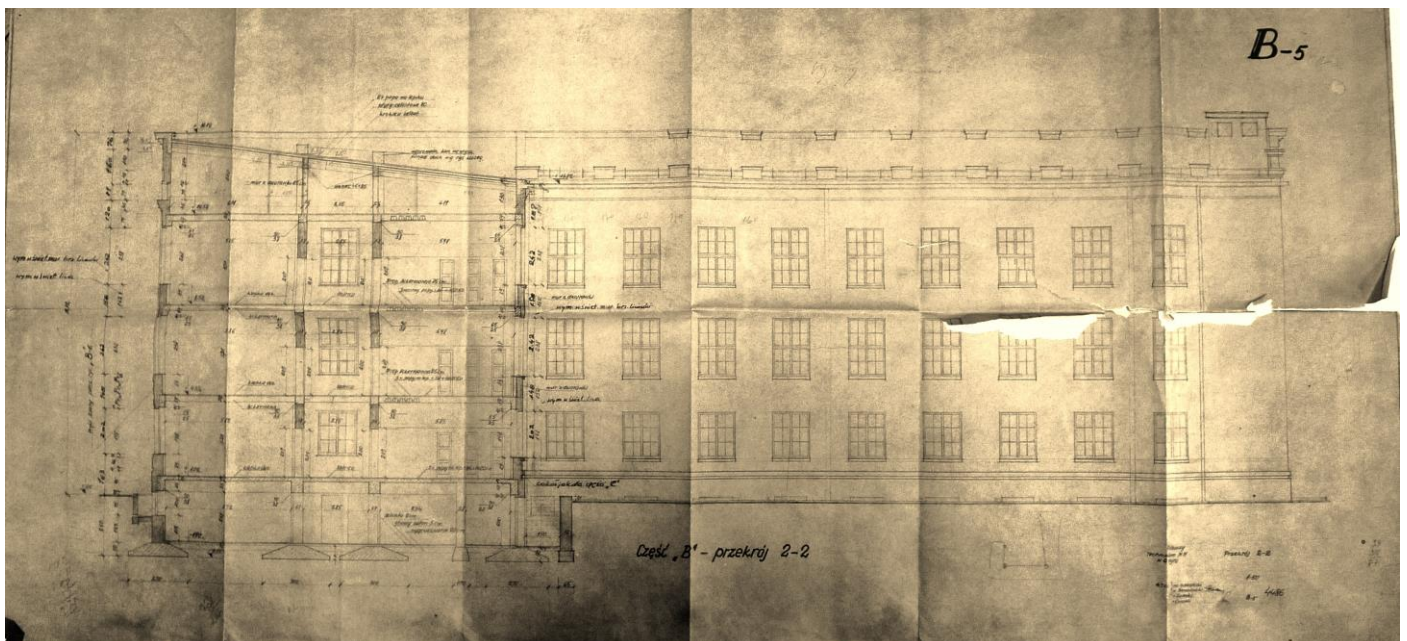




ANEKS 2.5. Fragment elewacji południowej.



ANEKS 2.6. Fragment elewacji wschodniej skrzydła wschodniego i gmachu głównego.



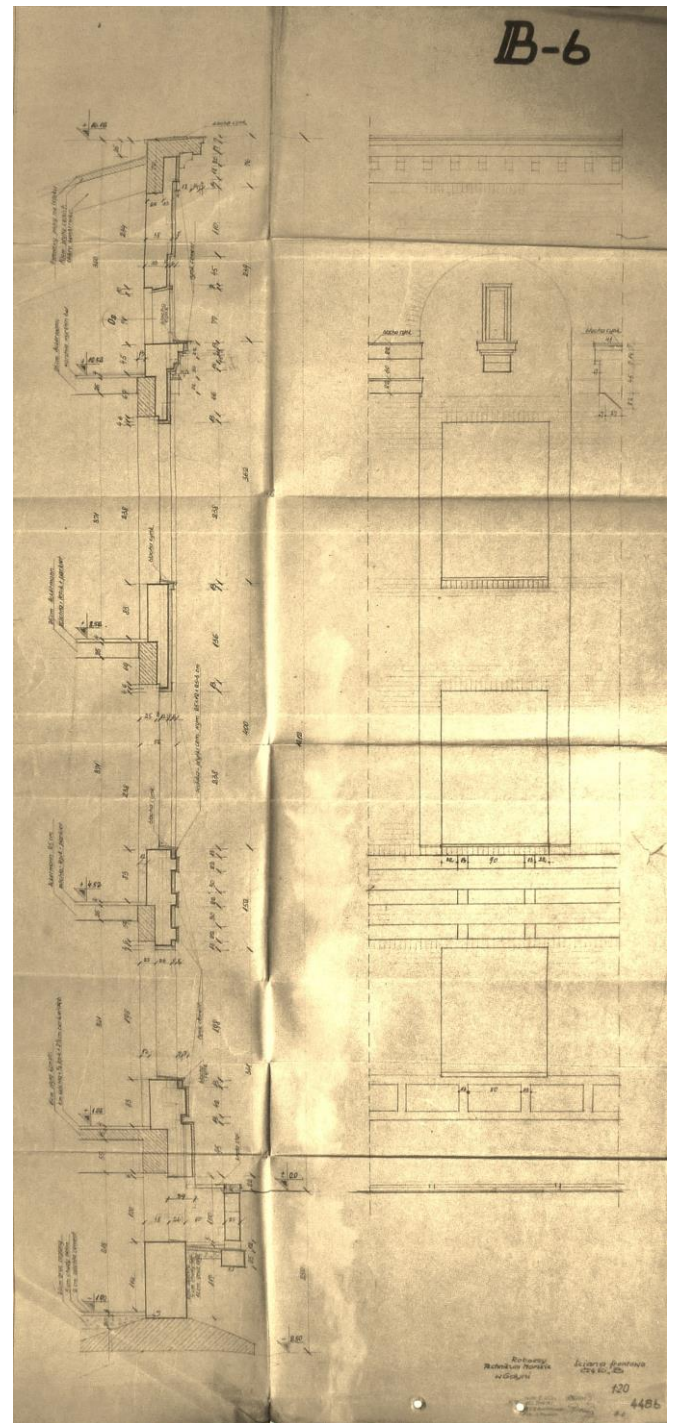
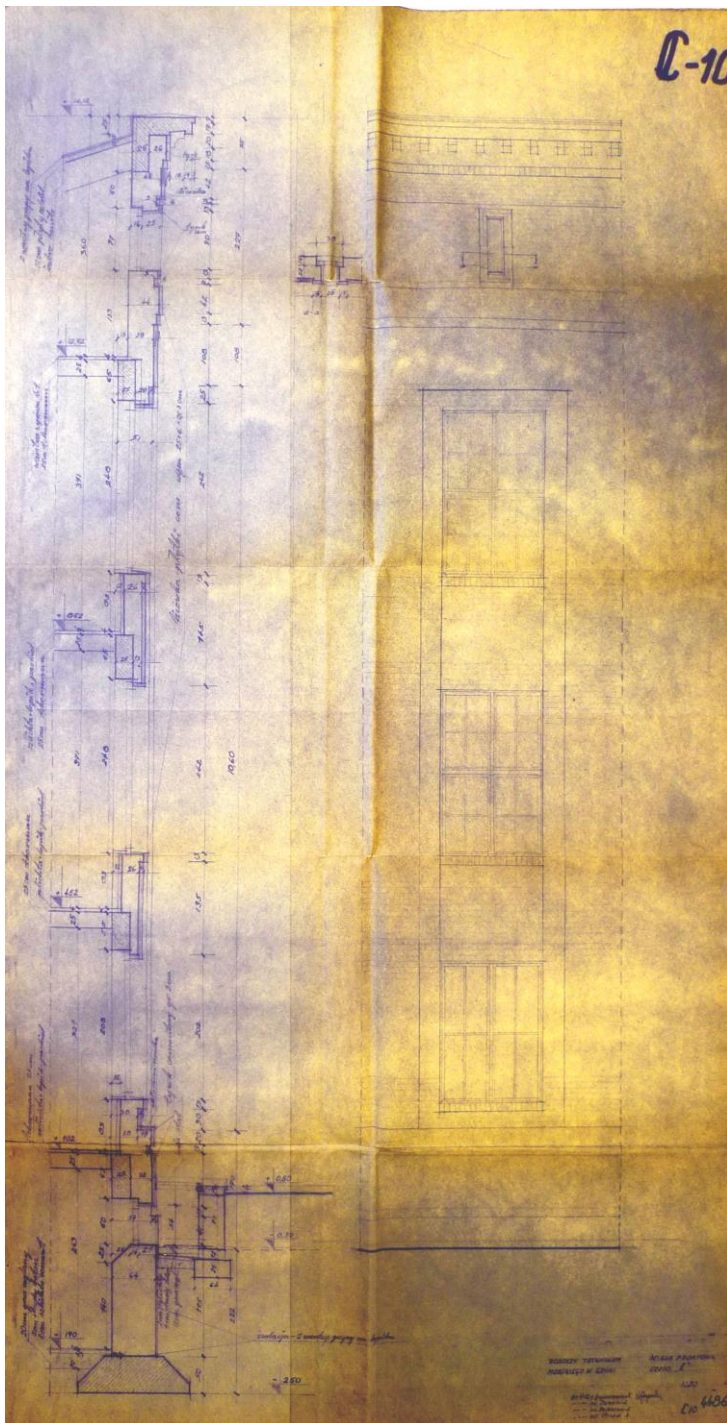
ANEKS 2.7. Elewacja zachodnia skrzydła wschodniego.



The drawing is a detailed architectural floor plan of a large industrial building, identified as the 'Dacha' (house) of the 'Krasnaya Zvezda' (Red Star) factory. The plan shows a rectangular building with a complex internal layout, including numerous small rooms and corridors. The drawing is oriented with the building's long side running horizontally. The plan is divided into several sections, with labels A, B, C, and D indicating different parts of the building. The drawing is a technical drawing, showing the layout of the building and the surrounding area. The drawing is a technical drawing, showing the layout of the building and the surrounding area. The drawing is a technical drawing, showing the layout of the building and the surrounding area.

63





ANEKS 2.10. Przekrój i widok jednego pionu okiennego elew. zach..

ANEKS 2.11. Przekrój i widok jednego pionu okiennego elew. pn. gmachu głównego.